

ΑΙ ΔΥΟ ΠΕΡΙΟΔΟΙ

ΤΟΥ

ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΙ

Η ΕΝ ΤΗ, ΒΟΥΛΗ, ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. ΛΕΩΝΗ

1898

ΑΙ ΔΥΟ ΠΕΡΙΟΔΟΙ

ΤΟΥ

ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΙ

Η ΕΝ ΤΗ, ΒΟΥΛΗ, ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΙΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Π. ΛΕΩΝΗ

1898

~~ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ~~
445

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΝΙΩΝ —
Αδ. Νο. 4847 α'
Χρονολ. Εισαγ.
Ειδικότης Συλλογ. 167. Κριτικής
*Αριθ. 9110. 515 / ΔΥΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
— ΧΑΛΚΙΔΕΩΣ —
445
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΛΟΓΩΝ

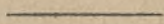
Διενεμήθη ἐσχάτως εἰς τοὺς κύκλους τῶν πολιτευομένων φυλλάδιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναγινώσκονται τὸ μὲν ἀγορεύσεις **τινες** τοῦ πρώην Πρωθυπουργοῦ, τὸ δὲ **περικοπαὶ** τῶν κατὰ τὰς δύο περιόδους τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ἀγορεύσεων τῶν ῥητόρων τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, αὐθαρέτως, ἵνα μὴ τι χεῖρον εἴπωμεν, ἐσταχυολογημέναι πρὸς ὠρῖσμένον σκοπόν.

Ὁ σκοπός, ὃν ἐπιδιώκουσιν οἱ δημοσιεύσαντες τὸ φυλλάδιον, εἶναι νὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι ὁ κ. Θ. Π. Δηλιγιάννης, καίτοι Κυβέρνησις ἀπὸ κραταιᾶς ἀπορρέουσα πλειονοψηφίας ἐγένετο ἐκτελεστικὴ Ἐξουσία οὐχὶ τῶν ἰδίων βουλευσῶν καὶ πεποιθήσεων ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος περιόδῳ, οὔτε τοῦλάχιστον τῶν φρονημάτων τῆς ὑποστηριζούσης αὐτὸν ἀκαταμαχίτου πλειονοψηφίας, ἀλλὰ τῶν πολιτικῶν σκέψεων καὶ παροτρύνσεων τῆς **μειονοψηφίας**.

Πραγματικώτερον κατηγορητήριον δὲν δύναται νὰ διατυπωθῆ κατὰ τοῦ κ. Θ. Π. Δηλιγιάννη, ἐὰν ὑπάρχη καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ σεβασμὸς πρὸς τὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων θεμελιούται ἢ κατὰ κοινοβουλευτικὸν σύστημα διεξαγωγὴ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Ἔθνους.

Ἐν τούτοις χάριν ἐπιστημονικῆς καὶ δὴ ἱστορικῆς ἀκριβολογίας εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ γνωσθῆ, ποῖοι τῶν Βουλευτῶν ἀγορεύοντες ἀπέβλεπον εἰς φιλοπόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας πολιτικὴν, ἀναγκάζοντες καὶ πρωθυπουργὸν ἄξιον τῆς θέσεώς του ν' ἀπαρνηθῆ τὰς ἰδίας περὶ τῶν συμφερόντων τῆς Πατρίδος **πεποιθήσεις**.

Εἰς πρόληψιν παρεξηγήσεως σπεύδομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι πολὺν πρὶν ἢ τεθῆ τὸ ζήτημα, «**τίνες οἱ αἴτιοι τοῦ πολέμου**» δεόν νὰ λυθῶσι ἄλλα ζητήματα, βαρύνοντα ἐπίσης τὸν κ. Θ. Π. Δηλιγιάννην. Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὸν προορισμὸν τοῦ φυλλαδίου τούτου.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄.

Πρώτος ἔφερε τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης ἐκ καθήκοντος ἐνώπιον τῆς Βουλῆς ὁ πρωθυπουργὸς κ. Θ. Π. Δηλιγιάννης, εἰσηγούμενος τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1897 κατὰ τὴν ἑκτακτον Σύνοδον τῆς 14ης Περιόδου ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 4ης Νοεμβρίου 1896. Ἡ ἔννοια τῆς ἀγορεύσεώς του ἔχει π ι σ τ ῶ ς ὡς ἑξῆς :

Ὁ κ. Δηλιγιάννης ὑπέταξε κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1896 τὴν ἐκ τῶ Κρητικῶ ζιτήματι πολιτείαν του εἰς τὸν περὶ διατηρήσεως τῆς εἰρήνης πόθον τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἐπολιτεύθη δὲ οὕτω, διότι καὶ αὐτός, ὡς Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, πολιτικὴν εἶχε τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης, ὡς ἑξυπηρετοῦσαν τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τὰ **συμφέροντα τῆς Φυλῆς ἡμῶν**. Ἄλλ' ἔτι καὶ ἂν δὲν ἦτο τοιαύτη ἢ ἀπὸ συμφέροντος ἔθνικοῦ πολιτικὴ τῆς ὑπὸ τὸν κ. Θ. Π. Δηλιγιάννη Κυβερνήσεως, «ἤθελεν εἶσθαι τολμηρὸν ν' ἀναλάβῃ ἡ Ἑλλάς τὴν εὐθύνην τῆς διαταρᾶξεως τῆς Εὐρώπης, διότι πιθανῶς ἤθελεν ἐπέλθει ἡ διατάραξις αὕτη, ἐὰν ἡμεῖς παρασυρόμενοι ἐλαμβάνομεν τὰ ὄπλα καὶ προεβαίνομεν μετὰ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ἀγωνιζόμενοι ὁμοῦ ὑπὲρ τῶν πόθων αὐτοῦ, οἵτινες «**τυγχάνουσι κοινοὶ καὶ ἡμῶν πόθοι**». (Ἐφημ. Βουλ. Σελ. 12).

Καὶ ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν ταύτην ὁ κ. Θ. Π. Δηλιγιάννης, χωρὶς νὰ πτοηθῇ ἀπὸ τὴν συμβουλὴν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ ἰδιαιτέρου του γραφείου ὁ κ. Ράλλης εἶχεν ἀπειλητικῶς ἀπαγγεῖλει, ἀξιῶν, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἔδει νὰ εὐρεθῇ ἐν Βάμῳ ἅμα τῇ ἐκρήξει τῶν ἐν Κρήτῃ ταραχῶν. Ἄν ἠκολούθει τὴν συμβουλὴν ἐκείνην ὁ κ. Δηλιγιάννης, θὰ εὐρίσκετο πρὸ **τραγικοῦ θεάματος**. (Σελ. 15).

Τώρα διατὶ τὸ θέρος τοῦ 1896 δὲν ἐπτοήθη ὑπὸ τοῦ κ. Ράλλη ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης, ἀλλ' ὑπελόγησε τὸ **τραγικὸν ἀποτέλεσμα** τῆς συμβουλῆς ἐκείνης, διατὶ δὲ κατὰ Ἰανουάριον ἢ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1897 ἐπτοήθη

ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀττικῆς Βουλευτοῦ οὐχὶ δὲ ὑπὸ τοῦ τραγικοῦ θεάματος, ὅπερ, ὡς αὐτὸς ἐκ τῶν προτέρων ἐπίστευε, θὰ παρίστα τὸ Ἔθνος, αὐτὸς ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸν ἐρωτήσατε.

Συμπληρῶν τὰς δηλώσεις του ἐν τῇ εἰρημνέῃ συνεδριάσει ὁ κ. Δηλιγιάννης, προσέθηκεν, ὅτι «τελευταῖον προέκυψαν ἀφορμαί, ὅπως ἐγερωθῶσιν ὑπόνοιαι περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων». (Σελ. 12, στήλ. β').

Ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι πρὸ τῆς ἀποστολῆς τῶν κκ. Ρωμάνου καὶ συντροφίας εἶχεν ὁ τότε πρωθυπουργὸς ὑπονοίας περὶ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου Κρητικοῦ πολιτεύματος, καίτοι ἠλπίζεν ἔτι ἐπὶ τὴν μέριμναν τῶν Μ. Δυνάμεων.

Μετὰ τὴν ἀγόρευσιν ταύτην τοῦ κ. Β. Δηλιγιάννη ἡ ἀντιπολίτευσις ἐζήτησε τὴν κατάθεσιν τῶν σχετικῶν ἐγγράφων, ἡ Κυβέρνησις ἠρνήθη τὴν κατάθεσιν ταύτην, προέκυψε δ' ἐντεῦθεν συζήτησις, ἐκ τῆς ὁποίας ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς :

Ράλλης « Ζητοῦμεν δὲ νὰ χορηγηθῶσι τὰ μέσα, ὅπως κρίνωμεν περὶ τῆς πορείας τῆς Κυβερνήσεως καὶ φέρωμεν τὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν πράξεων αὐτῆς. Ζητοῦμεν δὲ τὰ ἔγγραφα, ὅπως ἀποδείξωμεν, ὅτι ὕψιστα συμφέροντα τοῦ Κράτους ἐσφαγίασθησαν χάριν τῆς διατηρήσεως βδελυροῦ χαρτοφυλακίου, ζητοῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν δι' αὐτῶν, ὅτι χάριν τῆς συντηρήσεως τῶν χαρτοφυλακίων ἀπεδείχθη ἡ Ἑλλάς ἀνίκανος νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς προαιωνίους πόθους τῆς καὶ τὴν ἐθνικὴν ἀποστολὴν τῆς. Ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐξῆρεν ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὡς μέγιστον ἀπόκτημα διὰ τὴν Κρήτην καὶ τὸν Ἑλληνισμόν, ἀποτελεῖ ἀκριβῶς τὴν καταδίχην καὶ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῆς. Ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι τὴν ἀδυναμίαν ταύτην ἐπιρρίπτουσι κατὰ πρόσωπον ὑμῶν ἐκεῖνοι, πρὸς τοὺς ὁποίους προσήλθετε τὰ ζητήσητε συμβουλὰς . . . » (Σελ. 14).

Σχόλιον. Οὐδαμοῦ τῆς ἀγορεύσεως ταύτης ὑπάρχουσι διαθέσεις πολεμικαί. Ἄλλὰ καὶ εἰς δευτέραν κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίασιν (σελ. 15) ἀγόρευσιν τοῦ κ. Ράλλη δὲν

ὑπάρχει ὄθησις πολεμική. Μόνον κατὰ τὴν τρίτην ἀγόρευ-
σίν του (σελ. 15) ὁ ἐξ Ἀττικῆς Βουλευτῆς δύναται μὲν νὰ
κριθῆ ὡς ἔχων ζωηρόν τι μένος, ὁ ἴδιος ὅμως ὀρίζει, ὅτι
κατὰ τὴν ἰδικήν του πολιτικὴν ἢ Ἑλλάδος «ὠφειλε νὰ
»παραστῆ τὸν Μάιον τοῦ 1896 ὡς δυ-
»ναμένη νὰ διασαλεύῃ τὴν Εὐρωπαϊ-
»κὴν εἰρήνην». Ὅμοια λέγων δὲν εἶναι βεβαίως
ζητωπὸλεμος. Ἡ πρώτη κοινὴ τῶν Μεγάλων Δυ-
νάμεων διακοίνωσις μετὰ τὴν ἀπόδασιν τοῦ Βάσου ἀποδει-
κνύει, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος τὸν Μάιον τοῦ 1896
ἠδύνατο νὰ ᾖναι οἷα ἡξίου ὁ κ. Πάλλης ἐν τῇ εἰρημνῇ
τρίτῃ αὐτοῦ ἀγορεύσει (σελ. 15).

Καραπάνος α. . . . Ὅφείλοντες νὰ συζητήσωμεν τὸ ζή-
»τημα, ἔχομεν καθήκον νὰ εἴπωμεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν «ὦπι-
»δατε, καὶ μὴ ἀφήνεται τὴν Βουλὴν ἐν τῷ σκότει». **Καραπάνος**
»Ἐν δὲ ἐκ τῶν πρωτίστων σημείων τοῦ ζητήματος, τὸ ὅποιον
»πρέπει νὰ γνωρίζωμεν, εἶναι, ποία ἦτο ἡ ἀληθὴς στάσις τῆς
»Εὐρώπης ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος καὶ πῶς ἡ Κυβέρνησις διεξή-
»γαγε τὸ ζήτημα εἰς τὰς διπλωματικὰς αὐτῆς σχέσεις μετὰ
»τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, αἵτινες πράγματι ἔλυσαν αὐτό. Ἐχο-
»μεν ἀνάγκην νὰ γνωρίζωμεν τοῦτο, διότι ἡ Ἑλλάς δὲν εἶναι
»Μεγάλη Δύναμις, δυναμένη διὰ μόνης τῆς πρωτοβουλίας αὐτῆς
»νὰ ἐγείρῃ καὶ λύῃ ζητήματα σημασίας, οἷα, τὸ Κρητικόν, ἀλλ'
»εἶναι συνάμα Κράτος, ἔχον τὰ μέγιστα αὐτοῦ συμφέροντα ἐκτὸς
»τῶν ὀρίων τοῦ Βασιλείου, καὶ ὀφείλον ἵνα, ὀδηγούμενον ἐκ
»τῆς στάσεως καὶ τῶν διαθέσεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, κα-
»νονίσῃ τὴν πορείαν αὐτῆς οὕτως, ὥστε νὰ συνδυάσῃ τὴν
»προσέπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ Ἑλληνισμοῦ μετὰ τῆς προσο-
»χῆς καὶ τῆς εὐλαβείας, ἣν ὀφείλει νὰ παρέχῃ εἰς τὰς διαθέσεις
»τῶν Δυνάμεων. Τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ ζητήματος εἶναι θεμε-
»λιῶδες, καὶ πρέπει νὰ φωτισθῶμεν περὶ αὐτοῦ, ὅπως δυνηθῶ-
»μεν τελειότερον νὰ μελετήσωμεν καὶ συζητήσωμεν τὸ Κρητικόν
»ζήτημα». (Σελ. 17).

Σχόλιον. Ἄν ὁ κ. Δηλιγιάννης ἤκουε τὰς συμβουλὰς

τοῦ κ. Καραπάνου καὶ ἐφώτιζε τὴν Βουλὴν καταθέτων τὰ ἔγγραφα εἴτε ἐν δημοσίᾳ εἴτε ἐν μυστικῇ συνεδριάσει, θὰ εἶχεν ἄρα γε σήμερον ἀφορμὴν ἐπιπολαίαν ν' ἀποδίδῃ τὰς κενερωτικὰς τοῦ πράξις εἰς τοὺς κορυφαίους τῶν ἀντιπάλων του; Βεβουλευμένως ἄρα ἀπέφυγε τὰς συστάσεις τῶν ἠρέμων ῥητόρων, ὅπως ὁ ἴδιος τοὺς ἀπεκάλεσεν ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει, ἀποκρινόμενος εἰς τοὺς κκ. Δεληγεώργην καὶ Χατζόπουλον. Ἀλλὰ διατὶ δὲν ἀνεδημοσίευσεν τὴν ἀγόρευσιν ταύτην τοῦ κ. Καραπάνου;

Δεληγεώργης « . . . Τὸ συμφέρον ἐν τούτοις τοῦ ἔθνους » διὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, προκαλούσης καὶ συζητούσης, εἶναι » νὰ μάθῃ, ἂν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ » ζητήματος τούτου ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ὄφειλε νὰ πράξῃ. Βεβαίως » ἀπολύτως δὲν εὐθύνεται ἡ Κυβέρνησις διὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς » Εὐρώπης, ἀλλ' εὐθύνεται ἐν τινι βαθμῷ, ἂν ἀπέναντι τῆς πολιτι- » κῆς τῆς Εὐρώπης δὲν μετέλλῃ τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν » ὄφειλενὰ μετέλλῃ, ἂν δὲν προέβαλε τὰ ἐπιχειρήματα, τὰ » ὁποῖα ὄφειλε νὰ προβάλλῃ καὶ δὲν ὑπερήσπισε τὰ δικαιώματα τοῦ » Κρητικοῦ λαοῦ, ζητοῦντος πλήρη ἀποκατάστασιν, ἐνῶ τῆς Εὐ- » ρώπης ἢ Κυβερνήσεών τινων ἡ γνώμη ἦτο νὰ ἀφήσωσιν αὐτὸν » κεῖς οἷον καθεστῶς καὶ σήμερον εὐρίσκεται. Ὑπὲρ τῶν δικαίων » τούτων εἶχε πολλὰ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ παραστήσῃ, » λαμβάνουσα αὐτὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ἐκ τῆς » ἱστορίας ὄλων τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Χριστιανῶν, ὑπὲρ τῶν » ὁποίων κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἡ Εὐρώπη συνέστησε τῇ Τουρ- » κικῇ μέτρα τινά. Ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα ἠδύνατο ὑπὲρ » τῆς Κρήτης νὰ ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ ἐκ τῆς σημε- » ρινῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἄλλα- » χοῦ ἐν Τουρκίᾳ, τὰ ἐπικαλέσθῃ; Δὲν εἶναι δυνατόν » νὰ φαντασθῇ τις Κυβέρνησιν εὐρεθεῖσαν πρὸ διευθετήσεως » τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ μὴ ἀναπτύξασαν πάντα τὰ δι- » καιολογήματα πληρεστέρας λύσεως αὐτοῦ. Ἄν τὰ παρέλειψε, » βεβαίως ὑπέχει βαθμὸν τινὰ εὐθύνης. Ἄν ὅμως αὕτη εἰργά- » σθῃ διπλωματικῶς, ἂν ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἔκρινεν ἐν τῇ ду-

»νάμει αὐτῆς, ὅτι ἠδύνατο νὰ πράξῃ, καὶ ἀπέτυχε, τότε ἡ
 »**κευθύνῃ ἐκλείπει.** Ἄλλὰ συγχρόνως θέλει τὸ ἔθνος διὰ τῆς
 »Ἀντιπολιτεύσεως καὶ τῶν συζητήσεων νὰ μάθῃ, ποία ἦτο ἡ
 »γλῶσσα καὶ ποία ἡ διάθεσις τοῦ πνεύματος τῶν ξένων Κυβερ-
 »νήσεων, διότι ἐπιθυμεῖ, ὅταν πρόκειται περὶ τοιούτων ζητημά-
 »των, νὰ γνωρίζῃ ταῦτα, ὅπως καὶ ἐν τῷ μέλλοντι δύνηται
 »νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν καὶ κατορίσῃ τὴν πορείαν αὐτοῦ. Αὔριον,
 »εἴτε αὐτὴ ὑπάρχει ἡ Κυβέρνησις, εἴτε ἄλλη, εἴτε αὐτὴ ἡ Βουλὴ
 »εἴτε ἄλλη, εἴτε τὸ σήμερον δημόσιον φρόνημα εἴτε ἄλλο, βε-
 »βαίως θέλουσιν **ἐπιηρεασθῆναι** ἐκ τῆς διαθέσεως καὶ ἐκ τῶν
 »γνωμῶν τῶν ξένων Κυβερνήσεων» (Σελ. 18).

Σχόλιον. Διατὶ δὲν ἐδημοσίευσαν τὴν ἀγόρευσιν ταύ-
 την τοῦ κ. Δεληγεώργη; μήπως διότι οὐδ' ἐπέκρινεν, ὡς
 οἱ ἄλλοι, προκαταβολικῶς τὴν Κυβέρνησιν; μήπως διότι
 ὁ ἐκ Μεσολογγίου πολιτευτῆς ἐλάλησεν εἰρηνικώτερον καὶ
 μετριοπαθέστερον ὄλων τῶν ἄλλων ῥητόρων; μήπως διότι
 αὐτὸς δὲν ἠξίωσεν εἰπεῖν ὅτι τὸν Μάιον τοῦ 1896 ἡ Ἑλλη-
 νικὴ Κυβέρνησις ὄφειλε νὰ περιορισθῆ εἰς εὐστο-
 χον διπλωματικὴν ἐνέργειαν; Καὶ ὅμως
 θὰ ἴδωμεν, ὅτι ὁ φυλλαδιογράφος εἶναι τόσον ἀμερόληπτος,
 ὥστε καὶ τὸν κ. Δεληγεώργην νὰ βαπτίσῃ φιλοπόλεμον,
 καίπερ συμβουλεύσαντα νὰ προσαρμόζωμεν τὴν πολιτικὴν
 μας πρὸς τὴν τῶν Μ. Δυνάμεων.

Θ. Π. Ἀνглиγιάνης (Πρωθυπουργός). «Ὅσον ἠδυνήθην νὰ
 »ἐννοήσω ἐκ τῶν λόγων τῶν **ἠρεμώτερον** ἀγορευσάντων, ἐπι-
 »θυμία ἐδηλώθη περὶ καταθέσεως ὠρισμένων ἐγγράφων
 »Μοὶ φαίνεται ὅτι, ἂν ἡ ἐπιθυμία αὐτῶν ἦναι αὕτη, ἂν ζητῶσιν
 »ἐγγράφα διὰ νὰ βεβαιωθῶσι, ποίαν γνώμην εἶχον αἱ Μ. Δυ-
 »νάμεις, ὡς ὁ κ. ἐξ Ἄρτης Βουλευτῆς εἶπε, νομίζω, ὅτι εἶναι
 »εὐκόλος ἡ ἀπόκρισις μου. Αἱ **ἐφημερίδες** ἐδημοσίευσαν **λό-**
 »**γους** ὑπουργῶν τῶν Ἑξωτερικῶν μεγάλων Κρατῶν, καὶ *πᾶσαν*
 »*τὴν πολιτικὴν διασκευὴν*, ἡ ὅποια ἐξυφαίνετο μεταξὺ τῶν Μ.
 »Δυνάμεων, καὶ πάσας τὰς *συνεννοήσεις*, αἱ ὅποιαὶ μέχρις αὐ-
 »τῆς τῆς στιγμῆς γίνονται, τυγχάνει δὲ κεκρυγμένον, ὅτι γί-

»νονται ἐπὶ μιᾷ βάσει, τῆς βάσεως τῆς ἀκεραιότητος τῆς
»Τουρκίας. Μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου, καθ' ὃ συζητοῦμεν, οὐδε-
»μία τῶν Μ. Δυνάμεων ἐδίστασε νὰ ἀποδεχθῆ τοῦτο ὡς βᾶσιν.
»Ἐὰν λοιπὸν καὶ ὅτε συνεζητοῦντο τὰ Κρητικὰ πράγματα αἱ
»Μ. Δυνάμεις εἶχον ἀποδεχθῆ ὡς βᾶσιν τῆς πολιτείας, τὴν ὁ-
»ποίαν εἶπον, τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, τίς ἤθελε μᾶς συμ-
»βουλεύσει νὰ ἄρωμεν τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ἀποσπάσωμεν τὴν Κρή-
»την ἀπὸ τὴν Τουρκίαν; . . . » (Σελ. 19).

Σχόλιον. Οὐδεὶς, κύριε Δηλιγιάννη, ἐκ τῶν προαγο-
ρευσάντων, ἠξίωσεν, ὅτι ἔδει ἢ Ἑλλάς ἢ ἄρη τὰ ὄπλα τὸν
Μάιον τοῦ 1896, ἢ ἀποσπάσῃ τὴν Κρήτην ἀπὸ τὴν Τουρ-
κίαν. Διατί θέτετε ὁ ἴδιος λόγους εἰς τὸ στόμα τῶν ἀντι-
φρονούντων; διατί δὲν ἀποκρίνεσθε εἰς οὓς λόγους σᾶς
εἶπον αὐτοὶ οἱ ἴδιοι; Διατί δὲν μῆμεισθε τὴν εἰλικρίνειαν
τοῦ κ. Βαλσαμάκη;

Ἄλλὰ διατί ἄρά γε δὲν παρετέθη εἰς τοὺς ἀναγνώστας
τοῦ δηλιγιαννικοῦ φυλλαδίου καὶ ἡ ἀνωτέρω ἀγόρευσις,
ἀφοῦ παρετέθη **κολοβὴ** ἢ εἰς ταύτην ἀπάντησις τοῦ κ.
Δεληγεώργη; Διότι ἐφοβήθη ὁ συγγραφεὺς τοῦ φυλλαδίου
νὰ μαρτυρήσῃ, ὅτι εὑρέθη καὶ Ἑλλῆν πρωθυπουργὸς νὰ
γνωματεύσῃ **ἀ ν ε π ι σ τ η μ ο ν ι κ ῶ ς**, ὅτι οἱ ὑπόδου-
λοι λαοί, καίπερ μὴ ἔχοντες νομικὴν αὐθυπαρξίαν κατὰ τὸ
διεθνὲς Δίκαιον μηδὲ παράστασιν ἐνώπιον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ
Ἄρειου Πάγου, ὀφείλουσιν ὑποτάσσεσθαι εἰς τὸ δόγμα τῆς
ἀκεραιότητος καὶ ἀπέχειν ἀπὸ πάσης **α ὑ τ ο β ο ὕ λ ο υ**
καὶ **ἐξ ο ἰ κ ε ἰ ω ν** δυνάμεων ἐνεργείας πρὸς ἀπελευθέ-
ρωσιν.

Ἄνῃκε διὰ τοῦτο εἰς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ κύρος τοῦ ἐκ
Μεσολογγίου Βουλευτοῦ νὰ δώσῃ αὐθωρεὶ ἐπιστημονικὴν
ἐρμηνείαν περὶ τῶν ὀρίων, μέχρι τῶν ὁποίων ἐκτείνεται
ἐκάστοτε ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τὸ περιλάλητον δόγμα.

Δεληγεώργης. « . . . Εἰς ὅσα εἶπον **πᾶν ἄλλο**, ὑπο-
»θέτω, **θ' ἀνεῦρεν** ἡ Βουλὴ ἢ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα παρέστησεν ὁ
»κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως. Ἐγὼ ποσὺς δὲν ἀπῆτησα ζη-

» τῶν εὐθύναις τῶν πράξεων τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως αὕτη ἐκθέσῃ,
» τί αἱ Μ. Δυνάμεις ἐφρόνουν περὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, τί
» παρέστησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ πῶς παρέστησαν αὐτό. Ἄλλὰ
» καὶ ἂν τοῦτο πράγματι περιείχετο ἐν τῇ προτάσει μου, ὡς
» ἤμῳ τὴν διετύπωσα, περιείχετο καθαρώτερον τὸ ἄλλο, ὅτι
» ἐπεθύμουν δηλονότι *να μάθω καὶ να μάθῃ* ὁλόκληρον τὸ ἔθνος,
» **τί** πρὸς αὐτὰς τὰς παραστάσεις τῶν ξένων Κυβερνήσεων *ἀντι-*
» *παρέστησεν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις*».

« Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως ἀποστομώσῃ πᾶν
» ἐπιχείρημα ἐκ μέρους ἡμῶν, *ἀντέταξε* τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιό-
» τητος τῆς Τουρκίας. Σᾶς εἶπε : « τί θέλετε ἄλλο περισσότε-
» ρον ; Ἡ Εὐρώπη ἐζήτησε καὶ ζητεῖ καὶ σήμερον, ὅπως διατη-
» ρηθῇ ἡ ἀκεραιότης τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους· νομίζετε ὅτι
» ἔπέναντι τῆς ὁμοφωνίας τῶν ἐξ Μ. Δυνάμεων, ἐπιμενουσῶν εἰς
» τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, ἡ δύνατο *να πράξῃ*
» *τι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ;* » Τὸ κατ' ἐμέ, θαυμάζω διὰ τὴν
» ἐξήγησιν, τὴν ὁποίαν εἰς τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρ-
» κίας δίδει ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως· τὸ δόγμα τῆς ἀκε-
» ραιότητος τῆς Τουρκίας *ἐπλάσθη οὐχὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν*
» *στῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ ἐπλάσθη κατὰ τῶν ἄλλων*
» **Κρατῶν**, τῶν εἴτε γειτονικῶν εἴτε μὴ γειτονικῶν, τὰ ὁποῖα
» θὰ ὠρέγοντο *να καταλάβωσι τὸ ὅλον ἢ μέρος τοῦ Ὀθωμανικοῦ*
» **Κράτους. Οὐδεὶς ποτε ἐφαντάσθη**, ὅτι αἱ Μ. Δυνάμεις
» εἴτε κατὰ τὸ 1856, εἴτε κατὰ τὸ 1878 ἐν Βερολίῳ ἐνόη-
» σαν *να συνυποχρεωθῶσι*, ὅπως ἐμποδίσωσι τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρ-
» κίαν χριστιανικοὺς λαοὺς *να ἀπελευθερωθῶσι*. Ἐξ ἐναντίας,
» παρὰ τὸ δόγμα αὐτὸ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας κατὰ τῶν
» Κρατῶν, τῶν ἐπιβουλευομένων τὴν ἀκεραιότητα αὐτῆς, *ὑπονοεῖ-*
» *ται τὸ ἄλλο δόγμα*, ὅτι, ὡσάκις οἱ λαοὶ οἱ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν
» δύνανται **διὰ τῆς ἰδίας ἐαυτῶν δυνάμεως ἢ ἀποδει-**
» **κνύοντες ἑαυτοὺς ἀξίους ἐλευθερίας** *να καθέξωσι τὴν*
» *χώραν, τὴν ὁποίαν κατοικοῦσι, καὶ ν' ἀποδείξωσι ἑαυτοὺς*
» **ἀξίους τῆς εὐμενείας** τῆς Εὐρώπης, δικαιοῦνται ν' ἀπε-
» λευθερωθῶσι. **Οὐδέποτε** ἐνόησεν ἡ Εὐρώπη, ὅτι, ἐφ' ὅσον τὸ

»δόγμα τῆς ἀκεραϊότητος τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας διαρκεῖ, οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν
 »ζυγόν. Τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης δὲν ἐνόησα νὰ παρουσιάσω ὑφ' ἡν
 »ἐποψίν παρέστησεν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὅτι δηλαδὴ
 »ἔπρεπε τὸ Ἑλλ. Κράτος νὰ ἐκστρατεύσῃ καὶ τῆ συναιρέσει τῶν
 »Δυνάμεων νὰ καταλάβῃ ἓν μέρος τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας. Ἐγὼ
 »ἐνόησα τοῦτο ἄφου εἰς λαός, πολλαίς λαβῶν τὰ ὄπλα καὶ
 »ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ καὶ οὐδέποτε τυχὼν
 »ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας αὐτοῦ καὶ αὐ-
 »τονομίας, ἐπανεστάει καὶ πάλιν, ἕκτην ἢ ἐβδόμην φορὰν, ἡδύ-
 »νατο ἢ Εὐρώπῃ νὰ σκεφθῆ αὐτὴν τὴν φορὰν, ἂν οὐχὶ περὶ
 »ἐνώσεως μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ περὶ τελείας αὐτο-
 »νομίας τῆς Κρήτης. Ἡ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ἐξερράγη
 »κατὰ τὸν παρελθόντα Μάιον ἐξ ἀφορμῆς αὐτῶν τῶν Ὀθωμα-
 »νῶν Κρητῶν, δὲν ἡδύνατο νὰ παράσχη εἰς Κυβέρνησιν, ὡς ἡ
 »Ἑλληνικὴ, τὴν ἀφορμὴν, ὅπως παραστήσῃ, μετὰ τόσας
 »ἄποπειράς τῶν Δυνάμεων, ὅχι μόνον τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ καὶ
 »τοὺς λόγους καὶ τὴν ἀνάγκην, ὅπως ἡ Κρήτη καταστῆ ἐντε-
 »λῶς αὐτόνομος; Ἀφῆνω τὰς ἄλλας ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας
 »ἡδύνατό τις νὰ ἔχῃ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, διότι περὶ
 »αὐτοῦ σήμερον δὲν πρόκειται, ὅπως καὶ ἀπ' εὐθείας δηλ.
 »ἐνεργήσῃ, ἀφου ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως εἶπεν, ὅτι αἱ
 »τελευταῖαι οἰκονομικαὶ περιπέτειαι ἤγαγον τὸ Ἑλληνικὸν κρά-
 »τος εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ
 »καθῆκον αὐτό. Τοῦτο δὲν τὸ ἐξετάζω. Ἀλλὰ λαμβάνω τὸ
 »ζήτημα τὸ ἕτερον. Ἡ Κρήτη ἔλαβεν ἐκ νέου τὰ ὄπλα, καὶ μω-
 »λονότι δὲν ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν τὴν φορὰν αὐτὴν, —καὶ δὲν ἐξε-
 »τάζω τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν τὴν
 »φορὰν αὐτὴν, —ἐπραξεν ὅμως ἀρκετὰ, ὅπως δώσῃ ἀφορμὴν εἰς
 »τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ μετέλθῃ ὅλα τὰ διπλωματικὰ
 »μέσα καὶ ἐκθέσῃ ὅλους τοὺς λόγους καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, ὅπως
 »πέισῃ τὴν Εὐρώπην ὑπὲρ τελείας αὐτονομίας τῆς Κρήτης.
 »Ἐπὶ τούτου εἶπον, ὅτι ἐπεθύμουν νὰ μάθω διὰ καταθέσεως
 »ἐγγράφων, ποῖαι ὑπῆρξαν αἱ ἰδέαι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

»Βεβαίως ἡ Εὐρώπη ἐπιθυμεῖ τὴν εἰρήνην. Διεβεβαίω, ὅτι, ἂν
»τὸ παραμικρὸν ἤθελε γείνη ἐν Κρήτῃ, ἠδύνατο νὰ διαταραχθῇ
»ἡ εἰρήνη. Ἄλλ' οὐδέποτε ἐνόησαν αἱ Μ. Δυνάμεις, ὅτι ἐκεῖνο,
»τὸ ὅποσον ἠδύνατο νὰ διαταράξῃ τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου, ἦτο
»ἡ ἐπανάστασις τῶν χριστιανῶν τῆς Κρήτης, ζητούντων τὴν
»ἰδίαν αὐτονομίαν. **Ἴσως ἠδύνατο νὰ διαταράξῃ τὴν**
»εἰρήνην ἢ κατάληψις παρ' ἄλλου τινὸς Κράτους
»τῆς νήσου Κρήτης. Οὐδέποτε ὅμως ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης,
»ἢ διεκδικήσις τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς αὐτονομίας αὐτῆς
»ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον. *Διὰ τοῦτο ὁ συνη-*
»γορῶν ὑπὲρ αὐτονομίας τῆς Κρήτης βεβαίως δὲν ἐκφράζει τὴν
»ἰδέαν ἐν Εὐρώπῃ, ὅπως ἀνάγῃ πόλεμον. Οὐδὲ τὸ ἐν λοιπὸν
»οὐδὲ τὸ ἄλλο ἐπιχείρημα δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἄρνησιν
»τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὅπως καταθέσῃ τὰ ἔγγραφα, τὰ
»ὅποια δύναται νὰ μαρτυρήσωσι—καὶ περὶ αὐτοῦ δὲν ἔχω καμ-

»μίας προκατάληψιν—νὰ μαρτυρήσωσιν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυ-

»βέρνησις μετῆλθεν εἰρηρικῶς—διπλωματικῶς, ἐννοεῖται,—πάν-

»τα τὰ μέσα, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν τελείαν τοῦλάχιστον αὐτονο-

»μίας τῆς Κρήτης καὶ σῶσῃ αὐτὴν ἀπὸ τῶν περιπετειῶν, εἰς

»τάς ὁποίας πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων, Κύριος οἶδεν,

»πῶς θὰ ἐξέλθῃ. Διότι δύναται ὁ Κύριος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτε-

»ρικῶν νὰ φρονῇ, ὅτι, ἐπειδὴ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς Εὐ-

»ρώπης ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου πολιτεύματος, τὸ νέον πολίτευμα

»θὰ ἐφαρμοσθῇ. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ τόσα ἄλλα ὑποπτα φαινό-

»μενα εἴτε ἐπ' αὐτοῦ, εἴτε ἐπὶ ἄλλων ζητημάτων, ἐμπνέοντα

»δισταγμούς, ὥστε δύναται τις νὰ εἴπῃ μετὰ τῆς αὐτῆς πιθανό-

»τητος, μετὰ τῆς ὁποίας ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐβε-

»βαίωσε τὸ ἐναντίον, ὅτι ἴσως τὰ πάντα θ' ἀποτύχωσι, τὰ

»πάντα θὰ ματαιωθῶσι, μεθ' ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν, τὴν ὁ-

»ποίαν δύναται τις ν' ἀναγνωρίσῃ εἰς τὰς ἑξ Μεγάλαις Κυβερνή-

»σεις. Ἄλλὰ περὶ τούτου δὲν πρόκειται· ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν, πρὶν

»ἢ συζητηθῇ τὸ ζήτημα περὶ Κρήτης, νὰ γνωρίζωμεν, ποία

»ὑπῆρξεν ἐν ταῖς διαπραγματεύσεσιν ἡ πολιτεία τῆς Κυβερνή-

»σεως, ὅχι διότι ὑποπτεύομεν, ὅτι ἡ πολιτεία τῆς Ἑλληνικῆς

»Κυβερνήσεως ὑπῆρξε κακή, καὶ θέλομεν νὰ κατηγορήσωμεν αὐτήν, ἀλλὰ διότι ἐπιθυμοῦμεν νὰ γνωρίσωμεν, ποία ὑπῆρξεν ἡ »γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ἐτήρησεν ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς Κρήτης, καὶ τί αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις ἀντέταξαν, εἴτε ταῦτα »ὑπάρχουσιν εἰς ἔγγραφα, εἴτε ὑπάρχουσιν εἰς τηλεγραφήματα, »εἴτε καὶ εἰς ἀνακοινώσεις προφορικάς». (Πρ.κτ. Σελ. 20).

Σχόλιον. Ὡς πρῶτον ὑπὲρ τοῦ θέματος τοῦ κ. Δηλιγιάννη ἐπιχείρημα ἀνέγραψαν οἱ συντάκται τοῦ φυλλαδίου ἀπόσπασμα τῆς ἀνωτέρω ἀγορεύσεως τοῦ κ. Δεληγεώργη ἀπὸ τῶν λέξεων «Τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος» μέχρι τῶν λέξεων «δικαιοῦνται νὰ ἀπελευθερῶνται» (Βλ. ἀνωτέρω σελ. 10 Στ. 18). Διατί παρέλιπον ὅλα τὰ ἄλλα τῆς ἀγορεύσεως; πάντως διότι ὁ κ. Δεληγεώργης γνωματεύει διὰ τῆς ἀνωτέρω ἀγορεύσεώς του, ὅτι εἶχομεν χρέος νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὴν πλήρη αὐτονομίαν τῆς Κρήτης, ἀφοῦ ἢ ἂν ἡ ἔνωσις δὲν ἦτο δυνατή· ποῖος ἄλλος ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀποφανθῆ περὶ τοῦ δυνατοῦ ἢ μὴ τῆς ἐνώσεως εἰμὴ ἡ Κυβέρνησις ἦτοι ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὡς ῥητῶς λέγει ὁ ἐκ Μεσολογγίου Βουλευτής; Ἄφοῦ δὲ δόγμα τῆς πολιτικῆς του ἔχει ὁ-ἐκ Γόρτυνος πολιτευτῆς τὸ ῥημουλκεῖσθαι, διατί κατὰ τὴν β' περίοδον τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος δὲν ῥημουλκήθη ὑπὸ τοῦ εἰρηνοφίλου κ. Δεληγεώργη, ἀφοῦ μάλιστα, ὡς μᾶς βεβαίωσι καθ' ἑκάστην διὰ τῆς «Πρωίας» του, ἀληθῆ ἐπὶ τοῦ προκειμένου λεγούσης, ἡ ἀπόβασις τοῦ κ. Βάσσου εἶχε φέρει πλήρη τὴν αὐτονομίαν τῆς νήσου; Ἐρωτῶμεν δὲ πάντα τίμιον ἄνθρωπον, νὰ μᾶς εἴπῃ, ποῦ τῆς ἀνωτέρω ἀγορεύσεως φωρᾶται ὁ κ. Δεληγεώργης φιλοπόλεμος, ὡς τὸν παριστᾶ ὁ συντάκτης τοῦ φιλοδηλιγιαννικοῦ φυλλαδίου.

Περὶ τοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας θὰ μελετήσωμεν κατωτέρω καὶ τὴν ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 23 Νοεμβρίου ἀγόρευσιν τοῦ ῥήτορος.

Συνεδρίασις τῆς 19 Νοεμβρίου 1896

Συζήτησις ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ κ. Θεοδώρου Π. Δηλιγιάννη
ἐν τῷ Κρητικῷ Ἰζητήματι (Σελ. 72)

Καίρης. Ὑποστηρίζει, ὅτι, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις ἐνήργει δεόντως, ἄλλη θὰ ἦτο ἡ λύσις, «ὅτι δὲ ἡ ἐθνικὴ ἀποκατάστασις »τῆς μεγαλονήσου ἴσως δὲν θὰ ἦτο πλήρης, ἀλλὰ τοῦλάχιστον »*νίσσαφιζουσα πρὸς πλήρη αὐτονομίαν*». Πρὸς τοῦτο ὄφειλε κατὰ τὸν ῥήτορα ἡ Κυβέρνησις τοῦ κ. Δηλιγιάννη ἀνὰ τόλμησιν »γενναῖον βῆμα διὰ τῆς ἀποστολῆς τῶν πλοίων τῆς εἰς τὴν Κρήτην . . . διότι ἡ Ἑλλάς οὐδένα κίνδυνον κηρύξεως πολέμου »ἢ ἀνταδικημάτων εἶχε σοβαρῶς νὰ φοβηθῆ ἔκ τῆς Τουρκίας »διὰ τὴν *εἰρηρικὴν ἀποστολὴν τῶν πλοίων τῆς . . .*»

«Ἡ παρουσία τῶν πλοίων θὰ ἔθετεν ἐν ἀσφαλεῖ σκέπη τοὺς »πολυπληθεῖς ὑπηκόους μας, καὶ θὰ προσελάμβανε τὰ λαθόντα »χώραν κατόπιν ἀνοσιουργήματα. Οὐδεὶς κίνδυνος ἐκτοπισμοῦ »τῶν πλοίων ἐκεῖθεν καὶ ταπεινώσεως τῆς σημαίας μας, ὡς »ὑπετέθη, ἐπέκειτο· διότι μὲ οἶον δικαίωμα τὰ πλοῖα τῶν ξένων »Δυνάμεων ἐπέμποντο ἐσπευσμένως εἰς Κρήτην, μὲ τὸ αὐτὸ καὶ »μεγαλεῖτερον δικαίωμα θὰ παρίστατο ἡ Ἑλλάς προστάτις τῶν »πολυπληθῶν ὑπηκόων τῆς καὶ τῶν ἔτι πολυπληθεστέρων ὁμοφύ- »λων τῆς . . .» *Ἀλλὰ καὶ ἄν* (ὑπερ, ἐπαναλέγω, ἀδύνατον) *ἢ ὁμοφωνία τῶν Δυνάμεων ἢ καὶ ἡ πλειοψηφία αὐτῶν ἤθελε* *προβῆ εἰς τὸ ἐχθρικὸν τοῦτο διάβημα* (τὸν ἐκτοπισμὸν τῶν πλοίων μας), **ἢ Ἑλλάς θὰ ἔκλυεν ὑποχωροῦσα**, ἀλλὰ »θὰ ἔσωζε τὴν τιμὴν τῆς, θὰ ἐκραταίου τὸ φρόνημα τῶν ὑπο- »δοῦλων Ἑλλήνων . . .» (Σελ. 72).

Σχόλιον. Ἀποκριθῆτω ὁ κ. Δηλιγιάννης, ἂν ὁ κ. Καίρης ὄθει αὐτὸν εἰς πόλεμον· δικαιολογηθῆτω δέ, διατὶ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1897 δὲν ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν, ἣν συνέστησεν αὐτῷ ὁ κ. Καίρης, ἥτοι διατὶ δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὴν βίαν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ὄφειλε δὲ νὰ δικαιολογηθῆ, ἀφοῦ καθῆκόν του πρωθυπουργικὸν κρίνει νὰ

ἦναι ἐκτελεστικὸν ὄργανον τῶν γνώμων τῆς Ἀντιπολιτεύσεως. Δὲν ἀνευρίσκεις δέ, ἀναγνῶστα, οὐδὲ τὴν τοῦ κ. Καίρη ἀγόρευσιν ἐν τῷ φυλλαδίῳ. Διὰ τί :

Θεοτόκης. (Σελ. 77). Ὁ ἐκ Κερκύρας Βουλευτὴς ὑποστηρίζει, ὅτι ὄφειλεν ἡ Κυβέρνησις νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν σφαιζομένων ἀδελφῶν, νὰ σπεύσῃ εἰς πρῶτον τῶν ὑπνκόων αὐτῆς. Προβλέπει, ὅτι θ' ἀποτύχῃ τὸ νέον πολίτευμα, δι' ἄσχυρίζεται δέ, ὅτι μία εἶναι δυνατὴ λύσις τοῦ Κρητικῷ ζητήματος, ἢ μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσις. Κατηγόρει τὸν κ. Δηλιγιάννην, ὅτι δὲν ἐστράφη πρὸς ἐκείνας τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ἔπαυσαν ὑποστηρίζουσαι τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας. Ὑποστηρίζει τέλος, ὅτι «αἱ Κυβερνήσεις τῶν μικρῶν Κρατῶν εἶναι ὑποχρεωμέναι μετὰ προσοχῆς νὰ παρακολουθῶσι τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, κανονίζουσαι τὴν πολιτικὴν αὐτῶν κατὰ τὰς περιστάσεις». — Ἐν τούτοις ὁ φυλλαδιογράφος κηρύττει καὶ τὴν ἀγόρευσιν ταύτην τοῦ κ. Θεοτόκη φιλοπόλεμον.

Ράλλης. (Σελ. 81). «... Τίς ἦτο ἡ θέσις τῆς Τουρκίας; » (τὸν Μάϊον δηλ. τοῦ 1896). Ἐν μὲν τῇ Κρήτῃ εἶχε 3,500 στρατιῶτας, ἐὰν δὲ ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρχεν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, οὐδὲ ἓνα περιπλέον θά ἡδύνατο ἡ Τουρκία ν' ἀποδιβάσῃ στρατιῶτην ἐν Χανίοις». — Ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι ὁ ἐξ Ἀττικῆς Βουλευτὴς ἐνόει, ὅτι ἐν μηνὶ Μαΐῳ ὄφειλε νὰ πράξῃ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὅ,τι ἔπραξε τῇ 24 καὶ 29 Ἰανουαρίου τοῦ 1897, τοῦ κ. Δηλιγιάννη καυχωμένου ἐπὶ τῇ ἐνεργείᾳ του ταύτη διακαίως (βλ. «Πρωτὰν» 24)12)97).

Δηλιγιάννης. (Σελ. 85). Τὴν ἀγόρευσιν ταύτην τοῦ πρώην Πρωθυπουργοῦ ἀνεδημοσίευσαν ὁλόκληρον οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐν τῷ γνωστῷ φυλλαδίῳ, ὥστε νὰ ἤμεθα ἀππλλαγμένοι τῆς ὑποχρέωσως ν' ἀνατυπώσωμεν αὐτήν. Ἐξ αὐτῆς ἀποσπῶμεν τὰς ἐξῆς μόνον τέσσαρας περικοπὰς.

1 (Σελ. 86) «... Τὴν φράσιν ταύτην τοῦ λόρδου Βηκον» σφῆλδ (ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐν τῷ Βερολινεῖῳ Συνεδρίῳ εἶχεν ἀλλαχοῦ ἐστραμμένα τὰ βλέμματα) ἤρπασαν ἐν Ἑλλάδι τινὲς καὶ

»εἰς τὴν Βουλὴν ἐλθόντες μὲ κατηγορήσαν, παριστῶντες, ὅτι ἡ
 »φράσις τοῦ λόρδου Βηκονσφὴλδ ἐνόει, ὅτι ἀπέβλεπα εἰς τὴν
 »Πητρούπολιν, καὶ ἐπὶ τούτου ἐδημιούργησαν ἔδαφος, πειραθέν-
 »τες ἵνα παραστήσωσιν, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἐπρόδωσα τὴν
 »Ἑλλάδα, διότι ἐζήτησα ἐπέκτασιν τοῦ ἐδάφους αὐτῆς, ἐνῶ
 »ἔπρεπε νὰ ζητήσω παρὰ τοῦ Συνεδρίου τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἑλ-
 »ληνισμοῦ. Οἱ ἰσχυρισμοὶ ἐκεῖνοι, ὑποθέτω, ὅτι ἀπὸ τὴν ἱστο-
 »ρίαν θέλουσι κριθῆ ὡς γελοῖοι, διότι μικρὸν Κράτος, ὡς ἡ
 »Ἑλλάς, τὸ ὅποσον δὲν ἔχει τὴν δύναμιν, ἵνα ἀντιμετωπίσῃ οὔτε
 »συλλήβδην οὔτε ἐκάστην ἰδίαν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἤθελε
χαρακτηρισθῆ, ἐὰν ἤθελε ζῆτεῖ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ
Ἑλληνισμοῦ, ὡς γελοῖον.

Σχόλιον. Δὲν σὰς κατηγορήσαν, κύριε Δηλιγιάννη, ὅτι
 δὲν ἐζήτησατε τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ,
ἀλλ' ὅτι προσενεχθεῖσαν ὑμῖν ἀπεκρούσατε. Τίς δὲ
 εἶπεν ὑμῖν, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἐὰν ἔχη τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἑλ-
 ληνισμοῦ, ὀφείλει ν' ἀντιμετωπίσῃ ἕχθρικῶς τὰς Δυ-
 νάμεις; ἐκτὸς ἂν τις τῶν Μ. Δυνάμεων ἀξιοῖ ἀντὶ τῆς Ἑλ-
 λάδος τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐπέ-
 πρωτο καὶ τοιαῦτα ν' ἀκουσθῶσιν ἀπὸ
 πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος. Εὐτυχῶς ὁ ἐκ
 Μεσολογίου Βουλευτῆς, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἔδωκεν αὐτῷ τὴν
 πρέπουσαν **ἐθνικὴν** ἀπάντησιν.

2 (Σελ. 86) « Ἄλλὰ διατί δὲν ἐπέμψατε τὰ πλοῖα
 »σας εἰς Κρήτην; Λυποῦμαι, διότι δὲν δύναμαι ν' ἀπαντήσω·
 »διότι, ἂν ἀναγκασθῶ ν' ἀπαντήσω, **θέλω βλάψαι** τὰ συμφέ-
 »ροντα τοῦ Κράτους».

Καὶ ὅμως ἀμέσως μετανοεῖ ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ ἀπαντᾷ ὡς
 ἐξῆς: **«Ποῖα πλοῖα** νὰ στείλωμεν εἰς Κρήτην; . . . Καὶ ἡ-
 »ξίου (ὁ κ. Θεοτόκης) ἐντὸς δέκα μηνῶν νὰ συγκροτήσωμεν τὸν
 »στὸλον μας; καὶ διὰ τίνων μέσων; Ὁ στόλος, τοῦ ὁποίου ἡ
 »μεγαλειτέρα δύναμις ἦσαν τὰ τρία θωρηκτά, εἶχεν ἑλλείψεις,
 »καὶ ὅποιαι καθίστων **ΚΑΙ ΤΑΥΤΑ** οὐχὶ δύναμιν, οἶαν προσδοκᾷ ὁ
 »θεώμενος **ΑΥΤΑ**· καὶ τὰ πλοῖα τοῦ στόλου δὲν γινωρίζω, ἂν

»ηδύναντο νά διανύσωσι πλέοντα πέντε μίλια, καί αὐτὰ κατὰ
»τὴν γνώμην τῶν διοικούντων ἔτρεχον τὸν ἔσχατον κίνδυνον».

Σχόλιον. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 4 Νοεμβρίου ἄλλοι ἦσαν οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔστειλε τὰ πλοῖα· μετὰ 15 ἡμέρας ἤτοι τὴν 19 Νοεμβρίου οἱ λόγοι μετεβλήθησαν· αἱ ἐλλείψεις τοῦ στόλου, ἐν αἷς καὶ ἡ ἀδυναμία τῶν θωρηκτῶν ἐκάλυσαν τὸν πρωθυπουργὸν νά στείλῃ τὰ πλοῖα. Καὶ ὅμως ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 21 Νοεμβρίου ὁ κ. Λεβίδης ἐβεβαίωσεν, ὅτι παρὰ πάσας τὰς ἐλλείψεις του, παρὰ πᾶσαν τὴν ἀνεπαρκῆ λειτουργίαν τῶν λεβήτων καὶ τῶν μηχανῶν «ὁ στόλος ἤθελεν ἐπιτυχῶς ἐκτελέσει τὸ καθήκον αὐτοῦ». (Σελ. 118). **Ἡ**

Κυβέρνησις λοιπὸν ἐγένετο πολεμική ;

3 (Σελ. 87). « . . . Ἀνέγνωτε τί εἶπεν ὁ ὑφυπουργὸς τῆς
»Ἀγγλίας ἐν τῷ Ἀγγλικῷ Κοινοβουλίῳ περὶ Ἑλλάδος ; μᾶς
»ἤρῳτα ὁ εὐγλωττος ῥήτωρ. Εἶπεν, ὅτι δὲν εἶναι εἰς κατάστα-
»σιν ἡ Ἑλλὰς νά διαχειρισθῇ νέας χώρας, ἐὰν ἤθελον προστεθῆ
»εἰς τὸ Βασιλείον. Βεβαίως, ἂν εἶπε τοῦτο ὁ ὑφυπουργὸς τῆς Ἀγ-
»γλίας, πρέπει νά θλιβῶμεν πάντες. Κολακεύομαι ὅμως νά ἐλ-
»πίσω, ὅτι, ὅ,τι καὶ ἂν εἶπεν ὁ ὑφυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, δὲν
»εἶναι ἡ ἀληθὴς γνώμη, τὴν ὁποίαν ἔχει περὶ ἡμῶν ».

Σχόλιον. Εἶδομεν ἀνωτέρω (Σελ. 8), ὅτι ὁ κ. Δηλιγιάννης, ἀρνούμενος τὴν κατάθεσιν τῶν ἐγγράφων, παρέπεμπε τὴν Ἀντιπολίτευσιν εἰς τὰς ἀγορεύσεις τῶν ὑπουργῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἵνα μάθωσι τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν ὅμως τῷ προσήγαγον ταύτας, ἐκολακεύετο νά πιστεύῃ, ὅτι οἱ λόγοι τῶν ξένων ὑπουργῶν δὲν παρίστων τὴν ἀληθῆ περὶ ἡμῶν γνώμην τῶν.

4 (Σελ. 88). « . . . Καὶ ἂν καὶ ἐμὲ θερμαίνῃ τὸ ἔθνικόν
»αἰσθημα, ἂν μὲ κατέχη εὐλάβεια πρὸς τὰς παραδόσεις τοῦ τό-
»που τούτου, δύναμιν, ὅταν ἦμαι μόνος ἐν τῷ γραφεῖῳ μου, νά
»βρυκακλίζωμαι μὲ ὄνειρον καὶ νά διέρχωμαι στιγμὰς εὐθύμους,
»ἀλλ' ὅταν ἔχω εὐθύνην ἐνώπιον τοῦ τόπου καὶ τῆς ἱστορίας

»δὲν μοι ἦτο ἐπιτετραμμένον γὰρ διακινδυνεύσω τὴν τύχην ὀλο-
κλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Σχόλιον. Σοφὰ καὶ ἅγια ταῦτα πάντα, κύριε Δηλιγιάν-
νη ; Ἀλλὰ τί ἐκάμετε τὴν εὐθύνην ταύτην τῇ 1ῃ Φεβρου-
αρίου 1897 ; διατι τὸν μὲν Μάϊον τοῦ 1896 δὲν διεκιν-
δυνεύσατε τὴν τύχην ὄλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῇ δὲ 1ῃ
Φεβρουαρίου ἢ ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 1897 κατεστρέψατε
αὐτόν ; Αὐτὸς εἶπατε.

Συνεδριάσις τῆς 20 Νοεμβρίου

Ἐξακολούθησις τῆς συζητήσεως

(Σελ. 96)

Φιλάρετος. Ἡ περικοπὴ, τὴν ὁποίαν ἀναδημοσιεύει ὁ
φυλλαδιογράφος ἐκ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ κ. Φιλάρετου, οὐ-
δεμίαν ἐπὶ πόλεμον παρότρυνσιν περιέχει. Ἡ περικοπὴ
αὕτη ἀποδεικνύει τὸν κ. Φιλάρετον, ὅτι ἡξίου π λ η ρ ε-
σ τ έ ρ α ν α ὕ τ ο ν ο μ ί α ν ὑ π ἔ ρ τῆς Κρήτης τὸν
Μάϊον τοῦ 1896.

Καραπάνος. α. . . . Τὸ καθήκον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερ-
νήσεως ἦτο νὰ σπεύσῃ ἐν Κρήτῃ, ὅχι μετ' ἐχθρικοῦ τιτος σκο-
ποῦ πρὸς τὴν γείτονα αὐτοκρατορίαν, μετὰ τῆς ὁποίας συνδεό-
μεθα διὰ φιλικῶν σχέσεων, οὐχὶ ὅπως ταραξῆ τὴν εἰρήνην τῆς
Εὐρώπης, ἀλλ' ὅπως ἐκτελέσῃ στοιχειώδη ὑποχρέωσιν φιλαν-
θρωπίας καὶ ἔλθῃ ἀρωγὸς εἰς τοὺς σραζομένους ὁμοφύλους καὶ
ἀδελφοὺς ἡμῶν. Τὸ καθήκον τοῦτο, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὴ ἡ ἐπί-
σημος Τουρκία δὲν ἠδύνατο νὰ παραγνωρίσῃ, τὸ ὁποῖον στηρίζε-
ται ἐπὶ τοῦ ἀλληλεθνοῦς δικαίου, ἐξετέλεσαν καὶ ἄλλαι Δυνά-
μεις, ἐκεῖναί, αἱ ὁποῖαι μόνον τὸ συμφέρον τῆς φιλανθρωπίας
εἶχον ὡς λόγον τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν. Δὲν ἐξετέλεσεν ὅμως ἡ
Ἑλλάς, ἥτις ἐκτὸς τοῦ λόγου τῆς φιλανθρωπίας εἶχε συνάμα
καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύσῃ ὁμοφύλους καὶ ἀποδείξῃ, ὅτι
ἐνδιαφέρεται ὑπὲρ αὐτῶν Ἄλλ' ἐπρόκειτο γὰρ διαταρά-

ξωμεν τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης, ἢ νὰ ἐκτελέσωμεν ἐχθρικήν τινα πράξιν κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, σπεύδοντες καὶ ὑμεῖς, ὅπως ἔσπευσαν καὶ ἄλλα Κράτη; νὰ πέμψωμεν πλοῖα ὅπως παράσχωμεν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τὴν **περίθλαψιν**, τὴν ὁποίαν δικαιουῦνται ν' ἀπαιτήσωσι παρ' ἡμῶν; Βεβαίως ὄχι» (Σελ. 109).

« Καὶ ἐνῶ τοιαῦτά εἰσι τ' ἀποτελέσματα τῆς πορείας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις, ὅταν αἱ περιστάσεις ἔφερον τὴν Κρήτην **πλησιέστερον** πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ καθίστων **δυνατὴν τὴν ἀπόκτησιν ὑπὲρ αὐτῆς πληρεστέρας αὐτονομίας**, διὰ τῆς πορείας καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἀπεμάκρυνε τὴν Κρήτην, ἐνῶ, λέγω, τοιαῦτα ἦσαν τ' ἀποτελέσματα τῆς πορείας αὐτῆς, ἢ Ἑλληνικῆ Κυβέρνησις ὅχι μόνον ἐξακολουθεῖ πιστεύουσα ὅτι ἐξεπλήρωσε τὰ καθήκοντα αὐτῆς πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν, ἀλλὰ νομίζει ὅτι πρέπει καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν αὐτὴν πολιτικὴν εἰς τὸ μέλλον! Νομίζει, ὅτι καὶ ἀπέναντι τῶν συμφερόντων τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τὴν αὐτὴν ὀφείλει ν' ἀκολουθήσῃ πορείαν. Νομίζει, ὅτι **φωτίζουσα τὰς Μ. Δυνάμεις καὶ μένουσα εἰς τὴν θέσιν τῆς μ' ἐσταυρωμένης τὰς χεῖρας ἀπέναντι τῶν γεγονότων**, δύναται νὰ προσπύσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ». (Σελ. 111).

Σχόλιον. Ἐνῶ ὁ κ. Δελνηγόργης δὲν ἤξιου εἰμὴ νὰ διαφωτίσῃ ἐπαρκῶς τὴν Εὐρώπην ἢ Κυβέρνησις, ὁ κ. Καραπάνος δὲν ἀρκεῖται εἰς μόνην αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν. Δὲν ἐγκρίνει νὰ μένῃ μετ' ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας ἡ Ἑλλάς. Ἀλλὰ διατὶ οὐδὲ ἡ ἀγορευσις αὐτῆ ἠξιώθη προσοχῆς ἐν τῷ φιλοδημηγριανικῷ φυλλαδίῳ;

Τὸ σημαντικώτερον ὅμως μέρος τῆς ἀγορεύσεως ταύτης τοῦ κ. Καραπάνου εἶναι τὸ ἀκόλουθον:

« Ὁ πόθος οὗτος (τῆς προετοιμασίας τῆς Ἑλλάδος), ὡς γνωρίζομεν πάντες, ἀποκρυσταλλοῦται καὶ λαμβάνει θετικωτέραν ὑπόστασιν ἐντὸς τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἐπιζητεῖ δὲ καὶ τείνει εἰς τὴν ἐξάρετιν **ὀργανισμῶν**, διὰ τῶν ὁποίων θ' ἀποβῆ δυνατὴ ἡ πραγματοποιήσις αὐτοῦ. Τοιοῦτος **ὀργανισμὸς**

ἔδει νὰ ᾗ ἡ νόμιμος Κυβέρνησις τῆς χώρας. Ἄλλ' ὅταν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος βλέπῃ, ὅτι τοὺς πόθους αὐτοῦ παρορᾷ ἡ νόμιμος αὐτοῦ Κυβέρνησις, ἀναγκάζεται ἐξ αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων νὰ ἐπιζητήσῃ ἄλλους ὀργανισμούς, ἐπαγγελιομένους τὴν πραγματοποίησιν αὐτῶν. Ἄλλ' ὅταν τοιοῦτοι ὀργανισμοί, ἐκτὸς τῆς νομίμου Κυβερνήσεως μορφούμενοι, ἀποκτήσωσι τὴν ἰσχύν, ἣν δύναται νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἡ ἐπαγγελία τῆς πραγματοποίησεως τῶν ἐθνικῶν πόθων, ποῦ θὰ μείνῃ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις; Θὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὴν ἡ ἀπλῆ ἀπόλαυσις τῆς ἐξουσίας πρὸς πᾶσι καὶ διορισμὸν ὑπαλλήλων; Δυσκόλως δύναται τις νὰ πιστεύσῃ τοῦτο. Οἱ ὀργανισμοί, οἱ ἐπὶ τῶν πόθων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους στηριζόμενοι καὶ ὀργανούμενοι ἐκτὸς τῆς νομίμου Κυβερνήσεως, θὰ ἔλθωσι φυσικῶς εἰς σύγκρουσιν πρὸς αὐτὴν ἕνα τῆ πρώτῃ παρουσιασθησομένη ἀντιδράσει.

«Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐκταθῶ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου. Πάντες γνωρίζομεν καὶ ἀντιλαμβάνομεθα αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐὰν ἐπέλθῃ τοιαύτη σύγκρουσις, ὀλέθρια ἔσονται αἱ συνέπειαι καὶ διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐν τῷ ἐσωτερικῷ». (Σελ. 113).

Σχόλιον. Πῶς ν' ἀναδημοσιευθῇ ἐν φιλοδηλιγιαννικῷ φυλλαδίῳ ἢ τοῦ κ. Καραπάνου ἀγόρευσις, ἐκ τῆς ὁποίας προκύπτει, ὅτι οἱ πάντες ἦσαν ἕκτοτε ἐνήμεροι τῶν περὶ τὴν ἐμβρωδὴν ἔτι Ἑθνικὴν Ἐταιρίαν, ὅτι δὲ ματαίᾳ ἀπέβη ἡ προνοπτικωτάτη συμβουλὴ τοῦ ἐξ Ἄρτης διακεκριμένου πολιτευτοῦ, ἐπικαλεσθέντος ἐγκαίρως τὴν προσοχὴν τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ; Τίς πταίει λοιπὸν διὰ τὰ τῆς Ἑθνικῆς;

Συνεδρίασις τῆς 21 Νοεμβρίου

Ἐξακολούθησι τῆς συζητήσεως

(Σελ. 123)

Α. Πετιμεζᾶς. Αἱ ἐν τῷ φυλλαδίῳ περικοπαὶ δὲν ἀποδεικνύουσι τὸν ῥήτορα ἐπιζητοῦντα πόλεμον πρὸς τὴν

Τουρκίαν. Ἡξίου μὲν ὁ κ. Πετιμεζᾶς, ὅτι ὄφειλεν ὁ κ. Δηλιγιάννης νὰ καταλάβῃ κατὰ Μάϊον τὴν Κρήτην δ ι α τ ο ὕ σ τ ὁ λ ο υ, μιμούμενος τὸν Βάτεμπεργ, ὠρίζεν ὅμως τὰ ὅρια τῆς ἐνεργείας ταύτης ἀπαραλλάκτως ὅπως ὁ κ. Καίρης. Ἴδου ἡ σχετικὴ περικοπή :

« Διότι, κύριοι, Βουλευταί, ἐὰν τὰ πλοιά μας ἀπεστέλλοντο ἐκεῖ, ἐν ἓκ τῶν δύο ἤθελε συμβῆ· ἢ αἱ Δυνάμεις, ἐν ὁμοφωνίᾳ διατελοῦσαι, δὲν θὰ ἔσπεργον εἰς τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἤθελον παραγγεῖλαι τὴν Ἑλλάδα νὰ ὀπισθοχωρήσῃ, καὶ τότε οὐδεὶς θὰ εἶχε νὰ παραπονεθῆ κατὰ τῶν κ. Πρωθυπουργοῦ, διότι, ὅσον στιβαροὶ καὶ ἀνῆναι οἱ βραχιόνες αὐτοῦ, οὐς μᾶς ἐπεδείκνυε προχθές, δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχῃ οὐδεὶς, ὅστις θὰ ἤξλου, ἵνα ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἀντιιστῆ κατὰ τῶν συνησπισμένων στρατῶν τῶν Μ. Δυνάμεων, ἢ ἤθελον διαφωνήσῃ, καὶ ἄλλαι μὲν ἤθελον υἱοθετήσῃ τὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως, ἄλλαι δὲ ὄχι. Καὶ τότε ἡ λύσις τοῦ ζητήματος θὰ ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς ὑπερισχύσεως τῶν μὲν ἢ τῶν δέ, πάντοτε ὅμως θὰ ἐτίθετο ὑπὸ λύσιν». (Σελ. 126).

Σχόλιον. Διατὶ δὲν παρέθηκε τὴν περικοπήν ταύτην ὁ συντάκτης τοῦ φυλλαδίου ; Ἄλλ' ὁ κ. Πετιμεζᾶς ἠρκεῖτο καὶ εἰς ὀλιγώτερόν τι, ὅταν ἔλεγε· « . . . Ἄλλ' ἐπρόκειτο » νὰ δώσωμεν ἡμεῖς ἀφορμὴν πολέμου πρὸς τὴν ὅμορον ἐπικράτειαν ; τίς δύναται ν' ἀρνηθῆ τὸ δικαίωμα ἡμῶν ν' ἀποστειλωμεν τὰ πλοιά μας εἰς τὴν Κρητικὴν θάλασσαν, ἵνα προστατεύσωμεν τοὺς ὑπηκόους ἡμῶν, ἀφοῦ τοιαῦται ἐγίνοντο ἐκεῖ » σφαγαί ; τίς ἠδύνατο ν' ἀρνηθῆ ἡμῖν τὸ καθήκον νὰ δώσωμεν » βοήθειαν εἰς τοὺς σφαζομένους ἀδελφοὺς ἡμῶν ; » (Σελ. 126).

Ὡς βοήθειαν δὲ ἐνόει τὴν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου στόλου παρακώλυσιν ἀποβιβάσεως νέου Τουρκικοῦ εἰς Κρήτην, πράξιν, τὴν ὁποίαν **καυχᾶται** ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὅτι ἐπραξε κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1897, χωρὶς νὰ καταλογίξῃ αὐτὴν εἰς βᾶρος τῶν ἀντιπολιτευομένων. (Βλέπ. «Πρωίαν» τῆς 24 Δεκεμβρίου 1897).

Χατζόπουλοι. (Σελ. 128). Ούτε ἢ ἐκ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ κ. Χατζοπούλου ἀναδημοσιευομένη περικοπὴ εἶναι ἐκλελεγμένη ἐν ἀμερικανῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι διὰ τῆς περικοπῆς ταύτης ὁ ἐξ Εὐρυτανίας βουλευτὴς ἀποδεικνύεται, ὅτι ἤθελεν ὄχι μόνον νὰ σταλῇ ὁ στόλος μας εἰς Κρήτην κατὰ Μάϊον τοῦ 1896, ἀλλὰ καὶ στρατιώτας ν' ἀποβιβάσῃ, ὅπερ ἔπραξεν ὁ κ. Δηλιγιάννης τὸν Φεβρουάριον, χωρὶς νὰ κατηγορῇ ἐπὶ τούτῳ τοὺς ἀντιπολιτευομένους. Ἐπίσης ὅμως εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ περικοπῇ φηρᾶται ὁ ῥήτωρ ὡς πεποιστός, ὅτι ἡ τοιαύτη τῆς Ἑλλάδος ἐνέργεια δὲν θὰ εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον τὸν πόλεμον. Ἡ ἀμεροληψία οὐχ ἦττον ἐπέβαλλε τῷ φυλλαδιογράφῳ ν' ἀναδημοσιύσῃ καὶ ἄλλας τῆς ἀγορεύσεως ταύτης περικοπὰς, ἵνα ἀρτία παρασταθῇ ἡ γνώμη τοῦ ῥήτορος. Τοιαῦται δὲ εἶναι :

1. « Καὶ τοιαῦτα, κύριοι, λέγων, οὐδόλως, ἀπαγε, » ἐννοῶ, ὅτι δὲν ἐδικαιοῦτο ἡ Κρήτη νὰ φροντίσῃ νὰ λάβῃ προνομία τινα καὶ ἀνεῖσιν ἐν ἐλλείψει ἐνώσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα . . . » (Σελ. 133).— Ἡρκεῖτο ἄρα ὁ κ. Χατζόπουλος καὶ εἰς τὴν λῦσιν ταύτην, ἀν ἢ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ φυλλαδιογράφου ἀναδημοσιευομένη περικοπῇ λῦσις ἐπρόκειτο νὰ προκαλέσῃ πόλεμον ἢ ἀντίπραξιν ἐνεργὸν τῶν Δυνάμεων.

2. « Ἡ ἐξουσία καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ Κράτους ἐκφεύγει ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Κυβερνητῶν, ἐταιρίαι πλέον σχηματίζονται ἐθνικαί, ὅπως αὗται διεξαγάγωσι τὰ μέγιστα τῶν ζητημάτων τοῦ Κράτους, τὰ ζητήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ! » (Σελ. 128).

3. « Ἀκούετε σήμερον Ἐθνικὰς Ἐταιρίας καὶ Ἀοράτους Δυνάμεις ! Πόθεν προέρχονται ταῦτα ; Προέρχονται, » διότι ἡ δύναμις, ἥτις ἡδύνατο νὰ ἦναι ὁρατὴ, τὸ Κράτος τὸ Ἑλληνικόν, ἐξακολουθεῖ ν' ἀπρακτῆ. Ἐὰν τὰ ἄλλα καθήκοντα ἡμῶν δὲν ἤσθάνθημεν μέχρι τοῦδε, ἄς αἰσθανθῶμεν ἤδη τὸν κίνδυνον, ὃν ἀπειλεῖ ἡ τοιαύτη κατάστασις ». (Σελ. 134).

Συνεδρίασις τῆς 22 Νοεμβρίου

Ἐξακολούθησις τῆς συζητήσεως

(Σελ. 134)

Σιμόπουλος. (Σελ. 135). Τρεῖς ἀναδημοσιεύονται ἐν τῷ φυλλαδίῳ περικοπαὶ ἐκ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ ῥήτορος. Οὐδεμία ὅμως τούτων ἐμπνέεται ὑπὸ πολεμικοῦ μένους. Ἡ τελευταία μάλιστα περιέχει ὅσα οἱ κκ. Καραπάνος καὶ Χατζόπουλος περὶ Ἐθνικῆς Ἐταιρίας προειδοποίησαν ἀπὸ τοῦ βήματος τὴν Κυβέρνησιν.

Ἐπάγχουσι δύο ἄλλαι περικοπαὶ, αἱ ὁποῖαι, καίπερ μὴ κριθεῖσαι ἄξια ἀναδημοσιεύσεως ἐν τῷ φυλλαδίῳ, μαρτυροῦσι σαφῶς τὸ φρόνημα τοῦ ἐκ Παρνασσίδος βουλευτοῦ. Κατὰ τὴν πρώτην τούτων (σελ. 137) ὁ ῥήτωρ ἤξιον ν' ἀκολουθήσῃ τὴν Ἀγγλίαν ἢ Ἑλλάδα ἐν μὲν Μαίῳ τοῦ 1896. Κατὰ τὴν δευτέραν (σελ. 139) γνωματεύει ὅσα καὶ οἱ κκ. Καίρης καὶ Πετιμεζᾶς, ἥτοι, ὅτι ἦτο κέρδος νὰ μεταβῶμεν εἰς Κρήτην καὶ νὰ ἐκβιασθῶμεν εἰς ἀποχώρησιν ὑπὸ τῶν Μ. Δυνάμεων.

Συνεδρίασις τῆς 23 Νοεμβρίου

Ἐξακολούθησις τῆς συζητήσεως

(Σελ. 168)

Βαλσαμάκης. α Ἄλλ' ἂς μεταβῶμεν, Κύριοι, εἰς τὸ κύριον ἐπιχείρημα. Ὁμόθυμοι οἱ ἀξιότιμοι συνάδελφοι κυρίως ἐπεκαλέσθησαν τὴν γεγονόσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ στόλου εἰς Κρήτην. . . . Ἄλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο τῆς μὴ ἀποστολῆς τοῦ στόλου εἰς Κρήτην, τί σημαίνει, Κύριοι Βουλευταί; Ἐὰν ἀπεστέλλετο ὁ στόλος ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς Κρήτην, ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀποστολῆς ταύτης; Ἐὰν δὲν ᾔθελον πράξει ἄλλο τι τὰ ἡμέτερα πλοῖα ἢ νὰ πορευθῶσιν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Κρήτης, ὡς παρευρέθησαν καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα τῶν λοιπῶν Δυ-

νάμεων, τί ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξωσιν ἢ νὰ παραστήσωσι τὸ πολὺ τὸ πρόσωπον, τὸ ὅποιον παρέστησαν τὰ πλοῖα τῶν λοιπῶν Δυναμέων ; Καὶ εἶπον ἀπὸ πολὺν, διότι ἄλλη ἢ σημασία τῆς σημαίας τῶν Μ. Δυναμέων, παρισταμένης ἐν Κρήτῃ, καὶ ἄλλη ἢ ἐντύπωσις τῶν Τούρκων, εἰς τὴν θέαν τῆς σημαίας ἐκείνης. Αἱ Δυναμίεις ἀπέστειλαν ἐκεῖ τὰ πλοῖα τῶν πρὸς προστασίαν ἐν γένει τῶν Χριστιανῶν, ἄνευ διακρίσεως εἴτε ὑπηκόων ὀθωμανῶν εἴτε ὑπηκόων ξένων· τὸ αὐτὸ ἠθέλεε πράξει καὶ ἡ ἡμετέρα Κυβέρνησις, ἐὰν ἠθελεν ἐκπληρώσει τὸ ἀπλοῦν καθήκον, τοῦ ὁποῖου τὴν παράλειψιν τοσοῦτον ἐμέμφθησαν οἱ ἰσχυρισθέντες, ὅτι ὄφειλε ν' ἀποστείλῃ τὰ πλοῖα, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὅποιον ἐχρησίμευσαν καὶ τὰ πλοῖα τῶν ἄλλων Δυναμέων. Δὲν βλέπω, ἐν περιορισθῆ ἡ ἀποστολὴ τῶν πλοίων μας πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν, ποῖα ἔσονται τὰ ποτελέσματα ὡς πρὸς τὴν διάφορον διεξγωγὴν τοῦ ζητήματος· δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω, διατὶ ἡ παρούσα τῶν πλοίων μας ἐκεῖ ἠδύνατο νὰ φέρῃ οὐ μόνον τὴν αὐτονομίαν τῆς Κρήτης, ἀλλὰ συνάμα καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς . . . Βεβαίως δὲν δύνασθε οἱ ὑπὲρ τῆς ἀποστολῆς μόνον τοῦ στόλου κηρυχθέντες, νὰ βεβαιώσητε ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ στόλου ὄφειλε νὰ ἔχῃ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἥτοι νὰ ἐμποδίσῃ τὰ μεταγωγικὰ πλοῖα τῆς Τουρκίας ἢ ἄλλα πλοῖα ἀπὸ τοῦ νὰ μεταφέρωσι τὸν στρατὸν, τὸν ὅποιον ἀπέστειλε κατόπιν ἡ Τουρκία εἰς Κρήτην. Καὶ ἐὰν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ ἢ ἐὰν δὲν ἔπρεπε νὰ ἐμποδίσῃ, — καὶ δὲν ἠδύνατο καὶ δὲν ἔπρεπε, διότι δὲν ἠδύνατο ἄνευ κηρύξεως πολέμου, παραβιάζουσα τὸ διεθνὲς δίκαιον, νὰ ἐμποδίσῃ Τουρκικὸν στρατὸν, ἀποστελλόμενον παρὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, — κατὰ τί ἔβλαψεν ἡ ἀπουσία των ; Ἄλλ' ἐὰν τοῦτο ἔπραττε, ποῖαι θὰ ἦσαν αἱ συνέπειαι καὶ ποῖα τὰ ποτελέσματα ; Καὶ τότε πᾶσα Κυβέρνησις δὲν θὰ ἦτο πράγματι ὄχι μόνον ἀξία μομφῆς, ἀλλὰ κατὰ δίκην, ἐὰν μὲ τοιοῦτον στόλον, μὲ τὴν κατάστασιν, εἰς τὴν ὅποιαν εὑρίσκειται ὁ στρατὸς μας, μὲ τὰ χρηματικὰ μέσα, τὰ ὅποια διαθέτομεν, τὸ συνάλλαγμα πρὸς 1,75, μὲ διαπραγμα-

τεύσεις πρὸς συμβιβασμόν, ἐπεχείρει τοιαύτην ἄφρονα ἐπιχείρησιν ; (Σελ. 171).

Σχόλιον. Εἶναι ἀξία λόγου ἢ ἀγόρευσις αὐτῆ τοῦ ἐπιφανεστέρου ἐκ τῶν φίλων τοῦ κ. Δηλιγιάννη Βουλευτῶν, διότι, ὡς πάντοτε, διακρίνεται ὁ κ. Βαλσαμάκης ἐπὶ εἰλικρινεῖα, ἀποδίδων εἰς τοὺς ἀντιφρονοῦντας ὅσα πράγματι εἶπον. Ὁμολογεῖ λοιπὸν ὁ κ. Βαλσαμάκης, ὅτι οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, ἢ τοῦλάχιστον οἱ ἡρεμώτερον κατὰ Δηλιγιάννην ἀγορεύσαντες, ὅτι εἶχον κυρυχθῆ ὑπὲρ τῆς ἀποστολῆς μόνον τοῦ στόλου ἐπὶ τῷ αἰτῷ καὶ τὰ τῶν ἄλλων Κρατῶν πλοῖα σκοπῶ.

Δεληγεώργης. «Δὲν θέλω ἐπιμείνει, Κύριοι, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν εὐθυνῶν αὐτῆς κατὰ τὸν τελευταῖον Κρητικὸν ἀγῶνα. Τοσαῦτα ἐλέγχθησαν περὶ τούτου ὑπὸ τῶν ῥητόρων τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, ὥστε οὐδὲν ἄλλο δύναται τις νὰ προσθήσῃ ἢ Κυβέρνησις ἄλλως ἐδήλωσεν, ὅτι οὔτε πρὸ τῶν σφαγῶν τῶν Χαρίων οὔτε μετὰ τὰς σφαγὰς ἦτο ὑπὲρ πολιτικῆς ἐνεργείας· ἐδικαιολόγησε δὲ σαφῶς καὶ καθαρῶς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς. Εἶπεν, ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ Κράτους ἦτο τοιαύτη, ὥστε οὐδὲν ἐνέπνεεν εἰς αὐτὴν θάρρος, ὅπως μετέλθῃ τοιαύτην πολιτικὴν. Τοῦτο εἶναι ζήτημα ἀντιλήψεως, τὰ τῆς ἀντιλήψεως δ' ἐξαρτῶνται κατὰ πολὺ ἐκ τοῦ χαρακτῆρος ἐκάστης Κυβερνήσεως καὶ τοῦ θάρρους αὐτῆς. Ἐπομένως ἐπ' αὐτοῦ θεωρῶ δύσκολον τὴν συζήτησιν. Οὕτως ἠκούσατε τὸν κ. Βουλευτὴν ἐκ Κραναίας (τὸν κ. Βαλσαμάκην) ἀπαριθμήσαντα μετὰ δέους ἔλους τοὺς κινδύνους, οἱ ὅποιοι ἤθελον ἀκολουθήσει τὴν πολιτικὴν τῆς ἐνεργείας. **Ἄλλοι παρέστησαν τὸ ἐναντίον.** Ἐπὶ τούτου οὐδεμία ἐξέτασις θὰ ἦτο λησιντελής. Ἡ Κυβέρνησις ἐπεκαλέσθη πρὸς δικαιολόγησιν τῆς πολιτείας της ἕτερόν τι. Εἶπεν, ὅτι ὑπὲρ πολιτικῆς ἐνεργείας οὐδεμίαν ἐνθάρρουνσιν εὔρε παρὰ ταῖς Μ. Δυνάμεις. Τοῦτο βεβαίως εἶναι ἀληθές, ἀλλ' ἦτο περιττὸν νὰ τὸ βεβαιώσῃ, διότι Κυβέρνησις, ἢ ὅποια καὶ πρὸ τῶν σφαγῶν καὶ μετὰ τὰς σφαγὰς βεβαίως, ὅτι δὲν ἦτο ὑπὲρ

πολιτικῆς ἐνεργείας, οὐδεμίαν ἠδύναντο νὰ περιμένῃ παρὰ Μεγάλων Δυνάμεων ὑποστήριξιν (1). Αἱ ζέοντι Κυβερνήσεις, προσελθοῦσαι ἐνταῦθα μετὰ τὰς σφαγὰς, καὶ μαθοῦσαι ὅτι ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἦτο κατὰ πάσης ἐνεργείας, καὶ ὅτι ἐδειλία νὰ ἀναλάβῃ **οἰονδίποτε** μέτρον ὑπὲρ τῶν ἐν Κρήτῃ, ἐννοεῖται, ὅτι δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ ἐπιδοκιμάσωσι καὶ ἐνθαρρύνωσι τὴν πολιτικὴν αὐτὴν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐπρεπε δὲ νὰ ἐπιδοκιμάσωσιν αὐτήν, εἴτε εἶχον συμφέρον, ὅπως μὴ δικταραχθῇ ἡ τάξις ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἴτε δὲν εἶχον τοιοῦτον συμφέρον, διότι καθήκον πασῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, αἵτινες ἐγγυῶνται τὸ καθεστῶς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἶναι, ὅπως μὴ δεῖξωσιν ὅτι ἀποχωριζόμενι τῶν ἄλλων θέλουσι νὰ διαταράξωσι τὸ καθεστῶς αὐτό. *Λοιπὸν ἀφρευκτορ ἀποτέλεσμα* τῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως ἦτο ἡ ὁμόφωνος πολιτικὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἀλλὰ δύναται ἐκ τούτου νὰ ὑποστηρίξῃ ἡ Κυβέρνησις, ὅτι οὐδεμία ὑπάρχει διάθεσις πράγματι τινὸς ἢ τινῶν τῶν Δυνάμεων αὐτῶν, ὅπως τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης λάβῃ ἄλλοίαν τροπὴν καὶ λύσιν; Βεβχίως ὄχι. *Ἄλλ' οὕτε τοῦτο δύναται σήμερον νὰ συζητηθῇ.* Αἱ ἀποδείξεις ἀναγκάτως ἐλλείπουν. Δύναται τις μόνον, ἐπικαλούμενος τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν ἀντίθεσιν τῶν Δυνάμεων, καθ' ἣν ἐποχὴν ἠγέρθη τὸ Κρητικὸν ζήτημα, νὰ *συναγάγῃ*, ὅτι βεβχίως δὲν ὑπῆρχεν ἐκ μέρους τινῶν Δυνάμεων πραγματικὴ ὁμοφωνία, ὅπως καταπνιγῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἡ Κρητικὴ ἐξέγερσις. Ἡ διατάραξις ἤρρεσκεν, ἤρκει νὰ μὴ ἔφερεν εἰς βῆξιν μεταξὺ αὐτῶν. Γνωστὴ εἶναι ἡ διαίρεσις, ἣτις ἐπῆλθεν ἐσχάτως· γνωστὸς εἶναι ὁ σύνδεσμος, ὅστις συνεκροτήθη πρὸ μικροῦ μεταξὺ τριῶν Κρατῶν, τῆς Ῥωσσίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Τουρκίας· γνωστὸν ἐπίσης, ὅτι ὁ σύνδεσμος οὗτος κυρίως ἀποτείνεται ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας, καὶ ὅτι κύριον σκοπὸν εἶχεν, ἴσως καὶ ἔχει, τὴν κατὰ τῆς καταλήψεως τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας πολιτικὴν. Συμφέρον ὄχι μόνον τῆς Ἀγγλίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πιθανώτατα Δυνάμεων ἦτο, ὅπως διασπασθῇ ἡ ἔνωσις αὕτη, ἡ ἀναδεικνύουσα πκνισχύ-

(1) Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτον θέμα, τὸ ὁποῖον ἐρευνᾷ ὁ ρήτωρ.

ρους ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, βεβαίως δὲ δὲν ἦτο εὐκαιρία καλλιτέρα πρὸς τοῦτο ἢ ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης, ἂν τοῦλάχιστον διὰ τῆς τελείας αὐτῆς αὐτονομίας ἔμελλε νὰ φέρῃ εἰς τὸν ἀποχωρισμὸν ἀπὸ τῆς Τουρκίας. Ἀλλὰ διὰ νὰ γένηται τοιαύτη ἀφορμὴ ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις, ἄλλη ἀπητεῖτο ἐνέργεια. Ἐπρεπε νὰ θέλωμεν νὰ πλασθῇ ζήτημα ἐνώσεως ἢ αὐτονομίας τῆς Κρήτης, καὶ νὰ ἔχωμεν ἀποφασιν νὰ ἐπιμείνωμεν ὑπὲρ αὐτῶν, πρὶν ἐκτεθῶσι Δυνάμεις τινὲς ὑπὲρ τοιαύτης λύσεως. Ἀλλ' εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐδείξαμεν, ὅτι δὲν ἠθέλωμεν νὰ πλασθῇ τοιοῦτον ζήτημα. **Ἐκτοτε** αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, ὧφειλον νὰ φαίνωνται πᾶσαι σύμφωνοι, διότι τὴν ὁμοφωνίαν αὐτὴν ἠθελε καὶ ἡ Ἑλλάς. Ἡ ἀφαίρεσις τῆς Κρήτης ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἀνεγνωρίσθη ἀδύνατος καὶ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος αὐτῆς. Ὅτι δὲ οὕτω πως ἐκρίνετο ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ πολιτικὴ αὕτη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τὸ συνάγει τις ἐκ τοῦ λόγου τοῦ ὑφυπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας, λόγου πλήρους εἰρωνείας ὅσον ἀφορᾷ τὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ὑφυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, ἀπαντῶν εἰς τὸν βουλευτὴν Monck, ὅστις ὠμίλησε περὶ προσάρτησεως τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑπομνήσας ὁμοίαν πρότασιν τοῦ λόρδου Παλμερστῶνος κατὰ τὸ 1830 ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, εἶπεν, ὅπως ἀποκρούσῃ τὴν πρότασιν αὐτήν, ὅτι, ὅπως ἐπιτευχθῇ ἡ προσάρτησις, τρία τετὰ ἀπαιτοῦνται, ἡ συναίνεσις τῆς Ἑλλάδος, ἡ συναίνεσις τῆς Τουρκίας καὶ ἡ συναίνεσις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἀλλὰ ἡ Ἑλλάς, εἶπεν, οὔτε ἵκανὴ εἶναι νὰ ἐπιχειρήσῃ, οὔτε θέλει τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν Τουρκίαν, βεβαίως αὕτη δὲν θέλει αὐτήν, οὐδ' αἱ Μ. Δυνάμεις εἶναι δυνατὸν νὰ συναίνεσωσιν εἰς τὴν τοιαύτην ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν οὐδεὶς ζητῇ τι, εἶναι παράδοχος ἡ ἀξίωσις, ὅπως αἱ ξέναι Κυβερνήσεις ζητοῦν αὐτό. Αὐταὶ ἀντίθετα ἔχουν πολλάκις συμφέροντα, ἀλλ' αὐτὰ ἀκριβῶς ἐπιβάλλουν αὐταῖς νὰ μὴ μετέρχωνται φανερὰ τὴν πολιτικὴν, τὴν ὁποίαν ἐπιθυμοῦσι τὰ μικρὰ Κράτη, καὶ νὰ μὴ ἀποσπῶνται τῆς ὁμοφωνίας ἀνευ σπουδαίων λόγων. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ἐπλάσθησαν. Ἀλλὰ τί ὠφελοῦν πάντα ταῦτα ; ἢ

αἰωνία ἀπάφθησις ἡμῶν, ὅσάκις τοιαῦται περιστάσεις παρουσιάζονται, εἶναι, ὅτι δὲν εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ πράξωμεν ὅ,τι ὀφείλομεν, ὅτι δὲν μᾶς ἐνθαρρύνει ἡ Εὐρώπη. Συντηρητικωτέραν δὲ πολιτικὴν ἔδειξε πρὸ παντὸς ὅτι εἶχεν ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὅταν πρὸ τινῶν ἡμερῶν, ὁμιλῶν ἐπὶ τοῦ Κρητικῆς ζητήματος, ἐμνήσθη **μετὰ τινος εἰρωνείας τῶν ἀξιώσεων τῆς Ἑλλάδος περὶ ἡγεμονίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.** Μοὶ ἐφάνη παράδοξον, ὅτι μετὰ τοιοῦτου τρόπου ἐλάλησε περὶ τῆς ἀξιώσεως αὐτῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐκεῖνος, ὅστις ἔνεκα ἀκριβῶς τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ τῆς ἡγεμονίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔλαβε τὴν τιμὴν νὰ παρασταθῇ ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου⁽¹⁾. Οὐχὶ δὲ τόσον, ὅπως ἐλέγξω τὸ ἄτοπον τῶν φράσεων ἐκείνων τοῦ κ. προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ὅπως ὑπομνήσω περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μεγίστην σημασίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀγῶνων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ τὰς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν, θέλω παρακαλέσει τὴν Βουλὴν νὰ προσέξῃ εἰς αὐτάς. Διότι ὅ,τι πολλοὶ νομίζουν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἡμεῖς μόνοι εὐαρεστούμεθα νὰ ἀξιῶμεν, **εἶναι ἀνεγνωρισμένον ὑπὸ τῆς Εὐρώπης.** Ἀνεγνωρισμένον δηλαδὴ, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος εἶναι ὁ ἡγέτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐνθυμεῖσθε πάντες, ὅτι τὰς παρομονὰς τῆς συγκροτήσεως τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου ἐξεδόθη ἡ γνωστὴ ἐγκύκλιος τοῦ λόρδου Σαλισבורού, τοῦ νῦν πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας, ἣτις, δύναται νὰ εἴπῃ τις, ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν πλείστων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐξ ἐκείνων ἀκόμη, οἵτινες ἐπάγγελμα εἶχον τὴν πολιτικὴν περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς νομιμότητος τῶν ἀξιώσεων ἡμῶν. **Ἐκεῖ καθαρῶς διετυπώθησαν τὰ δικαιώματα,** τὰ ὁποῖα ἔχει τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος νὰ παρίσταται ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν τῶν ὑποδούλων τῇ Τουρκίᾳ. Συνέπεια τῆς ἐγκυκλίου καὶ τῶν γνωμῶν αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ ἰδέα τῆς παραστάσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Βερολίνου. Ἐκεῖ κατὰ τὴν δευτέραν συνεδρίασιν συνεζητήθη τὸ ζή-

(1) Δεύτερον θέμα τῆς ἀγορεύσεως.

τημα τῆς παραστάσεως τῆς Ἑλληνίδος. Ἐλαβε τὸν λόγον ὁ λόρδος Σαλισβουρύ, καὶ μετὰ τινα ἄλλα περὶ τῆς Σλαυικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, προσθέτει τὰ ἑξῆς (ἀναγινώσκει).

« Ἄλλ' αἱ δύο φυλαὶ δὲν παρίστανται ἐν ἴσῃ μοιρᾷ ἐν τῷ » Συνεδρίῳ. Οἱ Σλαυοὶ ἔχουν ὑπερασπιστὴν ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ » ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν λαόν, τὸν ἀδελφὸν αὐτῶν κατὰ τε τὸ αἷμα » καὶ τὴν πίστιν, πανίσχυρον ἐκ τοῦ γοήτρου τῶν προσφάτων ἀ- » τοῦ νικῶν ».

« Οἱ Ἕλληνες τούαντίον δὲν ἔχουσιν ἐνταῦθα ὡς ἀντιπρόσω- » πον οὐδὲν ἔθνος τῆς αὐτῆς φυλῆς ».

« Ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μεγαλειότητος εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι » ἀποφάσεις ληφθεῖσαι ὑπὸ τοιαύτης συνθήκας δὲν ἤθελον εὐχαρι- » στήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἤθελον » συνεπαράγει οὔτε τὴν ἰσχυρίαν τοῦ Ὄθωμ. Κράτους οὔτε τὴν » εἰρήνην τῆς Εὐρώπης ».

« Φόβος ὑπάρχει, μὴ γένοιτο ταραχαὶ ἐκτραγῶσιν ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ » αὐτοῦ, τοῦ βαθέως ἀφωσιωμένου εἰς τὴν θρησκείαν του καὶ τὸν » ἐθνισμὸν του, ὅστις θὰ τρέφῃ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ Εὐρώπη τὸν » ἐγκατέλιπε καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς τὴν κυριαρχίαν φυλῆς, ἀπὸ » τῆς ὁποίας τὸν κρατοῦσι μεμακρυσμένον αἱ συμπάθειαι αὐτοῦ ».

« Ἡ Ἀγγλία προτείνει διὰ τοῦτο, ὅπως τὸ Ἑλληνικὸν Βασί- » λειον γείνη δεκτὸν νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν (ce rôle) » ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ **νὰ μετάσχη** τῶν συνδικακίσεων τοῦ » Συνεδρίου. Τούλάχιστον νὰ παρευρεθῇ εἰς πάσας τὰς συνεδριά- » σεις, ἐν αἷς ζητήματα συνδεόμενα πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλ- » ληνικῆς φυλῆς θέλουσι συζητηθῆ ».

Ποία καθαρωτέρα ἄλλη ἀναγνώρισις ἡμῶν τῆς ἡγεμονίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ; Μετὰ τὴν συζήτησιν αὐτὴν ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας ὑπέβαλε τὴν ἑξῆς πρότασιν εἰς τὸ Συνέδριον (ἀναγι- νώσκει).

« Θεωροῦν, ὅτι ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν νέων μέτρων, ἄτινα πρό- » κειται νὰ λάβῃ ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην ἐν τῇ Ἀνατολῇ, » εἶναι δίκαιον νὰ δοθῇ εἰς τὴν Αὐλὴν τῶν Ἀθηνῶν ἡ εὐκαιρία νὰ

»ἐκφράση τὰς εὐχὰς αὐτῆς (ses vœux) καὶ ὅτι εἶναι ὠφέλιμον νὰ »γνωρίσωσι ταύτας αἱ Δυνάμεις»

«Τὸ Συνέδριον προσκαλεῖ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἀ. Ἑλληνικῆς »Μεγαλειότητος νὰ ὀρίτῃ ἀντιπρόσωπον, ὅστις θέλει γείνη δεκτὸς »νὰ ἐκθέσῃ τὰς παρατηρήσεις τῆς Ἑλλάδος, ὅταν θὰ πρόκειται »ν' ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν τοῦ Βασιλείου καὶ »ὅστις θὰ κληθῇ ἐν τῷ Συνεδρίῳ, ὡσάκις οἱ πληρεξούσιοι θὰ τὸ »κρίνωσι κατάλληλον».

Ὁ μαρκήσιος Σαλισβουρὺ τότε ἐπρότεινεν ἐν τῇ προτάσει ταύτῃ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν λέξεων «Ὁμόρων ἐπαρχιῶν σου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου» διὰ τῶν λέξεων «Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν».

Ἐψηφοφορήθη πρῶτον ἡ πρότασις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γαλλίας, καὶ ἐγένετο δεκτὴ. Ἐπειτα ἐτέθη εἰς ψηφοφορίαν ἡ πρότασις τοῦ λόρδου Σαλισβουρὺ. Ἐπ' αὐτῆς ἐζήτησεν ἐξηγήσεις ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αὐστρίας, ὁ κόμης Ἀνδράσσυ, ὁ δὲ λόρδος Σαλισβουρὺ ἀπήντησεν, ὅτι «Ἐπάρχουσιν ἐπαρχίαι Ἑλληνικαί, αἵτινες δὲν εἶναι ὁμοροὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ περὶ ὧν ἡ Ἀγγλία ἐπιθυμεῖ, ὅπως ἐνασχοληθῇ τὸ Συνέδριον. Ἐν τῷ Γαλλικῷ σχεδίῳ γίνεται λόγος μόνον περὶ τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἡ τροποποίησις τῆς ἐξοχότητός του ἐπιτρέπει τοῦναντίον νὰ περιληφθῶσιν εἰς τὰς συζητήσεις, καθ' ἃς θὰ παρίστανται οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος, καὶ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καὶ τῆς Κρήτης».

Λοιπὸν ρητῶς ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Μ. Βρετανίας ἐν συνεδρίῳ ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων, τὰ ὁποῖα συνῆλθόν ποτε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀνεγνώρισεν, ὅτι τὸ Ἑλλ. Κράτος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παρίσταται ἐν Συνεδρίῳ τοιοῦτῳ, ὅπως ἀντιπροσωπεύσῃ τὰ συμφέροντα οὐ μόνον τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Κρήτης. Ἐπεὶ αὐτῆς δὲ τῆς προτάσεως ἐψηφοφόρησαν ἐκτὸς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας καὶ οἱ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Οἱ ἄλλοι ἐψηφοφόρησαν τὴν πρότασιν, ὅπως διευτυπώθῃ ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ δὲν ἔπεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐψηφίσθη τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γαλλίας σχέδιον, ὅτι δὲν ἀναγνωρίζονται παρ' αὐτῶν τὰ δι-

καιώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐπὶ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ Κρήτης. Ἄλλ' ὁ πρίγκιψ Βίσμαρκ ὑψηφορῶν εἶπεν, ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν θὰ ἐπρόκειτο νὰ κληθῶσιν ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐρωτηθῶσι, τότε θὰ ἠδύνατο ἡ ἀποφανθῆ περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν θεμάτων, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι τῆς Γαλλίας καὶ Ρωσσίας δὲν ἐψήφισαν τὴν πρότασιν, διότι ἐθεώρουν ὅτι ἐν αὐταῖς ταῖς ἐπαρχίαις ὑπάρχει μικτὸς πληθυσμὸς. Τοῦτο βεβαίως δὲν συνιστᾷ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γαλλίας τὴν ἀκρίβειαν περὶ τὰς πληροφορίας, διότι διὰ πᾶν ἄλλο ἢ περὶ μικτοῦ πληθυσμοῦ ἐν Κρήτῃ δύναται τις νὰ οὐιλήσῃ, διότι κατοικεῖται μόνον ὑπὸ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων, οὐδεὶς δὲ ἄλλος πληθυσμὸς χριστιανικὸς ὑπάρχει. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θράκῃ ὁ πληθυσμὸς ὁ Ἑλληνικὸς εἶναι πολὺ ὑπέρτερος παντὸς ἄλλου χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ. Μικτὸς κυρίως πληθυσμὸς ὑπάρχει ἐν Μακεδονίᾳ.

Δὲν νομίζω ἐπομένως, ὅτι, ἀξιοῦσα νὰ ἐργάζεται ἡ Ἑλλὰς ὑπὲρ τῆς τύχης τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν, ἀξιοῖ τι γελοῖον. Ἄλλὰ, Κύριοι, ὅ,τι νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐφελύσῃ τὴν προσοχὴν καὶ τοῦ Κοινοβουλίου καὶ τοῦ Ἔθνους, εἶναι ὅτι μετὰ τόσας ἀποπειράς τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ὅπως ἀπελευθερωθῆ, δὲν κατώρθωσε τὴν ἀπελευθέρωσίν του (1). Μετὰ τόσους αἱματηροὺς ἀγῶνας, μετὰ τόσας θυσίας, μετὰ τόσας καταστροφὰς ἐντὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐξακολουθεῖ νὰ μένῃ ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τοιοῦτον παράδειγμα ἀγῶνων ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχῃ ἄλλο. Ἄλλ' ὅ,τι προσέτι πρέπει νὰ ἐφελύσῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἶναι, ὅτι ἡ Εὐρώπη, θελήσασα μετὰ τόσας ἐξεγέρσεις τῶν χριστιανῶν τῆς Κρήτης νὰ διατηρήσῃ αὐτοὺς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας, δὲν κατώρθωσε, μεθ' ὅλας τὰς μεταρρυθμίσεις καὶ τὰ πολιτεύματα, τὰ ὁποῖα ἐχορηγήθησαν, νὰ ἀσφαλίσῃ εὐημερίαν καὶ εὐνομίαν (2). Τοῦτο ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις τῆς Τουρκίας.

(1) Τρίτον θέμα.

(2) Τέταρτον θέμα.

Διότι, ὅ,τι σήμερον γίνεται, ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν πολιτικὴν, ἣν μέλλει ν' ἀκολουθήσῃ ἡ Εὐρώπη ἐν τῇ Ἀνατολῇ, εἶναι αἱ μεταρρυθμίσεις, αἱ παραχωρήσεις τῆς Τουρκίας. Ἐὰν ὅμως αἱ μεταρρυθμίσεις καὶ τὰ πολιτεύματα ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Τουρκίᾳ ἐναυάγησαν μέχρι τοῦδε, πρέπει νὰ μὴ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι θὰ ναυαγήσωσι καὶ πάλιν, εἴτε ἐν Κρήτῃ εἴτε ἐν ἄλλαις Ἐπαρχίαις Ἑλληνικαῖς τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἰδοὺ διὰ ποῖον λόγον εἶχεν ἀξίαν ἡ κατάθεσις τῶν ἐγγράφων, τὰ ὅποια ἐζητήσαμεν ἐπὶ τῆς Κρητικῆς ὑποθέσεως (ἐξηγεῖ, διατὶ ἀπαιτεῖται ἡ τῶν ἐγγράφων κατάθεσις) Τοιαύτη Κυβέρνησις (μὴ καταθέτουσα τὰ ἐγγράφα) δὲν αἰσθάνεται εὐθύναις καὶ δὲν ὀδηγεῖται ὑπ' αὐτῶν. Σήμερον ἔπρεπε νὰ ὑπάρχωσι τὰ ἐγγράφα τῆς Κρήτης, ὅπως βεβαιωθῇ, ἂν ἡ Κυβέρνησις μετῆλθεν ὅλα τὰ μέσα, ὅσα εἶχεν, ἂν ἔθεσε καὶ ὑπερησπίσθη τὸ ζήτημα καλῶς, καὶ ἂν εἰργάσθη, ἵνα ἐπέλθωσι τὰποτελέσματα, τὰ ὅποια τὸ ἔθνος ἀπεξεδέχετο καὶ ἄνευ τῆς χρήσεως τῶν ὀπλῶν. Διότι πλὴν τῶν ὀπλῶν ὑπάρχει ἕτερον μέσον, καὶ ἀνάγκη νὰ μάθωμεν, ἂν ἡ Κυβέρνησις μετεχειρίσθη μετ' ἐπιτηδειότητος καὶ σταθερότητος πάνθ' ὅσα ἠδύναντο νὰ ὠφελήσωσι πρὸς πληρσοτέραν λύσιν τοῦ ζητήματος (1). Ὡς εἶδατε χθὲς ἀνεγνώσθη τηλεγράφημα, καθ' ὃ ὁ κ. Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν εἰργάζετο πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ πολιτεύματος τῆς Χαλέπας. Ἐπομένως ὁ σκοπὸς τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῇ διπλωματικῇ αὐτῆς ἐνεργείᾳ ἦτο, ὅπως ἀποδοθῇ τῇ Κρήτῃ τὸ πολίτευμα τῆς Χαλέπας. Τὰ ἐγγράφα ἐπ' αὐτῆς τῆς ἐνεργείας τοῦ ὑπουργείου ἦσαν ἀναγκαῖα. Διότι ἐγὼ νομίζω, ὅτι τὸ πολίτευμα τῆς Χαλέπας καὶ τὸ κατόπιν ἀκρωτηριασθὲν κατὰ τὸ 1889 πολίτευμα ἔπρεπε νὰ ἦναι τὰ κυριώτερα ὄπλα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ὅπως πείσῃ τὴν Εὐρώπην, ὅτι ὄφειλε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Κρήτην τὴν πλήρη αὐτονομίαν, διότι οὐδενὸς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν πολιτεύματος ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ εὐδοκίμησις ἦτο δυνατή.

Πρὸς τοῦτο παρακαλῶ νὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ποιήσωμι ἐκδρο-

(1) Πέμπτον θέμα.

μήν τινα εἰς τὴν ἀμέσως πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κατάστασιν ἐν Κρήτῃ, διότι ἐξ αὐτῆς θέλετε πεισθῆ, ὅτι ἰσχυρότατα ἐπιχειρήματα ὑπῆρχον, ὅπως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις βεβαιώσῃ, ὅτι οὐδὲν ὑπελείπετο ἢ ἡ αὐτονομία, καὶ συνηγορήσῃ ὑπὲρ αὐτῆς (Ἱστορεῖ τὰ ἀπὸ τοῦ 1889 συμβάντα ἐν Κρήτῃ)

Ἄν δὲ δὲν ἐκυρώθησαν (ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου) νόμοι, οἱ ὅποιοι δὲν προσέκρουον οὔτε εἰς θεμελιώδεις διατάξεις, οὔτε εἰς θρησκευτικὰς, οὔτε εἰς τὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου, ποῖα μεγαλειότερα ἀποδείξεις, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἐν Τουρκίᾳ νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας ἀναγκάζεται νὰ ὑποσχεθῆ ὁ Σουλτάνος ; Καὶ ἂν αὐταὶ δὲν ἐφηρμόσθησαν ἀλλαγῆ τοῦ Κράτους, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ πιστεῦσητε, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῆ κοινοβουλευτικὸν ἐν Κρήτῃ πολίτευμα ἀπὸ λαόν, οἷος ὁ Τουρκικὸς ; Εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον, διότι εἶναι ἀνατροπὴ τοῦ καθεστώτος, ἢ μειοψηφία τῶν Ὀθωμανῶν νὰ δεχθῆ, ὅπως ἡ πλειοψηφία τῶν Χριστιανῶν ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτὴν τὴν θέλησίν της, ὅπως τὴν μεταβάλλῃ εἰς νόμον, καὶ νὰ ὑποκύπτῃ. Διὰ τοῦτο οἱ νόμοι τῆς Κρητικῆς Συνελεύσεως δὲν ἐκυρώθησαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, τῇ ἀπαιτήσει βεβαίως τῶν Τούρκων τῆς Κρήτης. Ὁ Σουλτάνος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀρνηθῆ τὴν αἴτησιν αὐτῆν τῶν πιστῶν. Καὶ ἡ ἐπανάστασις ἢ Κρητικὴ εἰς αὐτὴν τὴν συστηματικὴν ἀντίπραξιν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως κατὰ πρῶτον καὶ τελευταῖον λόγον ὀφείλεται. Ὅλοι ἐνόησαν, ὅτι ἀδύνατον ὑπὸ τὸν Σουλτάνον, τὸν ἀρχηγὸν τῶν πιστῶν, νὰ διοικηθοῦν με θεσμούς, οἷος ὁ τῆς Χαλέπας. Καὶ βεβαίως δὲν ἔχομεν ἀνάγκην συζητήσεων καὶ ἀποδείξεων, ὅπως πεισθῶμεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐν Τουρκίᾳ οἰαιδήποτε μεταρρυθμίσεις. Αὗται ἀντιστρατεύονται πάντοτε πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰ δόγματα τῆς θρησκείας, τοῦ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Τούρκων. Ἡ Τουρκικὴ Πολιτεία εἶναι θεοκρατικὴ, οὐδὲν δὲ ἐν τῇ Πολιτείᾳ ἢ τῇ κοινωνίᾳ δύναται νὰ γίγηται παρὰ τὰ δόγματα τοῦ Κορκνίου. Ὅταν αἱ μεταρρυθμίσεις ἀντίκεινται εἰς αὐτό, ἀδύνατον νὰ ἐφαρμοσθῶσι. Μεταρρυθμίσεις δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἰσότητος. Ποῖον ἀληθῶς πολίτευμα δύνασθε νὰ φαντασθῆτε ἐν Τουρκίᾳ ἄνευ ἰσότητος

μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων ; Τί ὄφελόν αἱ παραχωρήσεις ἀνευ ἰσότητος ; Ἐν τούτοις ἐν Τουρκίᾳ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, καὶ εἶναι ἀδύνατον, οἰαδήποτε δύναιμι, οἰαδήποτε ἐξουσία, εἴτε τοῦ Σουλτάνου, εἴτε ξένων Κυβερνήσεων, ἐκτός, ἐννοεῖται, τῆς βίας, ἤθελε ζητήσῃ τὴν ἀναγνώρισιν τοιαύτης ἰσότητος ἀπὸ τοῦ Ὁθωμανοῦς. Εἶναι ἐναντία τοῦ ἱεροῦ νόμου.

Ὅταν δὲ τῆς ἰσότητος ἡ βάσις λείπῃ, οὐδὲν δύναται νὰ γείνη. Καὶ οὐδὲν ἔγεινε, καὶ πάντοτε ἀπέτυχον αἱ ἀπόπειραι. Ἐχομεν δὲ παραδείγματα πολλὰ ἐν τῇ Τουρκικῇ ἱστορίᾳ ἐξεγέρσεως καὶ διὰ τῆς βίας τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ ἐναντίον Σουλτάνων, ἔχομεν τοῦ Σελίμ Γ' κατὰ τὸ 1807, ὃν, θέλοντα οὐχὶ τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἰσότητα, ἀλλὰ μόνον στρατιωτικὰς τινας μεταρρυθμίσεις ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον, στασιάζας ὁ λαὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐξεθρόνισεν. Ἐζήτησε παρὰ τοῦ Μουφτῆ, καὶ ὁ Μουφτῆς ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, καθ' ἣν δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Πατισάχ νὰ διατάττωσιν ἢ ἐνεργῶσί τι, ὕπερ εἶναι ἐναντίον τοῦ ἱεροῦ νόμου, καὶ ὅτι πρέπει νὰ καθαιρῶνται.

Λοιπὸν ἔχομεν παραδείγματα, ὅτι καθήρσε Σουλτάνους ἡ ἱεροκρατία αὐτή, διότι τὸ Κράτος τὸ Τουρκικὸν δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ὁ ἱερὸς νόμος, καὶ οὐδὲν δύναται νὰ γίνηται ἐναντίον αὐτοῦ, οὐδὲ δύνασθε νὰ μεταβάλῃτε τι τῶν ἐν τῷ Κορανίῳ. Οὐδεμία δύναμις, οὔτε ὁ Σουλτάνος, οὔτε ὁ κληρὸς, οὔτε ὁ Σειχούλ-Ἰσλάμ δύνανται νὰ ἐπιτρέψωσιν ἢ νὰ διατάξωσί τι ἐναντίον τοῦ Κορανίου, ὕπερ εἶναι τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν Σύνταγμα αὐτῶν καὶ εἶναι εἰς χεῖρας πάντων, καὶ εἰς ὃ ἐπὶ ποινῇ καθαιρέσεως ὑπόκειται καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος. Ἄν γίνωνται ὑπ' αὐτοῦ παραχωρήσεις πρὸς τοὺς Χριστιανούς, γίνονται ὑπὸ τὸν ὑπονοούμενον παρ' ὅλων ὄρον, ὅτι δὲν θὰ ἐφαρμοσθῶσιν, ἀλλὰ πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν περιστάσεων.

Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν Πολιτείᾳ, ἡ ὁποία θεμελιούται ἐπὶ τοιούτων ἀρχῶν, εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι παραχωρήσεις δικαιωμάτων καὶ πολιτεύματα, ἐπὶ τῆς ἰσότητος στηριζόμενα, εἶναι δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσωσι ; Διὰ τοῦτο οὔτε αἱ πρὸς τοὺς Χριστιανούς τῆς Αὐτοκρατορίας παραχωρήσεις τοῦ 1839, τοῦ

Χάττι-Σεριφ καὶ τοῦ Κιούλ-Χανέ, οὔτε αἱ παραχωρήσεις τοῦ 1856 τοῦ Χάττι-Χουμαγιούν, οὔτε τὰ διατάγματα τοῦ 1858 τῆς Κρήτης, οὔτε ὁ ὀργανικὸς νόμος τοῦ 1868, οὔτε τὸ πολίτευμα τῆς Χαλέπας τοῦ 1878 ἐφηρμόσθησαν ἀληθῶς καὶ εὐδοκίμησαν. Καὶ ἂν δὲν ἐλειτούργησαν ἐν Κρήτῃ, ὅπου εἶναι τόσον ἰσχυρὸν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τὸ Χριστιανικὸν στοιχεῖον, ὅπου εἶναι ὀπλισμένον καὶ διὰ τῶν ὅπλων ἀπειλεῖ πᾶσαν παραβίαν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ, **φαντάσθητε**, ἂν εἰς ἄλλας ἐπαρχίας, ὡς ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη καὶ ἡ Ἡπειρος καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Ἀρχιπελάγους, πολιτεύματα, ὡς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θέλει ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου, ἢ ὡς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα νῦν παρασκευάζονται, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῶσι.

Ταῦτα ἀνέφερα καὶ δι' ἄλλον λόγον, διότι *πάλιν* μετεβλήθη ἡ πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης, ἐπανελθοῦσα ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ μάταιον μέτρον τῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ. Λέγω **ἐξ ἀνάγκης**, διότι ἰσχύτως ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, ὁμιλῶν ἐν τῷ συμποσίῳ τοῦ λόρδου δημάρχου, ῥητῶς εἶπεν, ὅτι ἡ Ἀγγλία εἶναι ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τῆς βίας κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐὰν καὶ αἱ ἄλλαι Δυνάμεις θελήσωσι νὰ συμπράξωσι μετ' αὐτῆς εἰς τοῦτο. Ἄλλ' ὡς γνωστὸν, ἡ πολιτικὴ τῆς βίας κατὰ τῆς Τουρκίας δὲν ἐγένετο σήμερον δεκτὴ παρ' ὧν, καὶ ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας προσέθετε : « Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος δύναμαι νὰ ἐπαναλάβω, ὅ,τι καὶ πρὸ ἔτους ἀπὸ τῆς αὐτῆς θέσεως εἶπον, ὅτι μόνον διὰ τοῦ Σουλτανάτου καὶ διὰ μόνου αὐτοῦ δύναμεθα νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι θὰ καλέσωμεν τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς Μωαμεθανοὺς τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας νὰ μετᾶσχωσι μικροῦ τινος μέρους τῆς χρηστῆς διοικήσεως, ἣτις ὑπάρχει τὸ προνόμιον τῆς Δύσεως πρὸ τῶν χρόνων ». *Ἄ.λ.λ'* ὑπάρχει τούτου *μεγαλειτέρα χίμαιρα* ; Εἶναι δυνατὸν νὰ γείνη σήμερον ὅ,τι δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ γείνη ἐπὶ 500 περίπου ἔτη καὶ ἀντίκειται εἰς αὐτοὺς τοὺς νόμους τοῦ δεσπύζοντος Κράτους ;

Λοιπὸν ἀφοῦ ἔχομεν ἐκ τοῦ παρελθόντος ἀποδεδειγμένον, ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις δὲν ἐφηρμόσθησαν, ἀφοῦ ἔχομεν τὰς ἀποδείξεις, τὰς ἐκ τῆς Κρήτης, ὅτι οὐδὲν πολίτευμα, στηριζόμενον

ἐπὶ ἀντιπροσωπείας Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, καθ' ἣν πλειονοψηφοῦν οἱ πρῶτοι, δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ, διότι τὸ Μωαμεθανικὸν στοιχεῖον καὶ ὁ Σουλτάνος ἀδύνατον νὰ δεχθῶν νόμον, ὁ ὁποῖος ἀντίκειται εἰς τὰ ἐκ τῆς κατακτιήσεως καὶ τῆς θρησκείας προνόμια, ἀφοῦ, λέγω, ἔχομεν πάντα ταῦτα, *ματαία καὶ ἀνωγελῆς πᾶσα ἀπόπειρα καὶ ἤδη τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ μεταρρυθμίσεων καὶ πολιτευμάτων ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν.* "Ἄς μὴ πιστεύωμεν ἐπομένως, ὅτι ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῆς Εὐρώπης καὶ τῶν δῆθεν διαθέσεων τῆς Τουρκίας εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπανέλθῃ ἡ ἡσυχία ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Κράτει, καὶ ὅτι εἰσήλθομεν καὶ πάλιν εἰς ἐποχὴν, ἔστω καὶ βραχυχρόνιον, εἰρήνης. *Αὕτη εἶναι ἀδύνατος, ἐκτὸς ἂν διὰ τῆς βίας ἤθελεν ἐπέμβει ἡ Εὐρώπη, ὅπερ ἀπίστευτον.* Τὸ κατ' ἐμὲ, φρονῶ ὅτι οὔτε ὑπὸ τὸ πολίτευμα τὸ δοθὲν νῦν εἰς τὴν Κρήτην, οὔτε ὑπὸ τὰς μεταρρυθμίσεις, ἃς πρόκειται νὰ παραχωρήσῃ εἰς ἄλλας ἐπαρχίας ὁ Σουλτάνος, εἶναι δυνατὸν νὰ παγιωθῇ οἰαδήποτε πλέον τάξις καὶ ἡσυχία, καὶ πολὺ ὀλιγότερον εὐημερία. *Μετ' ὀλίγον αἱ αὐταὶ ἀφορμαὶ θὰ ἐπαγαγέσθωσι τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ εὐρεθῇ πρὸ τῶν αὐτῶν γεγονότων, ὡς κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος, καὶ θὰ κληθῇ, ὅπως καὶ πάλιν ἐκτελέσῃ τὸ καθήκον τῆς.* Τοῦτο ἔνεκα ἄλλων περιστάσεων, ἰδίως δὲ διότι ἦτο ἀνέτοιμος, δὲν ἐξετέλεσεν. *Δὲν θὰ τὸ ἐκτελέσῃ ἄρα γε καὶ πάλιν ;*

Εἶπον πρὸ μικροῦ, ὅτι καθ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, τοὺς ἐπανειλημμένους καὶ αἰμακτηρούς, δὲν κατωρθώθη οὔτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, οὔτε διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυναμειῶν, οὔτε διὰ τῆς Εὐρώπης, ν' ἀπελευθερωθῇ ἡ Κρήτη, καὶ πᾶς τις ἐρωτᾷ τὸν λόγον τοῦτον. Συνήθως λέγεται, ὅτι τὴν Εὐρώπην ἐκώλυε τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, καὶ πρὸ ὀλίγου ὁ ἔντιμος ἐκ Κραναίας Βουλευτὴς τὸ αὐτὸ ἐπεκαλέσθη ἐπιχείρημα, ὅπως δικαιολογήσῃ τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, ἣτις ἀπέναντι τοῦ δόγματος αὐτοῦ, τοῦ ὑποστηριζομένου δῆθεν παρ' ὅλης τῆς Εὐρώπης, δὲν ἦτο εὐλογον νὰ μετέλθῃ τὴν πολιτείαν τῆς ἐνεργείας, τὴν ὁποίαν ἡ Ἀντιπολίτευσις ὑπέδειξεν ὅτι ἔπρεπε νὰ μετέλθῃ. Τὸ δόγμα τοῦτο δύναται τις νὰ εἶπῃ ὅτι

δὲν ὑπάρχει πλέον (1). Τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς γνωρίζετε, ἐπενοήθη ἐναντίον κυρίως τῆς Ρωσσίας, ἀνεγράφη δὲ κατὰ πρῶτον εἰς τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων τὸ 1856. Ἡ Εὐρώπη καὶ ἐκ προηγουμένων ἄλλων συμβάντων καὶ ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ 1854 ἐμόρφωσε τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας ἀπέναντι τῆς Τουρκίας ἦτο, ὅπως ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ βαθμιαίων κατακτήσεων κατέλθῃ μέχρι τῆς πρωτεύουσας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀφορμὴν πάντοτε ἔχουσα τὴν προστασίαν τῶν ὁμοθρήσκων αὐτῆς. Γνωρίζετε τὰς ἀφορμὰς τοῦ πολέμου τοῦ 1854 καὶ τὴν ἔκβασιν αὐτοῦ. Κατὰ τὸ 1856 τὸ πρῶτον συνωμολογήθη διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων ἡ ἀκεραιότης τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, γενομένου δεκτοῦ ὡς μέλους μεταξύ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν. Ἡ ἀκεραιότης αὕτη ἀναγκαίως ὑπεχρέου τὰς Κυβερνήσεις, αἵτινες ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην, δὲν ὑποχρεοῖ δὲ τὰς μὴ ὑπογράφασας, ἀλλ' ἀναγκαίως ὑποχρεοῖ καὶ αὐτάς, ὅταν δὲν ἔχωσι τὴν δύναμιν νὰ ἀντιταχθῶσι κατὰ τῆς ἀκεραιότητος αὐτοῦ. Κυρίως ἡ συνθήκη τοῦ 1856 ἀπευθύνεται κατὰ τοῦτο ἐναντίον τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, καὶ καθιεροῖ ἀλληλεγγύην κατὰ πάσης κατακτήσεως Τουρκικῆς χώρας ἐκ μέρους τινὸς ἐξ αὐτῶν.

Δὲν ἐπλάσθη τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος αὐτῆς καὶ ἐναντίον τῶν λαῶν, ἐναντίον τῶν χριστιανῶν, τῶν ὑπὸ τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν. Τοῦναντίον μάλιστα. Ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ἀκεραιότης τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ ὄρους, θὰ πεισθῶμεν περὶ τούτου. Ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ ὄρους, καὶ οἱ ὄροι οὗτοι εἶναι ἀκριβῶς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Ὡς γνωστόν, κατὰ τὸ 1856 καὶ μικρὸν πρὶν συνέλθωσιν αἱ τότε Μ. Δυνάμεις ἐν Παρισίοις, ὁ Σουλτάνος ἐξέδωκε τὸ Χάττι - Χουμαγι-σούν, ὅπερ περιεῖχε τὰς λεγομένας μεταβρύθμισεῖς, δηλαδὴ τὰς παραχωρήσεις δικαιωμάτων καὶ ἐγγυήσεων καλλιτέρας διοικήσεως, τὰς ὁποίας ὁ Σουλτάνος ἔδιδε πρὸς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ.

(1) Ἐχτον θέμα. Βλέπε καὶ προηγουμένην τοῦ ρήτορος ἀγόρευσιν ἐν Σελ. 9.

Αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται ἐκρίνοντο τότε ὑπὸ τῶν Μ. Δυνάμεων ἱκανκί νὰ βελτιώσωσι τὴν κατάστασιν τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας· ὅτε αὗται ἦσαν ὄφροι, ὁμολογεῖ αὐτός ὁ Σουλτάνος, γράφων ἐν τῷ Χάττι Χουμαγιούν: «Τὰ δικαιώματα τῆς Αὐτοκρατορίας μου, λαθόντα σήμερον διὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἀξιοπαίων προσπαθειῶν πάντων τῶν ὑπηκόων μου καὶ προσέτι διὰ τῆς εὐμενοῦς καὶ φιλικῆς τῶν Μ. Δυνάμεων, τῶν εὐγενῶν συμμάχων μου, συνδρομῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καθιέρωσιν (consécration), ἣτις ἔσται ἡ ἀρχὴ νέας ἐποχῆς κ.λ.π.». Τοῦ Χάττι Χουμαγιούν τούτου γίνεται μνεῖα ἐν τῇ συνθήκῃ τῶν Παρισίων, τῇ εἰσαγαγούσῃ τὴν Τουρκίαν εἰς τὸ δημόσιον Ἑυρωπαϊκὸν δίκαιον. *Τίς σαφεστέρα ὁμολογία Σουλτάνου*, ὅτι τὸ Κράτος του εἰτῆλθεν εἰς τὸν κύκλον τῶν Ἑυρωπαϊκῶν Κρατῶν, ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦ ἴ ἀπονείμῃ καὶ τηρήσῃ τὰ δικαιώματα, τὰ ὅποια παρεχώρησεν εἰς τοὺς Χριστιανούς ὑπηκόους του καὶ ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν θεωρεῖται Κράτος τι ἄξιον νὰ παρακἀθηται μεταξύ τῶν Ἑυρωπαϊκῶν; Μνημονεύτασα δ' αὐτοῦ ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων, ἔθεσε τὸ περιεχόμενον ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων, αἵτινες δικαιουῦνται νὰ ἐλέγχωσι καὶ ἀπαιτῶσι τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Τουρκίας. Διὰ τοῦτο, ὅσάκις δὲν ἐτηρήθησαν αἱ παραχωρήσεις τοῦ Σουλτάνου πρὸς τοὺς Χριστιανούς, αἱ Μ. Δυνάμεις ἐθεώρησαν ὅτι ἐδικαιοῦντο ἐκ τῆς Συνθήκης νὰ παρέμβωσι καὶ ἀπαιτήσωσι τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν, ἢ ἀποσπάσωσιν ἐκ τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου ἐπαρχίας, μὴ λαμβάνουσαι ὑπ' ὄψιν τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος, ἀφοῦ εἶχε παραβιασθῆ ὑπ' αὐτοῦ ὁ ὅρος τῆς ἀκεραιότητος. Ἐχομεν παράδειγμα τοῦ πρώτου τὸ τοῦ 1860 τῆς Συρίας. Τότε αἱ σφαγαὶ τῶν Χριστιανῶν ἐν Συρίᾳ προὐκάλεσαν τὴν παρέμβασιν τῆς Ἑυρώπης, κατελήφθη δὲ στρατιωτικῶς ὑπὸ Γαλλικοῦ Στρατοῦ ἡ Συρία, καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διότι πάντοτε ἐπίκειται ἡ ἀπειλὴ τῆς καταλήψεως ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἀπήλαυσε πολιτεύματος, ὅπερ κατ' ἐξίρεσιν, ὅπως καὶ τὸ τῆς Σάμου, ἠσφάλισε ποιῶν τινα εὐνομίαν.

Τῆς παραβιάσεως τοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος παράδει-

γμα ἕτερον ἔχομεν τὸ τοῦ 1878. Τὸ 1876 εἴχομεν διαδοχικῶς τὴν ἐξέγερσιν τῆς Βοσνίας, τῆς Ἑρζεγοβίνης, τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας, προκληθεῖσαν ἐκ τῆς κακοδιοικήσεως καὶ τῆς παραβιάσεως τῶν παραχωρήσεων. Εἰς μάτην παρενέβησαν τότε διπλωματικῶς αἱ Μ. Δυνάμεις ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Ἡ Τουρκία δὲν ἐδέχθη τὰς προτάσεις αὐτῶν. Ἐπομένως ἐπῆλθεν ὁ πόλεμος τοῦ 1877, γενόμενος ἐκ μέρους τῆς Ῥωσσίας, τῇ συναίνεσει ὄλων τῶν Μ. Δυνάμεων, αἵτινες εἶχον λάβει πρὶν διαβεβαιώσεις τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας, ἐγγυωμένας τὰ ἰδιαιτέρᾳ αὐτῶν καὶ τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης. Ὁ πόλεμος ἐγένετο ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας, καὶ διὰ τοῦτο ἐτύγχανε τῆς σιωπῆς ἐπιδοκιμασίας τῆς Εὐρώπης. Ἐπρεπεν ὅμως νὰ μὴ διακινδυνεύη τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων Δυνάμεων, καὶ διὰ τοῦτο αἱ διαβεβαιώσεις τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας. *Τὸ δόγμα λοιπὸν τῆς ἀκεραιότητος ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ χάριν τῶν Χριστιανῶν, καὶ ὑπεχώρησεν ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ἣν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκύρωσεν ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου. Δι' αὐτῆς ἄλλαι ἐπαρχίαι τῆς Τουρκίας τῇ ἀφηρέθησαν, ἄλλαι ἐγένοντο αὐτόνομοι, ἄλλαι δυστυχῶς κατεδικάσθησαν νὰ λάθωσιν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν παραχωρήσεις καὶ πολιτεύματα.*

Ὅταν λοιπὸν βλέπωμεν, ὅτι ἐν τινι ἐπαρχίᾳ τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους δὲν ἐφαρμόζονται τὸ πολίτευμα καὶ αἱ παραχωρήσεις, ἃς ἐγγυᾶται ἡ Εὐρώπη ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων αὐτῆς, ὅτι ἡ κακοδιοίκησις ἐπιτείνεται καθ' ἡμέραν, θέλοντες τότε νὰ ὑποστηρίξωμεν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὴν Εὐρώπην τὴν λύσιν, τὴν ὁποίαν μόνην θεωροῦμεν πρακτικὴν κατὰ τοιαύτης καταστάσεως, δὲν πρέπει ν' ἀναγκαιωθῶμεθα ἐκ τοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος. *Τοιοῦτον κώλυμα κατὰ τῶν Χριστιανῶν δὲν ἀναγνωρίζεται ἐν τῷ πρακτικῷ δημοσίῳ δικαίῳ τῆς Εὐρώπης.*

Ἄλλὰ καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίνου, αἱ Μ. Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις παρεβίασαν ἢ ἄφησαν νὰ παραβιάσωσιν, εἴτε χάριν τῶν Χριστιανῶν, εἴτε χάριν ἰδίων συμφερόντων, ὅπερ ἀποτελεῖ ἀληθῆ παραβίασιν τῆς ἀκεραιότητος. Ἀναφέρω ὡς παράδειγμα τὴν Ἀνατολικὴν Ῥωμυλίαν, ἀναφέρω τὴν κατάληψιν τῆς

Τύνιδος ὑπὸ τῆς Γαλλίας, καὶ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἄν καὶ ὑποπελεῖς τῇ Τουρκίᾳ αἱ χῶραι αὗται, ἀπετέλουν μέρος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὅμως ἀφῆρέθησαν. Οὕτω δυστυχῶς δὲν ὑφίσταται πλέον ἡ ἀκεραιότης αὐτῆς οὔτε μεταξὺ τῶν Μ. Δυνάμεων, αἵτινες ὑπέγραψαν τὰς συνθήκας τοῦ 1856 καὶ τοῦ 1878. Παραλείπω τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου τὰς παραβιάσεις, τὰς ὁποίας ἡ Τουρκία ἐποιήσατο. Ποῦ τὸ πολίτευμα τῆς Χαλέπας; Τὸ κατήργησεν ὁ Σουλτάνος τὸ 1889. Ποῦ αἱ παρχωρήσεις πρὸς τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας καὶ τὴν Ἀρμενίαν; Ποῦ ἀφ' ἑτέρου πολλῶν ἄλλων διατάξεων, τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ἡ ἐκτέλεσις; Δοιπὴν μία ἀνάμνησις μόνον μένει τοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας. Παρεβιάσθη καὶ παραβιάζεται ἀπὸ τοῦ 1856, καὶ θὰ παραβιάζηται μέχρι τοῦ τέλους αὐτῆς.

Οὕτω δικαίωματα ἐκ συνθηκῶν ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος αὐτῆς δὲν ἔχει ἡ Τουρκία, οὔτε ἡ Εὐρώπη ὑποχρεώσεις ἐκ συνθηκῶν ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους. Σήμερον δὲν ὑφίστανται ἢ μόνον συμφέροντα, καὶ τὰ συμφέροντα εἶναι τὰ ὀδηγοῦντα τὰς Μ. Δυνάμεις εἰς τὰς σκέψεις καὶ ἀποφάσεις αὐτῶν περὶ τῶν ἐν Τουρκίᾳ, καὶ τὰ συμφέροντα αὐτὰ κρατοῦν αὐτὰς ἐν ὁμοφωνίᾳ, ὁμοφωνίᾳ ἣτις ἐπιβάλλεται ἐκ τοῦ φόβου, ὅτι, ἂν διαταραχθῇ, πιθανὸν νὰ θεραπευθῶσι τινῶν ἐξ αὐτῶν τὰ συμφέροντα καὶ νὰ βλαβῶσι τὰ τῶν ἄλλων. Αὐτὴ εἶναι ἡ κατάστασις καὶ ἐνώπιον αὐτῆς τῆς καταστάσεως εὐρίσκεται ἡ Τύχη τῶν Χριστιανῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας!

Διὰ τοῦτο νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ συμφερόντων τῶν Μ. Κρατῶν τῆς Εὐρώπης, διότι τὰ συμφέροντα αὐτὰ τῶν ξένων συγκρούονται πρὸς συμφέροντα Ἑλληνικά, δὲν νομίζω δέ, ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξη πολιτικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὅταν δὲν λαμβάνη αὐτὰ ὑπ' ὄψιν, διότι πολιτικὴ ἐξωτερικὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ὑποθέτει πρῶτον, ὅτι γνωρίζει τί θέλει, τί ζητεῖ, γνωρίζει κατὰ τίνων τὰ θέλει, ἀλλὰ πρὸς τούτοις πρέπει νὰ γνωρίζη τίνες ἔχουσιν

έναντία συμφέροντα καί αντίθετα πρὸς τὰ συμφέροντα τὰ Ἑλληνικά, καί τελευταῖον πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καί πῶς ἐκ τῆς ἀντιθέσεως αὐτῶν νὰ ὀδηγώμεθα. Τὰ συμφέροντα αὐτὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, διὰ νὰ γνωρίζωμεν κατὰ πόσον θίγουν τὰ Ἑλληνικά συμφέροντα καί κατὰ τίνα διεύθυνσιν πρέπει νὰ κανονισθῇ ἡ πορεία ἡμῶν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ὑπὲρ τῆς διασώσεως αὐτῶν. Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἀπαιτεῖ σαφῆ γνῶσιν τοῦ τί θέλομεν, κατὰ τίνων τὸ θέλομεν καί πῶς θὰ τὸ ἀποκτήσωμεν (1).

Διὰ τοῦτο θὰ παρακαλέσω τὴν Βουλὴν νὰ μοι ἐπιτρέψῃ, ὅπως ἐνδιατρίψω ὀλίγον ἐπ' αὐτῶν τῶν συμφερόντων, διότι ταῦτα πρὸ παντός ἄλλου σήμερον πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν καί νὰ μελετᾷ ἡ τῶν ἐξωτερικῶν διοικήσεις τῆς Ἑλλάδος. Τὰ πράγματα νῦν δὲν ἔχουσιν ὡς ἄλλοτε. Πάντες ὀμιλοῦμεν περὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἡμῶν, ἀλλ' ὀλιγον ἐνδιατρίβομεν εἰς τὸν καθορισμὸν αὐτῆς. Ὅταν καλῶς γνωρίζωμεν τοὺς ὅρους αὐτῆς, καλλίτερον θὰ αἰσθανθῶμεν ὅτι εἶναι ἀναπόφευκτος ἡ παρασκευὴ τοῦ ἔθνους πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων καί συμφερόντων αὐτοῦ. Θὰ πεισθῶμεν, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀναπαυώμεθα εἰς τὴν τύχην ἢ τὴν εὐμένειαν ἢ τὰς διαιρέσεις τῶν ἰσχυρῶν. Τοῦναντίον τὰ πάντα ἐπιβάλλουν νὰ ἦμεθα ἰσχυροὶ καί ἱκανοί, ὅπως ὠφεληθῶμεν καὶ τῆς εὐμερείας καὶ τῶν διαιρέσεων τῶν ἄλλων. Τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ φάσις τῶν πραγμάτων, εἰς ἣν εἰσηλθον τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους.

Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐπῆλθε γεγονός τι, ὅπερ δι' ἡμᾶς ἔχει τόσῃν σπουδαιότητά, ὥστε αὐτὸ περισσότερον παντός ἄλλου ἐξ ἀνάγκης προσδιορίζει τὴν πολιτικὴν ἡμῶν. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Πρὶν ὅμως ὀμιλήσω περὶ αὐτῆς, ἐπιτρέψτε μοι νὰ ὀμιλήσω γενικώτερον περὶ τῶν συμφερόντων τινῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν.

Τρεῖς κυρίως εἶναι αἱ μεγάλαι Δυνάμεις, αἵτινες ἀξιοῦν ὅτι ἔχουν μεγάλα συμφέροντα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἡ Ῥωσία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ

(1) Ἑβδομὸν θέμα.

Αυστρία. Τὰ συμφέροντα αὐτὰ δὲν εἶναι ἄλλα ἢ ἐμπορικὰ. Ἡ Ῥωσσία νομίζει, ὅτι τὰ συμφέροντα αὐτῆς ἐπιβάλλουν νὰ ᾔηται κυρία τῶν στενῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Δαρδανελλίων, ἵτινα φέρουν ἀπὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς Ἀσιατικῆς Ῥωσσίας διὰ τῆς Μκύρης θαλάσσης καὶ τῆς Ῥωσσίας εἰς τὴν Μεσόγειον. Διὰ τοῦτο βλέπομεν, ὅτι ἀπὸ χρόνου μακροῦ κατέρχεται βαθμηδὸν πρὸς τὴν Μκύρην θάλασσαν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀφ' ἐτέρου ἡ Ἀγγλία νομίζει, ὅτι ἡ γραμμὴ, τὴν ὁποίαν ἡ Ῥωσσία θέλει δι' ἑαυτὴν, πρέπει νὰ ᾔηται ἐλευθέρη, ἀλλὰ καὶ ἡ ἑτέρα ἐπίσης, ἡ διὰ τοῦ Σουέζ, δι' ἧς συγκοινωνεῖ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Εὐρώπη μετὰ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Ἀσίας. Τρίτη Δύναμις εἶναι ἡ Αὐστρία, ἣτις νομίζει ὅτι πρέπει νὰ ἔχη ἐλευθέρην τὴν γραμμὴν, δι' ἧς κατέρχεται τὸ αὐστριακὸν καὶ τὸ γερμανικὸν ἐμπόριον εἰς τὸ Αἰγαῖον.

Αὐτὰ εἶναι τὰ συμφέροντα τῶν τριῶν αὐτῶν Κρατῶν, συμφέροντα, ὧν ἡ θεραπεία δὲν δύναται νὰ γείνη ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ μιᾶς αὐτῶν ἄνευ διαταρξέως τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης. Ἐν τούτοις τοῦτο δὲν ἐμποδίζει αὐτὰ, ὅπως ἐπιδιώκωσιν ἕκαστον τὴν κατάκτησιν τῶν ὁδῶν αὐτῶν, ἐπὶ ἐλευθέρῃ δῆθεν χρήσει αὐτῶν ὑπὸ πάντων, ἀδιαφοροῦντα, ἀν' ἐπὶ τῶν χωρῶν αὐτῶν, ἐκτὸς τῆς Τουρκίας, ἔχωσιν ἀπαράγραπτα δικαιώματα ἄλλοι λαοί. Διὰ τοῦτο βλέπομεν αὐτὰ ἀρνούμενα τὸν σκοπὸν τῆς κατακτήσεως καὶ ἀρνούμενα κατὰ τοσοῦτον ἐπίσημον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ δύναται τις νὰ πιστεύσῃ τὸ ἐναντίον. Διὰ τοῦτο θέλω ἐπικαλεσθῆ τὰς ἐπισήμους διαβεβαιώσεις, καὶ παρακαλῶ νὰ τὰς ἀκούσῃτε μετὰ προσοχῆς.

Αἱ διαβεβαιώσεις αὗται ἀνάγονται εἰς τὴν πλέον πρόσφατον ἐποχὴν, τὴν ἐποχὴν τὴν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877. Εἶπον προηγουμένως, ὅτι ἡ Εὐρώπη εἶχεν ἀποφασίσει νὰ τηρήσῃ οὐδετερότητα ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, πρὶν δ' αὐτοῦ εἶχε συνέλθει εἰς συνδιάσκεψιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπως προλάβῃ τὸν πόλεμον. Τὰς παραμονὰς τῆς συνδιασκέψεως αὐτῆς ἡ Ἀγγλία, ὅπως κανόνισεν καὶ ἀσφαλίσεν τὰ τῆς οὐδετερότητος αὐτῆς, ἐζήτησεν ἐξηγήσεις παρὰ τῆς Ῥωσσιακῆς Κυβερνή-

σεως, υπό ποίους ὄρους ἐνόει ν' ἀναλάβῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ ἐν Πετρούπολει πρέσβυς τῆς Βασιλείσης ἔλαβε τὰς πρὸς τοῦτο ὁδηγίας, ἤλθε δὲ προσωπικῶς μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς συνεννοήσεις. Θέλω σὰς ἀναγνώσει τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' τοὺς λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων θέλετε ἶδει, ὅτι ῥητῶς ἠρνήθη πάντα σκοπὸν κατακτητικὸν τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἴδου πῶς διεβίβασε τοὺς λόγους, καὶ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἐν Πετρούπολει πρὸς τὸν κόμητα Δέρβυ τὸ 1876, τὴν 3ην Νοεμβρίου (ἀναγινώσκει).

«Ὁ Αὐτοκράτωρ μοι ἔδωκεν ἐπανειλημμένως τὴν διαβεβαίωσιν τὴν πλέον ἐπίσημον, ὅτι οὐδεμίαν ἐπεθύμει κατάκτησιν, ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἀπέβλεπεν ἐπέκτασιν καὶ ὅτι οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην εἶχε πρόθεσιν νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πᾶν ὅτι ἐρρήθη περὶ τῆς διαθήκης τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ τοῦ σκοποῦ Αἰκατερίνης τῆς Β' δὲν εἶναι ἢ ἀπάτη καὶ φαντάσματα. Παρόμοια σχέδια οὐδέποτε ὑπῆρξαν πραγματικῶς, καὶ ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι ἡ ἀπόκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ ἦτο δυστύχημα διὰ τὴν Ρωσίαν. Οὐδέποτε ὑπῆρξε λόγος νὰ ἀποκτήσωμεν αὐτήν, καὶ ὁ ἀποθανὼν Αὐτοκράτωρ Νικόλαος οὐδέποτε εἶχεν αὐτὴν ὑπ' ὄψιν, τούτου δ' ἔδωκεν ἀπόδειξιν τὸ 1828, ὅτε οἱ νικηφόροι αὐτοῦ στρατοὶ ἀπέιχον τέσσαρας ἡμέρας πορείας ἀπὸ τῆς πρωτεύουσας τῆς Τουρκίας. Ἡ Α. Μεγαλειότης ἔδωκε τὸν λόγον τῆς τιμῆς του, κατὰ τὸν πλέον σοβαρὸν καὶ τὸν πλέον ἐπίσημον τρόπον, ὅτι οὐδεμίαν εἶχε πρόθεσιν νὰ λάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὅτι, ἂν ἡ ἀνάγκη ὑπέχρεου αὐτὸν νὰ καταλάβῃ μέρος τῆς Βουλγαρίας, τοῦτο θὰ ἔπραττε προσωρινῶς καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ σωτηρία τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν ἤθελον ἀσφαλισθῆν».

Ἐπανερχόμενος μετὰ ταῦτα ὁ Αὐτοκράτωρ προσέθηκεν :

«Ἀποδίδου εἰς τὴν Ρωσίαν, εἶπεν ἡ Μεγαλειότης του, τὴν πρόθεσιν νὰ κατακτήσῃ τὰς Ἰνδίας καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Δύναται νὰ ὑπάρξῃ τι παρὰλογώτερον τούτου ; Ἡ πρώτη ὑπόθεσις εἶναι τι ἀπολύτως ἀδύνατον, ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν δευτέραν, ἐπαναλαμβάνω ἐκ νέου τὴν διαβεβαίωσιν τὴν

»πλέον επίσημον, ὅτι δὲν ἔχω οὔτε τὴν ἐπιθυμίαν οὔτε τὴν πρό-
»θεσιν.»

«Ὁ Αὐτοκράτωρ βαθέως λυπεῖται διὰ τὴν δυσπιστίαν τὴν ἐκ-
»δηλουμένην ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸς τὴν πολιτικὴν του, καὶ διὰ τὰς
»κακὰς συνεπειάς, ἃς ἐπὴνεγκεν ἡ δυσπιστία αὐτῆ. Καὶ ἡ Α.Μ.
»ζωηρῶς μὲ ὑπεχρέωσε νὰ πράξω πᾶν ὅ,τι δυνατόν μοι, ὅπως
»διαλύσω τὰς ὑπονοίας καὶ τὴν δυσπιστίαν· ὁ αὐτοκράτωρ μὲ
»ἐπεφόρτισεν ἐπὶ τέλους νὰ διαβιβάσω πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς
»Α. Μ. τῆς Βασιλίσης τὰς ἐπισήμους διαβεβαιώσεις, ἃς πολ-
»λάκις μοὶ ἔδωκεν.»

Ἀποτυχούσης τῆς συνδιασκέψεως, ὁ πόλεμος κατέστη ἄφρευ-
κτος, ἡ δὲ Ἀγγλία ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον, ὅπως ὑποβάλῃ τῇ
Ρωσικῇ Κυβερνήσει τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς ἐνόει τὴν οὐδετερότητα
αὐτῆς. Τῆς ἀνακοινώσεως αὐτῆς, ὑπὸ χρονολογίαν 6 Μαΐου 1877,
ἰδοὺ τὰ σπουδαιότερα μέρη (ἀναγινώσκει).

«Πρώτη ἐμφανίζεται ἡ ἀνάγκη τοῦ ν' ἀφεθῆ ἔλευθέρᾳ, ἄθι-
»κτος καὶ ἀδιάκοπος ἡ συγκοινωνία μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀνα-
»τολῆς διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ.....
.....

«Ἡ σπουδαιότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τόσοσιν ὑπὸ ἔποψιν
»στρατιωτικὴν, ὅσον καὶ ὑπὸ ἔποψιν πολιτικὴν καὶ ἐμπορικὴν,
»εἶναι τοσοῦτον γενικῶς ἀνεγνωρισμένη, ὥστε δὲν ἔχει ἀνάγκη
»ἀποδείξεως. Εἶναι κατὰ συνέπειαν περιττὸν νὰ σᾶς παραστή-
»σωμεν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μεγαλειότητος δὲν ἤθελεν ἶδει
»μετ' ἀδιαφορίας νὰ μεταβῆ εἰς ἄλλας χεῖρας ἢ τὰς τῶν σημε-
»ρινῶν κατόχων πρωτεύουσα τεθειμένη ἐν σπουδαίᾳ θέσει.»

«Αἱ διατάξεις αἱ ἤδη ὑφιστάμεναι, ληθηθεῖσαι ὑπὸ τὴν κύρω-
»σιν τῆς Εὐρώπης καὶ κανονίζουσαι τὸν διάπλουον τοῦ Βοσπόρου
»καὶ τῶν Δαρδανελλίων, φαίνονται τῇ Κυβερνήσει σοφαὶ καὶ σω-
»τήριοι, καὶ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῆς θὰ ἐπὴρχοντο μεγάλα ἔ-
»στοπα ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐλαχίστης τροποποιήσεως εἰς
»αὐτά.»

Ἡ ἀπάντησις τοῦ πρίγκηπος Γκορτζακῶφ πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν
ἀνακοίνωσιν εἶναι τῆς 30 Μαΐου 1877.

Ἐποὺ ἀπήντησεν εἰς τὰ περὶ Σουέζ, προσθέτει :

«Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ Αὐτοκρατορικὸν
» Ὑπουργεῖον, καίτοι μὴ δυνάμενον σήμερον νὰ προδικάσῃ τὰ
» συμβησόμενα καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου, ἐπαναλαμβάνει τὴν
» διαθεβαίωσιν, ὅτι ἡ κατάκτησις τῆς πρωτεύουσας αὐτῆς δὲν
» εἶναι εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ Κυβέρ-
» νησις αὐτοῦ ἀναγνωρίζει ὅτι, ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν ἤθελε συμβῆ,
» τὸ μέλλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι ζήτημα γενικοῦ συμ-
» φέροντος, ὅπερ δὲν δύναται νὰ λυθῆ ἢ διὰ κοινῆς συμφωνίας,
» καὶ ὅτι, ἂν ἡ κατοχὴ τῆς πόλεως αὐτῆς συνέβαινε νὰ τεθῆ ὑπὸ
» συζήτησιν, δὲν ἠδύνατό τις νὰ συναίνεσῃ, ὅπως ἀνήκῃ εἰς τὴν
» μίαν ἢ τὴν ἄλλην τῶν Μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμενων».

«Ὡς πρὸς τὰ στενά, μολονότι αἱ δύο ὄχθαι αὐτῶν ἀνήκου
» εἰς τὸν αὐτὸν Ἡγεμόνα, ἀποτελοῦσι τὴν εἴσοδον δύο μεγάλων
» θαλασσῶν, ἐν αἷς ὁ κόσμος ὀλόκληρος ἔχει συμφέροντα. Εἶναι
» κατὰ συνέπειαν μεγίστης σπουδαιότητος, πρὸς τὸ συμφέρον τῆς
» εἰρήνης καὶ τῆς διεθνoῦς ἰσορροπίας, ὅπως τὸ ζήτημα τοῦτο
» λυθῆ διὰ γενικῆς συνεννοήσεως ἐπὶ βάσεων δικαίων καὶ ἀποτε-
» λεσματικῶς ἡγυημένων».

Ἐρχόμενος εἶτα ὁ πρίγκηψ Γορτζικῶφ εἰς τὰ Ῥωσικὰ συμ-
φέροντα, καὶ ζητῶν τὸν πρὸς αὐτὰ ἐπίσης σεβασμὸν τῶν ἄλλων,
ἰδοὺ πῶς ὀρίζει αὐτά.

«Τὸ Αὐτοκρατορικὸν Ὑπουργεῖον εἶναι ἐν τῷ δικαίῳ, ἀναμέ-
» νον ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας ἀφ' ἑτέρου, ὅπως λάβῃ ὑπὸ σπουδαίαν
» ἔποψιν τὰ εἰδικὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσσίας, τὰ ἐμπεπλεγμένα
» ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ, καὶ δι' ἧς αὕτη ὑπεβλήθη εἰς βαρεῖας θυ-
» σίας. Τὰ συμφέροντα ταῦτα συνίστανται εἰς τὴν ἀπόλυτον
» ἀνάγκην τοῦ νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τὴν ἀξιοθρήνητον κατάστασιν
» τῶν Χριστιανῶν, τῶν ὑποκειμένων εἰς τὴν Τουρκικὴν δεσπο-
» πτείαν, καὶ εἰς τὴν κατάστασιν τῶν χρονίων ταραχῶν, ὧν εἶναι
» ἡ αἰτία».

Ἄλλὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἡ Ἀγγλίς
ἐθεώρησεν, ὅτι διὰ τῆς Βουλγαρίας μὲν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρ-
κίᾳ ἐξίτηι νὰ ἐπιτύχῃ βαθμηδὸν ἡ Ῥωσσία ὅ,τι ὠμολόγει ὅτι

δὲν ἤθελεν ἡ ἰδία ὑπὲρ ἑαυτῆς, ἤτοι τὴν Εὐρωπαϊκὴν ὄχθην τῶν στενωῶν καὶ τῆς Προποντίδος, ἐν δὲ τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ κατελάμβανε χώρας καὶ ὁδοὺς, αἵτινες θὰ ἦγον αὐτὴν μίαν ἡμέραν διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὰς Ἀσιατικὰς ὄχθας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν στενωῶν. Ὅσον καὶ ἂν ἐπέτυχεν ἡ Ἀγγλία τὸν περιορισμὸν τῶν τάσεων αὐτῶν τῆς Ρωσσίας διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου, ὅσον καὶ ἂν ἠθέλησε ν' ἀσφαλισθῆ κατὰ τῆς προόδου τῆς Ρωσσίας ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ διὰ τῆς Κύπρου καὶ τῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Ἀρμενίᾳ, ἐνόησεν βραδύτερον, ὅτι κατ' οὐδὲν ταῦτα τὴν ἀσφάλιζον ἐν τῇ προστασίᾳ τῶν ἰδίων αὐτῆς καὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων. Προσεπάθησε μετὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων ν' ἀποσπάσῃ τὴν Βουλγαρίαν ἀπὸ τῆς Ρωσσίας, ὅπως δ' ἀσφαλισθῆ ἐν τῇ συγκοινωνίᾳ μετὰ τοῦ Ἰνδικοῦ αὐτῆς Κράτους, κατέλαθε τὴν Αἴγυπτον. Ἡ Βουλγαρία ὅμως δὲν χρησιμεύει πλέον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὰς ἄλλας Δυνάμεις, ἡ δὲ κατάληψις τῆς Αἰγύπτου, δηλαδὴ ἡ ἀφαίρεσις πλουσιωτάτου τμήματος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἔρριψε τὴν Τουρκίαν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ρωσσίας καὶ Γαλλίας, αἵτινες διὰ τῆς Τουρκίας ἤδη ἐγένοντο περισσότερον ἐπίφοβοι εἰς τὰ Ἀγγλικὰ συμφέροντα, καὶ αὐτὸ τὸ Σουεζ ἀπειλεῖται νὰ ἐκφύγη τῶν χειρῶν αὐτῆς μίαν ἡμέραν, ἂν συμβιβασθῆ μετ' αὐτῶν. Τὸ συμφέρον πάντων εἶναι νὰ γείνη τοῦτο, διότι ἄλλως ἡ Αἴγυπτος εἰς χεῖρας τῶν Ἀγγλων θὰ ἦναι μία συνηγορία καὶ ἐνθάρρυνσις, ὅπως καὶ ἡ Ρωσσία κατέχη τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰς χώρας τὰς ἀποτελούσας τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν Δαρδανελλίων. Ἄνευ ἀποδόσεως τῆς Αἰγύπτου ἡ Ἀγγλία δὲν δύναται νὰ λαλῆ καὶ νὰ ἀκούηται, ὡς ἄλλοτε, περὶ τῶν Τουρκικῶν πραγμάτων.

Δι' ἡμᾶς, Κύριοι, ἡ κἀθοδος τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ Αἶγατον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσσίας, εἶναι μετὰ τῶν σχεδίων τοῦ τελευταίου πολέμου τὸ σπονδαιότερον γεγονός. Τοῦτο κυρίως ὀφείλει ἕκαστος ἐξ ἡμῶν νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν, ὅταν μελετᾷ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος. Κατ' αὐτῆς τῆς ἀξιώσεως ὀφείλει νὰ ἐργάζεται, ὅπου δεῖ, ἡ Ἑλληνικὴ διπλωματία, κατ' αὐτῆς ἐπὶ τέλους πρέπει νὰ συγκεντρωθῆ πᾶσα ἡ ἐργασία καὶ ἡ δύναμις

τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἵπὲρ ἡμῶν ἔχομεν συνηγοροῦντα τὰ δικαιώματα, δικαιώματα ἀναμφισβήτητα καὶ ὑπέρτερα παντὸς ἄλλου. **Ἄνευ ὀυνεχειίας** ἐπὶ τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν ὄχθων τῶν στενῶν δὲν ὑπάρχει Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἀνέκαθεν πᾶσα ἡ παραλία χώρα ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι Βόλου ὑπῆρξεν Ἑλληνική, ἄνευ διακοπῆς. Βουλγαρία ναυτική καὶ ἐμπορικὴ ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστος ἐν τῇ ἱστορίᾳ· οὐδ' εἶναι ὄρος ὑπάρξεως τῆς Βουλγαρίας ἡ καθόδος εἰς τὸ Αἰγαῖον, ὡς εἶναι αὕτη ὄρος ὑπάρξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι τὸ διχοτομεῖ. Ἡ Βουλγαρία ἦτο καὶ εἶναι τόπος γεωργικός, εὐνοηθεὶς κατὰ τοῦτο περισσότερο τῆς Ἑλλάδος. Συγκοινωνεῖ δὲ μετὰ τῆς Εὐρώπης ταχύτερον ἢ ἡ Ἑλλάς, ὡς ἐγγύτερον αὐτῆς κειμένη· οὐδ' εἶναι φόβος, ὅτι θὰ πάθῃσι δῆθεν τὰ ἐμπορικὰ τῆς Βουλγαρίας συμφέροντα ἢ τὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἢ ἡ *Νοτιὰ Μακεδορία* εὐρισκεται εἰς χεῖρας Ἑλληνικάς. Τὸ συμφέρον ἀκριβῶς τῆς Ἑλλάδος θὰ ἦναι νὰ ὑπηρετῇ τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῶν χωρῶν αὐτῶν. Τούταντίον Βουλγαρία ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου, διχοτομοῦσα Ἑλληνικὰς χώρας, θὰ ἦναι διηνεκὴς ἀφορμὴ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν δύο φυλῶν καὶ συγκρούσεων, αἵτινες ἀδύνατον νὰ μὴ καταλήξουν εἰς τὰς κατακτήσεις καὶ τὰς μεταβολὰς ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας συμφέρον ἔχει νὰ προλάβῃ ἡ Εὐρώπη. Τοιαύτη λύσις ἀδύνατον νὰ μὴ ἀποβῇ εἰς βλάβην ἀμφοτέρων τῶν λαῶν, καὶ νὰ μὴ ἀνακόψῃ τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῶν. Ἡ Ἑλλάς οὐδέποτε θὰ δεχθῇ αὐτήν, καὶ ἂν καταναγκασθῇ. Τοιαύτην λύσιν, ἐναντίαν εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν φύσιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς χώρας, ἢν κατοικεῖ, ἐναντίαν εἰς τὰ διαρκῆ καὶ μόνιμα συμφέροντα αὐτῆς, αὐτὴ ἡ Βουλγαρία πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ. Ἀλλὰ καὶ ἂν νομίξῃ ὅτι ἔχει συμφέροντα νὰ ἐπιδιώξῃ διὰ τῆς καθόδου αὐτῆς εἰς τὸ Αἰγαῖον ἢ Βουλγαρία, ἢ Εὐρώπη δὲν ὑπηρετεῖ τὴν εἰρήνην ἐν τῷ Αἴμῳ, ὑποστηρίζουσα αὐτά· οὐδέποτε θὰ παγιωθῇ ἡ εἰρήνη, ἐφ' ὅσον Βούλγαροι ἢ ἄλλοι κατέχουν Ἑλληνικὰς χώρας.

Ἴδού διὰ τί εἶπον ὅτι ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἶναι δι' ἡμᾶς τὸ σπουδαιότερον ἐκ τῶν τελευταίων πολιτικῶν γενο-

νότων ἐν τῷ Ἀνατολικῷ ζητήματι. Δι' αὐτῆς διχοτομούμεθα. Ὑπὸ ἔποψιν Βουλγαρικὴν ἢ διχοτόμησιν τοῦ ἔθνους ἡμῶν εἶναι ἀδικαιολόγητος. Πολὺ πλεόν ἀδικαιολόγητος εἶναι ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν συμφερόντων ἄλλων Κρατῶν, θελώντων τὴν διχοτόμησιν αὐτῆν. Τὰ συμφέροντα τῶν μεγάλων, καὶ λογικὰ ὅταν ᾔηται, δὲν δύνανται νὰ κατισχύσωσι τῶν δικαιωμάτων ἡμῶν. Τὰ δικαιώματα ταῦτα μένου ἀνέπαφα, ἀφ' ἧς κατεκτήθημεν. Ποῖα δικαιώματα δύνανται νὰ προτείνωσιν ἄλλοι πρὸς κατοχὴν τῶν χωρῶν αὐτῶν; Οὐδὲν δικαίωμα, ἀλλὰ συμφέροντα μόνον. Δὲν δικαιολογοῦν ὅμως τὰ συμφέροντα, ὅσον μεγάλα καὶ ἂν παρίστανται καὶ ὅσον ἰσχυρῶν Κρατῶν καὶ ἂν ᾔηται, δὲν δικαιολογοῦν, λέγω, τὴν κατάκτησιν, ἂν πρὸς ταύτην βαδίζου χριστιανικῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἡ Εὐρώπη εἶχεν ἄλλοτε καθήκον νὰ βοηθήσῃ, ὅπως μὴ κατακτηθῶσι. Τότε διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους δὲν ἐξετάζομεν σήμερον, ἐγκατελείφθη τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ὅπως κατακτηθῆ καὶ ὑποδουλωθῆ. Ἦδη, μετὰ πέντε περίπου αἰώνων κακῆν διοίκησιν, ὅτε ἐπέστη ὁ καιρὸς, ἵνα ἀποκατασταθῆ, διότι παρέλυσεν ἐντελῶς τὸ Τουρκικὸν Κράτος, ἀντὶ νὰ συντελοῦν οἱ ἰσχυροί, ὅπως τὸ ταχύτερον ἀποδοθῆ εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πρόοδον, ἀφήνουσιν αὐτό, λόγφ δικιρέσεων, εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν περίπου, ἢ ἐμβάλλου εἰς ὑπονοίας περὶ χειροτέρας τύχης αὐτοῦ.

Δοιπὸν ἔχομεν οὐ μόνον τὸ δικαίωμα, ἀλλ' ἔχομεν καὶ τὸ ὑπερτερον πικρὸς ἄλλου συμφέρον νὰ ἐμμείνωμεν εἰς πολιτικὴν ἀρνούμενην τὴν διχοτομίαν αὐτῆν. Τοιοῦτος χωρισμὸς τοῦ ὑποδούλου γένους ἀπὸ τοῦ ἐλευθέρου θὰ ᾔητο θάνατος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Διατὶ ἀναφέρω πάντα ταῦτα; Τὰ ἀναφέρω διὰ ν' ἀποδείξω ὅτι, ἂν ἔχωμεν δικαιώματα καὶ συμφέροντα ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐν Τουρκίᾳ. ἔχομεν καὶ μεγάλας ἀντιδράσεις. Τὸ Κρητικὸν ζήτημα ὑπῆρξεν ἐν ἐπεισόδιον, ἀλλ' ἐπεισόδιον, τὸ ὅποιον ἀπέδειξεν, ὅτι διὰ τῶν ἄλλων δὲν λύνονται αἱ δυσκολίαι, καὶ ὅτι ἀνάγκη, πρὶν παρουσιασθοῦν ὅμοια ζητήματα, νὰ μεταβάλωμεν τὴν πολιτείαν ἡμῶν. Ἡ ἑλλησις τῆς ἀναγκαίας ἐτοιμασίας ἐξηγεῖ πάσας τὰς ἀποτυχίας. Διατὶ οὐδὲν ἐγένετο, μεθ' ὅλας τὰς ἐπαραστάσεις τῆς

Κρήτης; Οὐδὲν ἐγένετο, διότι οὔτε τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἦτο καθ' ἑλάς αὐτὰς παρεσκευασμένον, ὅπως βοηθήσῃ, οὔτε ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις παρεσκευασμένη δεόντως. Δὲν κατηγορῶ τοὺς ἀναγκασθέντας εἰς ἐπαναστάσεις, διότι αὐταὶ ἐπεβλήθησαν ἐκ τῆς ἀφορήτου κακῆς διοικήσεως. Ἄλλὰ γενόμεναι ἄνευ παρασκευῆς, προεκάλεσαν θυσίας ἄνευ τοῦ ἀποτελέσματος. Ἐν Κρήτῃ παρατηροῦμεν διὰ τοῦτο, ὅτι πρῶτον ἐγείρονται αἱ ἐπαναστάσεις, καὶ ἔπειτα παρασκευάζονται. Ἀφοῦ ἀρχίσωσι, τότε ζητοῦνται τὰ ὅπλα, τὰ πολεμοφόδια, τὰ χρήματα. Ὅσον καὶ ἂν ᾖναι πολεμικὸς λαὸς οἱ Κρήτες, οὐδὲν δύνανται ἄνευ ὅπλων πολεμοφοδίων καὶ χρημάτων, ἐτοιμῶν ἤδη πρὸ τῆς ἐξεγέρσεως. Τί δὲ ἐκ τούτων ἐπέρχεται; Ἡ ἐπανάστασις στερεῖται δυνάμεις ἐν ἀρχῇ, δηλαδὴ ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν θὰ ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα, διότι οἱ Ὀθωμανοὶ εἶναι ἀπαρασκευοὶ καὶ ὀλίγος ὁ στρατὸς ἐπὶ τῆς νήσου· οὕτω δίδεται καιρὸς τῇ Πύλῃ καὶ καθίσταται δυσκαταγώνιστος, ἐνῶ διὰ τῆς παρατάσεως ἐξαντλεῖται ὁ λαὸς τῆς Κρήτης. Τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος καλεῖται νὰ βοηθήσῃ, καὶ ὀφείλει καὶ θέλει, ἀλλ' εἶναι ἀνέτοιμον. Ἄν βοηθήσῃ, ὡς κατὰ τὸ 1866, ἀναγκάζεται νὰ υπογράψῃ τὸ πρωτόκολλον τοῦ 1869. Ἄν δὲν βοηθήσῃ, ὡς κατὰ τὸ 1896, ἡ Εὐρώπη, μὴ εὐρίσκουσα μῆτε ἐπανάστασιν ἰσχυράν, μῆτε Κράτος Ἑλληνικὸν ἱκανὸν ν' ἀπειλήσῃ καὶ ταράξῃ τὰ πράγματα, περιορίζεται εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις. Ὁ σκοπὸς διὰ τοῦτο πάντοτε ἀποτυγχάνει.—(Σελ. 174—182).

(Ἐναπτύσσει ἐφεξῆς ὁ ρήτωρ σύστημα στρατιωτικῶν παρασκευῶν).

Σχόλιον. Θέτομεν διαγώνισμα ἐπὶ οἰαδήποτε ἀμοιβῇ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἐνώπιον εἰδικῆς ἀγωνοδικείας ἠθέλεν ἀποδείξει, ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἀγόρευσις τοῦ κ. Δεληγεώργη περιέχει λόγους ἱκανοὺς νὰ ἐξερεθίσωσι τὴν κοινὴν γνώμην καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν ἀκατάβλητον πρόσκομμα εἰς τὴν εἰρηνικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ συντάκτης τοῦ γνωστοῦ φυλλαδίου παραθέτει καὶ τὴν ἀγόρευσιν ταύ-

την **τολμηρῶς**, ὡς συντελέσασαν εἰς τὴν διερέθισιν τοῦ Ἑθνους.

Ἀγγελόπουλος. « . . . Πάντες, ὅσοι ὠμίλησαν ἐνταῦθα περὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, ἐκτὸς ἴσως μόνον τοῦ ἐξ Ἀττικῆς συναδέλφου, ἀοριότως ὁμῶς καὶ τούτου πραγματευθέντος περὶ αὐτοῦ, πάντες οἱ ἄλλοι παρότρειξαν τὸ **ζήτημα τοῦτο** (= ἂν ἠδύνατο ἡ Ἑλλάς νὰ ἐπιχειρήσῃ πόλεμον ἐναντίον τῆς Τουρκίας) καὶ πάντες ἐνόμισαν, ὅτι **ἡ ἀπλῆ ἐμφάνισις** τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος θὰ ἦτο ἀρκετὴ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν **τάξιν** εἰς τὴν νῆσον τοῦ Μίνωος, εἴτε καὶ νὰ φέρῃ τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα... » (Σελ. 189).

Σχόλιον. Ἐχομεν οὕτω καὶ ἄλλου διακεκριμένου δηλιαντικοῦ Βουλευτοῦ σαφῆ καὶ ἀπερίφραστον ὁμολογίαν περὶ τῆς ἐννοίας, τὴν ὁποίαν εἶχον κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1896 αἱ ἀγορεύσεις τῶν τότε ἀντιπολιτευομένων.

Ζαῦμης. « . . . Ἐπῆλθεν ἡ σφαγὴ τῶν Χανίων καὶ καλούμεθα νὰ καταδικάσωμεν τὴν Κυβέρνησιν, διότι δὲν ἀπέστειλε τὸν στόλον εἰς Κρήτην. Ἐν πρώτοις ἐγὼ δὲν ἐνόησα, πῶς ἐνοεῖ ἡ Ἀντιπολίτευσις νὰ τὸν ἀποστείλῃ, διότι ἐρρήθη καὶ **«εἰρηνικῶς»**, ἐρρήθη καὶ πρὸς **«κατάληψιν»**. Συμφωνῶ μαζῆς, ὅτι αἱ Δυνάμεις δὲν θὰ ἐτάρασσον τὴν ἡτυχίαν των χάριν τῆς παρουσίας τοῦ στόλου μας, συμφωνῶ ἐπίσης, ὅτι δὲν ἠδύνατο ἡ Τουρκία νὰ μᾶς κηρύξῃ τὸν πόλεμον, ἂν καὶ δὲν βλέπω, διατι δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ κάμῃ . . . » (Σελ. 192)

Σχόλιον. Κραταίαν ἔχομεν καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ διαπρεποῦς ἱατροῦ καὶ Βουλευτοῦ Πατρῶν, ὅτι οἱ ἀντιπολιτευόμενοι **ἀπέκλειον** τὴν ἰδέαν τοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολέμου, ὅτι δὲ ἦσαν ἐν αὐτοῖς οἱ ὄλως εἰρηνικοὶ, οἱ μὲν δὲ τὴν κατάληψιν προτείνοντες.

Βαλέττας. « . . . Τὸ καθῆκον αὐτῆς ἦτο, ἀμέσως, ἅμα λαβοῦσα τὸ τηλεγράφημα τοῦ γενικοῦ ἡμῶν Προξένου, ν' ἀποστείλῃ τὸν στόλον ἡμῶν εἰς Χανία, οὐχὶ διὰ νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἕπως ἰσχυρίσθησαν οἱ

πρὸ ὀλίγον ἀνεληθόντες καὶ κατεληθόντες τὸ βῆμα συνήγοροι τῆς Κυβερνήσεως. Οὐδεὶς ἰσχυρίσθη ποτέ, ὅτι εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ πολεμήσωμεν μὲ τὴν Τουρκίαν, ὅχι μόνον τώρα, ΟΤΕ ΔΙΑΤΕΛΟΥΜΕΝ ΕἰΣ ΤΟΙΑΥΤΗΝ ΠΟΛΕΜΙΚΗΝ ΑΔΥΝΑΜΙΑΝ, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε, ΚΑΙ ΟΤΕ ΗΜΕΘΑ ΙΚΑΝΩΤΕΡΟΙ. Μόνον ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἄλλοτε εἶχε τὴν ἰδέαν, ὅτι δυνάμεθα νὰ πολεμήσωμεν μὲ τὴν Τουρκικὴν Αὐτοκρατορίαν, καὶ ἐξέπεμψε τὸν στρατὸν εἰς Δομοκόν Ἡμεῖς λοιπὸν δὲν εἶχομέν ποτε τὴν ἰδέαν, οὔτε ἐφρονοῦμεν, ὅτι ὠφείλεν ἡ Κυβέρνησις νὰ κινήσῃ τὸν πύλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἐφρονοῦμεν ὅμως καὶ φρονοῦμεν, ὅτι, ὅτε ὁ στρατιωτικὸς Διοικητὴς τῆς Κρήτης ὡμολόγει ἐνώπιον τῶν προξένων ὄλων τῶν Δυνάμεων, ὅτι εἶναι ἀνίκανος νὰ διατηρήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν ὁμολογίαν ταύτην ἐπισήμως παρ' αὐτῶν ἐλάμβανεν ἡ Κυβέρνησις, εἶχε τὸ καθῆκον νὰ σπεύσῃ ἐκεῖ καὶ ἀναλάβῃ αὐτὴ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὴ τὴν ἀσφάλειαν εἰς τοὺς σφαιζομένους ἡμῶν ἀδελφοὺς...» (Σελ. 199-210).

Σχόλιον. Ἐβροντοφώνησεν λοιπὸν ὁ κ. Βαλέτας, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἀνίκανος νὰ κάμῃ πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάμῃ. Ἐξήγησε δὲ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβολογίας, πῶς ἐνόει τὴν ἐνέργειαν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὅμως δὲν ἐρυμουλκήθη ὑπὸ τοῦ κ. Βαλέτα καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶ ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὁ δὲ συντάκτης τοῦ φυλλάδιου, ἔξοχον, φαίνεται, τρέφων πρὸς τὴν καλὴν πίστιν στοργῆν, παρέλειψε τὴν δῆλωσιν ταύτην τοῦ κ. Βαλέτα, διότι ἄλλως ἐματαιοῦτο ὁ π ρ ὀ ο ρ ι σ μ ὸ ς τοῦ φυλλάδιου.

Θ. Δηλιγιάννης. « . . . Δὲν ὠδηγοῦμεθα βεβαίως καθ' ἑἶον τὸ στάδιον τοῦτο ἀπὸ τὸν τύπον τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ δὲν νομιζομεν, ὅτι ἠδικήθησαν καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἔθνους εἴτε διὰ τῶν ἐκφράσεων αὐτῶν τοῦ δημοσίου φρονήματος, ὅπου συνήρχοντο οἱ Κρήτες, εἴτε διὰ τῶν ἄρθρων τῶν παρακεκινδυνευμένων. Κα-

θίστατο βεβαίως δυσχερεστέρα ἢ θέσις τῆς Κυβερνήσεως, ἢ ὁποῖα μ' ὄλα ταῦτα εἶχε τὴν δύναμιν καὶ ταῦτα νὰ χρησιμοποιήσῃ πρὸς τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀποβλέπει.» (Σελ. 210).

Σχόλιον. Ὅρθότατα καὶ πολιτικώτατα εἶπετε τότε, κ. Δηλιγιάννη. Ἀβάσιμα δὲ καὶ ἀδικοιολόγητα εἶναι τὰ ἐναντία, τὰ ὁποῖα σήμερον λέγετε εἰς βᾶρος τοῦ τύπου, ἴν' ἀπαλλαγῆτε τῶν κυβερνητικῶν ὑμῶν εὐθυνῶν. Ὅπως τὸν Μάϊον τοῦ 1896, οὕτω καὶ τὸν Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον τοῦ 1897 εἶχετε χρέος νὰ μὴ ὀδνηθῆτε ὑπὸ τοῦ Τύπου, εἴαν, ὡς διῆχυρίζεσθε, ὠδηγήθῃτε, ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιήσῃτε ἐκ δευτέρου τὴν ἐνθουσιώδη ἢ παρακεκινδυνευμένην ἀντίδρασιν του ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως. Εἶχετε λοιπὸν πολεμικὴν πολιτικὴν, ὁ δὲ τύπος συνηγόρῃσεν ὑπὲρ αὐτῆς, καθὼς Κυβερνητικῆς.

Πόρισμα

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθειμένων ἀγορεύσεων προκύπτει, ὅτι οὐδεὶς τῶν Ἀντιπολιτευομένων συνηγόρῃσεν ἐν τῇ **Βουλῇ** πρὸ τῆς 23 Ἰανουαρίου ὑπὲρ πολέμου πρὸς τὴν Τουρκίαν. Αὐτοὶ οἱ ζωνρότερον ἀγορεύσαντες ἐγνωμάτευσαν, ὅτι ὠφείλεν καὶ συμμεθερονεῖχεν ἡ Ἑλλάς νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν βίαν τῆς Εὐρώπης. Ὁ κ. Βαλέτας ἀπηγόρευσε ῥητῶς τὸν πόλεμον.

Παρατήρησις

Ὁφείλομεν νὰ σημειώσωμεν πρὸς ὀδηγίαν τοῦ ἀναγνώστου, ὅτι ὁ κ. Θ. Π. Δηλιγιάννης διὰ τοῦ ἀπὸ 23 Δεκεμβρίου π. ἔ. φύλλου τῆς ἐφημερίδος του «Πρωΐα» ἐπεδοκίμασε τὸ ἔργον τοῦ φυλλαδιογράφου, ὡς πιστῶς ἀναπαραστήσαν τὰς ἀγορεύσεις τῶν Ἀντιπολιτευομένων, ἐχαράκτῃρισε δὲ καὶ τὰς ἀνωτέρω παρατεθειμένας ἀγορεύσεις

τῶν ἀντιπολιτευομένων ὡς **ἐξάλλους** ὑπὲρ τοῦ πολέμου ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἰδικάς του. Ἐὰν τὸ αὐτὸ ψυχικὸν σθένος εἶχεν ὁ κ. Δηλιγιάννης καὶ ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν κυβερνητικῶν του καθηκόντων, ἢ Ἑλλάς θὰ ἦτο ἄλλη σήμερον.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄.

Ὁ συντάκτης τοῦ φυλλαδίου ὑποστηρίζει, ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐκρηξιν τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος ἡ Ἀντιπολιτευσὶς **ὄλη**, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, ἔσχεν ὡς σύμβολον **τῆς ἐν τῇ Βουλῇ δράσεώς της**, τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης ἢ τὴν μετὰ τῆς Κρήτης συγκαταστροφὴν τῆς Ἑλλάδος, ὡσεὶ εἶχον λησμονηθῆ οἱ λόγοι τοῦ κ. Βαλέτα, βροντοφωνήσαντος ἐν μὲν Νοεμβρίῳ τὴν ἀπόλυτον πρὸς πόλεμον ἀδυναμίαν τῆς Ἑλλάδος, ἢ ὡσεὶ μὴ εἶχον μαρτυρήσει τὴν πολεμικὴν τῆς χώρας ἀνεπάρκειαν ὁ κ. Δελιγεώργης καὶ οἱ ἄλλοι, ὅτε ὑπέβαλλον ἕκαστος τὸ κατὰ τὴν γνώμην του σύστημα παρασκευῶν τῆς χώρας.

Αἱ ἀγορεύσεις τῶν Ἀντιπολιτευομένων κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον, ὅσας παραθέτει ὁ φυλλαδιογράφος, δὲν ἔμειναν, ὅπως αἱ ἄλλαι, ἀνευ κρίσεων καὶ ὑπομνηματισμῶν. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι, ὅτι αἱ κρίσεις καὶ ὑπομνηματισμοὶ ἐγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πρώην Πρωθυπουργοῦ ἐν τῇ «Πρωΐα» τῆς 24 Δεκεμβρίου π. ἔ. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον θέλομεν ἀσχοληθῆ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑπομνηματισμοὺς, πλατυτέρους τῶν προηγουμένων, ἀλλὰ καὶ θέλομεν παρακολουθήσει κατὰ προτίμησιν τὴν ἐπίσημον «Πρωΐαν» χωρὶς νὰ λησμονήσωμεν, ἐννοεῖται, τὸν φυλλαδιογράφον.

Ὁ κ. Δηλιγιάννης ὄφειλε νὰ μὴ λησμονήσῃ, ὅτι ἦτο Πρωθυπουργὸς καθ' ἡν ἐποχὴν ἡ Πατρίς του διεξήγαγε πόλεμον καὶ ἔπαθε καταστροφὴν. Καὶ ὅμως προείλετο νὰ

λάβη ἐπιθετικὴν στάσιν καὶ νὰ μετέλθῃ ἔργον κατηγόρου, διετύπωσε δὲ κατὰ τῶν τότε Ἀντιπολιτευομένων διὰ τοῦ μνημονευθέντος φύλλου τῆς «Πρωΐας» τὸ ἐξῆς κατηγορητήριον :

« Ὁ πόλεμος ὅμως δὲν ἦτο συνέπεια (1) τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος ἐκείνου (2), ὡς τὰ πράγματα ἀπέδειξαν. Τὸν πόλεμον προεκάλεσεν ἡ **ματαίωσις πάσης ἄλλης λύσεως** πλὴν τῆς ἐνώσεως τῆς Κρήτης, καὶ **παρτὸς μέτρου κυβερνητικοῦ** (3) δυναμένου ν' ἀποσοθήσῃ τὸν πόλεμον, ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Ἔθνους εἰς τὴν λύσιν ταύτην (4), ἐπιμονὴ ἐξιχθεῖσα μέχρι τῆς ἀπειλῆς (5) ἐμφυλίου ρήξεως καὶ ἀνατροπῆς τῶν καθεστῶτων, ἐὰν ἡ Κυβέρνησις τῆς χώρας ἤθελεν ἀπομακρυνθῆ τοῦ γενικοῦ, τοῦ ἐθνικοῦ ἐκείνου προγράμματος. **Τὴν ἀδιόλλακτον** δ' ἀντίστασιν πρὸς πᾶσαν ἄλλην λύσιν καὶ πρὸς τὰ κελεύσματα τῶν Δυνάμεων ὑπέτρεφον **μεγαλοφῶνως ἐν τῇ Βουλῇ ΠΑΝΤΕΣ** οἱ τότε ἀντιπολιτευόμενοι καὶ ἡ **μεγαλήγορος Ἐθνικὴ Ἐταιρεία**, ὑπ' αὐτῶν δὲ παρακινούμενοι καὶ ἐξαπτόμενοι καὶ πάντες οἱ πολῖται τοῦ Βασιλείου, σύσσωμον τὸ Ἔθνος, **ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ** μέχρι τοῦ τελευταίου, μηδενὸς τολμῶντος νὰ διανοηθῆ ἢ ν' ἀνεχθῆ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ ὑπὸ τὸν Βάσσον στρατεύματος, ἣν πρωτίστως ἠξίουσαν αἱ Δυνάμεις. »

(1) Ἐδῶ ὁ κ. Δηλιγιάννης ὁμολογεῖ ὡς ὀρθὰς τὰ γνώμας, τὰς ὁποίας ἡ Ἀντιπολίτευσις ὑπεστήριξε κατὰ Νοέμβριον περὶ τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ὄφειλε νὰ μετέλθῃ ἡ Ἑλλάς ἐν μηνὶ Μαΐῳ τοῦ 1896 πρὸς εἰρήνευσιν τῆς Κρήτης καὶ ἀποφυγὴν π ο λ έ μ ο υ. Ἀνασκευάζει λοιπὸν ὁ κ. Δηλιγιάννης ὄχι μόνον τὸ πρῶτον μέρος τοῦ φυλλαδίου ἀλλὰ καὶ τὴν «Πρωΐαν» τῆς προτεραίας, ἥτοι ἐαυτόν. Ἐκ τῆς ὁμολογίας ταύτης καὶ τῆς αὐτοανασκευῆς τοῦ κ. Δηλιγιάννη φανερὸν καὶ φυσικὸν ἔπεται συμπέρασμα, ὅτι ἂν κατὰ Μάϊον τοῦ 1896, ἔπραττεν ὅ,τι κατὰ Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον τοῦ 1897, δὲν θὰ παρενεβάλλοντο αὐτῶ ὅσα, ὡς αὐτὸς διῖσχυρίζεται, παρενεβλήθησαν τῇ Κυβερνητικῇ πολιτικῇ ἐν

ἔτει 1897 ἐκ μέρους Ἑταιριῶν (μὴ ἀκμαζουσῶν ἔτι τῷ 1896) ἢ ἀντιπολιτευομένων (καθὸ τῆς Βουλῆς ἀργούσης) καὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν τάχα ἐξαφθέντος ἐθνικοῦ αἰσθήματος. Ἡ μὴπως εἶναι βέβαιον, ὅτι, ἂν ὁ κ. Δηλιγιάννης ἔστελλε κατὰ Μάϊον εἰς Κρήτην τὸν στόλον, αἱ Μ. Δυνάμεις δὲν θ' ἀνέπτυσσον τὴν αὐτὴν καὶ τότε πολιτικὴν εἰς πρόληψιν καταστροφῶν καὶ σφαγῶν ἐν Κρήτῃ, ὁποῖαν ἀναπτύσσουσιν ἀπὸ τῆς 1ης Φεβρουαρίου τοῦ 1897 ἢ εἰς χορηγίαν τῆς αὐτονομίας, τὴν ὁποῖαν ἐχορηγήσαν διὰ τῆς ἀπὸ 18 Φεβρουαρίου διακοινώσεώς των;

(2) Ἐννοεῖ τὴν ἀποστολὴν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Κρήτην. Ἀλλὰ διατὶ παρέρχεται **ἐν σιγῇ**, ὅτι παρὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον καὶ ἄνευ κηρύξεως πολέμου προσήρτησεν ὁ κ. Δηλιγιάννης τὴν Κρήτην, Τουρκικὴν Ἐπαρχίαν, εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κρότος; Ἦτο ἄρα γε καὶ τοῦτο καθῆκον του; Πῶς ἐλυσμόνησε τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου **ἐν οὐδέοντι** ἐκόπητο τὸν Νοέμβριον; Ἄν ὁ κ. πρῶην πρωθυπουργὸς ἐσέβετο καθ' ὃν τρόπον καὶ δι' οὓς λόγους ὁ κ. Δεληγεώργης (βλ. σελ. 12) τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, δὲν θὰ ἐκήρυσσεν ὡς ἐπαρχίαν τῆς Ἑλλάδος τὴν Κρήτην. Πρῶως μάλιστα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 4 Νοεμβρίου ὁ ἐκ Μεσολογγίου Βουλευτὴς ἀποτρέπει τὸν κ. Δηλιγιάννην ἀπὸ τοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν Κρήτην, λέγων αὐτῷ, ὅτι ἀποτελεσμαθὰ ἔχη ἢ κατάληψις τὸν πόλεμον. (βλ. ἀνωτέρω. Σελ. 12. στίχ. 6). Ἄλλ' ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐνόει νὰ προκαλέσῃ πόλεμον, διὰ τοῦτο δὲ δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὰς συμβουλὰς τοῦ κ. Δεληγεώργη. Ὅτι δὲ ὁ κ. Δηλιγιάννης δὲν ἐρυμουλκίθη τὴν φερόαν αὐτὴν, ὡς διῶσχυρίζεται, ἀλλ' ἠκολούθησε τὴν πολεμικὴν πολιτικὴν ἐξ ἰδίων πεποιθήσεων, τοῦτο δειχθήσεται ψηλαφητότερον ἐν τῷ Παραρτήματι.

(3) Ἀλλὰ πότε καὶ ποῖαν εἰς τὴν Βουλὴν προέτεινεν ὁ κ. Δηλιγιάννης λῦσιν, **ἂν ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ προτείνη**, ποῖα δὲ τὰ πρὸς ματαίωσιν τοῦ πολέμου κυ-

βερντικὰ μέτρα ; Μὴ ἡ ποσάρτησις τῆς Κρήτης, ἡ ἀποτελοῦσα ἐκ μέρους ἡμῶν κήρυξιν πολέμου ; Ἡ μὴ πῶς ἢ μετὰ τοῦτο εἰς τὰ κελεύσματα τῆς Εὐρώπης ὑποταγῆ του, ὁποῖαν συνέστησαν αὐτῷ σαφῶς οἱ κ.κ. Καίρης, Πετιμεζᾶς καὶ Σιμόπουλος ; (Βλ. ἀνωτέρω σελ. 14, 21, 23)· ἡ τέλος μὴ πῶς ἢ ὑπὸ τῶν δύο πολεμικῶν ὑπουργείων ἔγκαιρος, ἐπιτηδεῖα καὶ **οἶονεῖ** ἐν δεικτικῇ παράταξις τῶν ὑπαρχουσῶν δυνάμεων τοῦ Ἔθνους, συνδεδασμένον πρὸς ἀλλήλας ἐν ξηρᾷ καὶ ἐν θαλάσῃ ; Τὴν ἔγκαιρον δὴ ταύτην πρόνοιαν περὶ συνδυασμοῦ στρατοῦ καὶ στόλου ἐξαίρει καὶ ὁ Διάδοχος ἐν τῇ ἐκθέσει του, ὡς ἐξῆρεν αὐτὴν καὶ ἀνώτερος Αὐστριακὸς ἀξιωματικὸς ἐν τῇ ἐπισήμῳ τῆς Βιέννης ἐφημερίδι «*Fremdenblatt.*» Ἀλλὰ περὶ τούτου θὰ ἐπανέλθωμεν ἐν τῷ Παραρτήματι.

(4) — (5) Πόθεν καὶ πῶς ἐπέισθη περὶ τούτου ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὁ ἀγωνιζόμενος διὰ τοὺς θεσμούς ; Ἡ μὴ πῶς οἱ θεσμοὶ τοῦ Κράτους δὲν ὀρίζουσιν, ὅτι διὰ τῆς Βουλῆς ἀποφαίνεται τὸ Ἔθνος ; Οὐδέποτε ἰατρὸς, μὴ ἐννοῶν νὰ ἐπισημάνῃ, ἐδέχθη νὰ ἐκτελέσῃ ἐγγχείρισιν, τὴν ὁποῖαν αὐτὸς μὲν ἐθεώρει ἄκρως ἐπικίνδυνον καὶ καταστρεπτικὴν, τὴν ὁποῖαν δὲ παμψηφεί ἰατρικόν τι συμβούλιον ἐνέκρινεν, ὁ ἀσθενὴς δὲ καὶ οἱ περὶ αὐτῶν **μ α ν ι ω δ ῶ ς** ἐπεζήτησαν. Ἄν δὲ ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους ἐξετέλεσε τὴν ἐγγχείρισιν καὶ ἐπραγματοποιήθησαν οἱ προβλεφθέντες φόβοι του, ὁ Νόμος καὶ τὸ Δικαστήριον δὲν ἔκριναν αὐτὸν **ἀ θ ῶ ο ν**. Διατί ὁ κ. Δηλιγιάννης δὲν ἔπραξεν ὅ,τι θὰ ἔπραττεν ὁ ἔνορκος ἰατρός ; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀποκρίνεται διὰ τῆς «*Πρωίας*» τῆς 21ης Δεκεμβρίου, περὶ δὲ τῆς ἀποκρίσεως του ταύτης ἔσται ὁ λόγος ἐν τῷ Παραρτήματι.

Διὰ τοῦ εἰρημένου κατηγορητηρίου ὁμολογεῖ ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὅτι διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Κρήτην, κατ' ἀκολουθίαν δὲ καὶ διὰ τὴν ἐν τῇ

« Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως », δημοσιευθεῖσαν πολεμικω-
τάτην πράξιν τῆς προσαρτίσεως τῆς Νήσου, δὲν θεω-
ρεῖ εἰμὴ **ἑαυτὸν** ὑπεύθυνον. Ἀλλὰ διὰ τῆς πράξεως ταύ-
της, ἀκριβῶς ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ καυχᾶται ὁ κ. Δηλιγιάννης,
ἐξήφθη τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, κατὰ τοῦ ὁποίου **ὀψιγενῶς**
δυσανασχετεῖ. Καὶ ἐξήφθη τὸ φρόνημα τοῦ Λαοῦ, τὸ μὲν
διότι **πᾶσαι** αἱ τάξεις αὐται, καταπλαγεῖσαι ἐπὶ τῷ τολ-
μήματι τούτῳ τοῦ κ. Δηλιγιάννη, ἔδωκαν εἰς αὐτὸ φυσι-
κωτάτην ἐρμηνείαν, ὁποίαν ἐξηγοῦμεν ἐν τῷ Παραρτήματι
τὸ δὲ διότι μετὰ τὴν ἐπίσημον ἐκείνην δημοσίευσιν τῆς
προσαρτήσεως ἕκαστος **ἔνορκος** πολίτης, εἴτε βουλευτῆς
εἴτε μὴ, ἐθεώρει φυσικὰ καθῆκον νὰ ὑπερασπίζῃ καὶ τὴν
Κρήτην, ὡς θὰ ὑπερήσπιζεν ἐν οἰαδῇ ποτε ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ
τὴν ἀκεραιότητα τῆς Πατρίδος. Κωλύματα λοιπὸν εἰς τὴν
ἐλευθέραν κατὰ τὰς **περιστάσεις** **ἐξέλιξιν** τῆς πολι-
τικῆς τῆς Κυβερνήσεως ἐδημιούργησεν αὐτὸς ὁ τότε Πρω-
θυπουργὸς διὰ τῆς παρὰ τὰ διεθνῆ νόμιμα καὶ
παρὰ τὰς πολεμικὰς δυνάμεις τῆς χώρας
προσαρτίσεως, ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ ἐξακολουθεῖ νὰ **γαυ-
ριᾷ** (1). Δὲν θὰ εἶχε τοῦναντίον τὰς ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ φρο-

(1) Διὰ τοῦ κυρίου ἄρθρου τῆς « Πρωΐας » τῆ 22 Δεκεμ-
βρίου π. ἔ. ὁ κ. Δηλιγιάννης γράφει :

« Δὲν εἶναι ἀνάγκη βεβαίως νὰ εἴπωμεν, ὅτι τοιαύτας εὐθύνας
» προθύμως στέργει ὁ ἡμέτερος Ἡγέτης καὶ γίνεται **ὑπερήφα-**
» **νος**, ὅταν καταλογίζωσιν εἰς αὐτὸν πολιτικὰ σφάλματα, ὁποῖα
» εἶναι ἡ συνδρομὴ τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Κρήτην, ἡ ἀποστολὴ
» τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Νῆσον πρὸς προστασίαν
» ἑκατοστίων χιλιάδων ἀδελφῶν μας καὶ πρὸς ἀνθρώπων τῆς τά-
» ξεως ».

Ἀλλὰ διατί ἄρα γε δὲν δίδει μέρος τῆς δόξης ταύτης καὶ
εἰς τὴν Ἀντιπολίτευσιν ; διατί δύο μέτρα καὶ δύο σταθμὰ ;
διατί διὰ τὰ μὲν ὅλην ἢ εὐθύνῃ ἀνήκει τῇ Κυβερνήσει, διὰ
τὰ ἄλλα ὅμως ἢ εὐθύνῃ ἀπόκειται μόνῃ τῇ Ἀντιπολιτεῦ-
σει ; Μήπως ὅλα δὲν εἶναι κυβερνητικὰ πράξεις ;

νήματος δυσχερείας ὁ κ. Δηλιγιάννης, ἂν, συμφώνως πρὸς τὰς ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ γνώμας τῆς ἡγεμωτέρας Ἀντιπολιτεύσεως, στέλλων τὸν στόλον καὶ τὸν στρατὸν διεκέρυττον ὡς σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς **τὴν διάσωσιν τῆς ζωῆς, τιμῆς καὶ παρουσίας τῶν χριστιανῶν.** Ἡ Ἀγγλία καταλαμβάνουσα τὴν Αἴγυπτον, ἔδωκε τοιαύτην δικαιολογίαν καὶ ἐρμηνείαν τῆς πράξεώς της, ὃ δὲ κ. Δηλιγιάννης δὲν κατεδέχθη νὰ φανῇ ὅσον ὁ Βρετανικὸς Λέων μετριοπαθῆς. Ἐξακολουθεῖ δὲ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν ὁ κ. Δηλιγιάννης ὑποστηρίζων, ὅτι δεδικαιολογημένη ἦτο ἡ ἐκ τῆς ἰδίας του πρωτοβουλίας καὶ ἀνευρυμουλκῆσεως πρώτη ἐκείνη παρὰ τὰ διεθνή νόμιμα πολεμικὰ πράξις του. Ἐν τῷ παραρτήματι θέλομεν ἰδεῖ, τὴν γράφει τῇ 29 Ἀπριλίου τοῦ 1897 ἐν τῇ «Πρωΐᾳ» πρὸς δικαιολογίαν τῆς πολεμικῆς πολιτικῆς του. Ἐκεῖ θὰ ἴδωμεν, ποίαν ἐκμετάλλευσιν ἐποίησαντο ἄλλοτε αἱ Κυβερνήσεις μας τῆς ἐξάψεως τοῦ ἐθνικοῦ ἠφρονήματος

Ψέγοντες τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Δηλιγιάννη ἐνεργηθεῖσαν παρὰ τὰ διεθνή νόμιμα καὶ παρὰ τὰς πολεμικὰς ἡμῶν δυνάμεις προσάρτησιν καὶ εἰς ταύτην ἀποδίδοντες τὴν ἔξαρσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἠφρονήματος καὶ τὸν πόλεμον, οὐδόλως ἐννοοῦμεν, ὅτι δὲν εἶχεν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ τὴν **εὐκαιρίαν** καὶ τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον νὰ **ἐπανορθώσῃ** τὴν πράξιν, τὴν προσάρτησίν της ἐκείνην, ἂν τὸ τοῦ Κράτους συμφέρον ἀπῆται τοῦτο, καταλλήλως, περιφρονοῦσα οἷαν δὴ ποτε ὀθεν δὴ ποτε ἐσωτερικῆν ἀντίπραξιν καὶ ἀπειλήν. Εἶχε μάλιστα ρητὴν, ὡς εἶδομεν, ἐπὶ τοῦ προκειμένου συμβουλῆν τοῦ κ. Πετιμεζᾶ, συστήσαντος αὐτῷ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν περὶ ἀποχωρήσεως **παραγγελίαν** τῶν Δυνάμεων, πρὸς τὴν γνώμην δὲ ταύτην συνεφώνησαν καὶ οἱ κ. Καίρης καὶ Σιμόπουλος. Καὶ ὅμως τολμᾷ ὁ κ. Δηλιγιάννης νὰ διῦσχυρίζεται, ὅτι ἐκωλύθη ἀπὸ τῆς συνετῆς ταύτης πράξεως ὑπὸ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, ἡ ὁποία **δῆθεν** ὑπεστήριξεν ἐν τῇ Βουλῇ

« ἢ νὰ ἐνωθῆ ἡ Κρήτη μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἢ ἡ Ἑλλάς ν' ἀπολεσθῆ μετὰ τῆς Κρήτης ». Αὐτὴ ἡ διατύπωσις τοῦ θέματος, ὅπως ἔχει, εἶναι ἀρκετὴ ν' ἀποδείξῃ τὸ ἀβάσιμον αὐτοῦ· διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζητῆ ἡ Ἀντιπολίτευσις **ὄ,τι ἐξ ἰδίας** πρωτοβουλίας εἶχεν ἐπιτελέσει ἢδη ἡ Κυβέρνησις, ἦτοι τὴν ἐνωσιν.

Ἄς μελετήσωμεν οὐχ ἦττον τὰ κείμενα, τὰ ὅποια εἰς στήριξιν τοῦ θέματος του τούτου ἐπικαλεῖται ὁ κ. Θ. Π. Δηλιγιάννης, ὡς καὶ ἄλλα τινα σχετικὰ.

Συνεδρίασις τῆς 23 Ἰανουαρίου 1897

(Σελ. 957)

Θ. Π. Δηλιγιάννης. Δύναμαι νὰ ἀνακοινώσω εἰς τὴν Βουλὴν, ποίας ἡ Κυβέρνησις ἔχει γνώμην ἐπὶ τῶν ἐν Κρήτῃ πραγμάτων. Ἐν Κρήτῃ ἐκτελεῖται ἐργασία σκοποῦσα νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νέων θεσμῶν, οἵτινες ἐδόθησαν εἰς αὐτήν. Τὴν ἐργασίαν ταύτην ἀνέλαβον αἱ Δυνάμεις νὰ διεξαγάγωσιν. Ἐπομένως ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι δὲν ἔχομεν καθῆκον νὰ ἀναμιχθῶμεν, οὐδὲ νὰ μεταβῶμεν εἰς Κρήτην, ἵνα ἀνατρέψωμεν ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον αἱ Δυνάμεις εἶχον ἀποφασίσει. Τὴν γνώμην ταύτην ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν ἔχομεν. Βλέπομεν τὰ γιγνώμενα, ἐπιτηροῦμεν αὐτὰ, προσδοκῶμεν δ' ὅτι αἱ Δυνάμεις θέλουσι βεβαίως κατορθῶσαι νὰ ἄρῃσι πάντα τὰ πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ νέου συστήματος ἐπιπροσθοῦντα καὶ παρεμβαλλόμενα προσκόμματα, καὶ ὅτι οἱ νέοι θεσμοὶ τῆς Κρήτης θέλουσι λειτουργήσαι προσεχῶς. Ἐὰν ἡ προσδοκία αὕτη δὲν ἤθελε πραγματοποιηθῆ, προβάλλεται ἕτερον στάδιον. Νομίζω δέ, ὅτι εἶναι πρόωρον νὰ ἀναγγείλω εἰς τὴν Βουλὴν, ποίας ἔχει γνώ-

μας ἡ Κυβέρνησις ἐπὶ τοῦ σταδίου τούτου, καὶ τί ποτὲ θέλει πράξει (Σελ. 959).

Σχόλιον. Ἐχομεν ἐδῶ τὸν πρῶτον ὑπαινιγμὸν τοῦ πρῶην Πρωθυπουργοῦ περὶ τῶν ἐνδεχομένων πολεμικῶν του πράξεων, χωρὶς οὐδεὶς ἄλλος **πρὸ τοῦ ὑπαινιγμοῦ τούτου** νὰ ἐπιδείξηται ἐν τῇ Βουλῇ τοιαύτας διαθέσεις.

Ράλλης (Σελ. 959). Ἡ περικοπὴ, τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκουμεν ἐν τῷ φιλοδουλιγιαννικῷ φυλλαδίῳ οὔτε πολεμικὴν διάθεσιν τοῦ ρήτορος οὔτε ἄλλο τι ἔκτροπον προδίδει. Ἀξιοῖ νὰ μὴ συμπράξῃ ἢ Ἑλλάς μετὰ τῶν Μ. Δυνάμεων, ὕπερ βεβαίως δὲν σημαίνει πόλεμον.

Ὁ δὲ δεῦτερος λόγος (Σελ. 960) τοῦ ἐξ Ἀττικῆς Βουλευτοῦ, ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει ἐκφωνηθεὶς καὶ ἀναγινωσκόμενος ἐν τῷ φυλλαδίῳ, ὀρίζει σαφέστατα τὴν πολιτικὴν τοῦ κ. Ράλλη, ἥκιστα πολεμικὴν καὶ ἱκανὴν νὰ φέρῃ προσκόμματα ἀπειλητικά. α... Δὲν ἐζήτησα ἐγὼ, ὅπως συμπράξῃ (ἢ Κυβέρνησις) μετὰ τοῦ Ὄθωμανικοῦ στοιχείου ἐν Κρήτῃ καὶ παρεμποδίσῃ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου πολιτεύματος, ἀλλ' ἐζήτησα νὰ θελήσῃ νὰ καταδείξῃ πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι προέθεντο διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐξαφανίσωσιν ἐν Κρήτῃ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἔχουσιν ἀνάγκην αὐτῆς καὶ ὅτι ἄνευ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλάδος **οὐδὲν** δύνανται νὰ πράξωσι. Δὲν **ἐζήτησα** νὰ συνωμώσητε κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων, ἀλλ' **ὅταν ἔρχονται καὶ ζητῶσι παρ' ὑμῶν συνδρομὴν**, ὕπως βοηθήσητε εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοιούτων μεταρρυθμίσεων, τὰς ὁποίας ἀπεικονίζουσιν ὡς ἀποτελούσας τὴν αὐτονομίαν τῆς Κρήτης, ἐν ᾧ σκοποῦσιν εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ καταστροφὴν τῆς αὐτοτελείας αὐτῆς, καὶ αἱ ὅποιοι οὐδέποτε θὰ ἐφαρμοσθῶσι, φρονῶ ὅτι *ἔφειλετε* ν' ἀρνηθῆτε τὴν σύμπραξιν ὑμῶν».

Εἰρηνικώτατος καὶ ἀξιοπρεπέστατος ὁ κ. Ράλλης. Ἄλλ' ὁ κ. Πρωθυπουργός, ἀποκρινόμενος, ὑπεκφεύγει τὸ θέμα καὶ λέγει ἀπὸ τακτικῆς, **συνήθους** αὐτῷ, ὅτι ὁ κ. Ράλλης ἠξίωσε τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλ-

λάδος καὶ τὴν ἀντίπραξιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νέου πολιτεύματος. (Σελ. 960).

Συνεδριάσις τῆς 24 Ἰανουαρίου 1897

(Σελ. 973)

Θ. Π. Δηλιγιάννης. α Ἄλλὰ χθές εἰς τὴν Βουλὴν δὲν ἀνήγγειλα, ὅτι ἐφαρμόζομεν πολιτικὴν ἀποχῆς· ἐγὼ ἐξέθηκα εἰς τὴν Βουλὴν μόνον τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον σκέπτεται ἡ Κυβέρνησις, ἐξέθηκα εἰς τὴν Βουλὴν, ὅτι **καθ' ὄλον τὸ στάδιον**, κατὰ τὸ ὁποῖον αἱ Δυνάμεις ἀσχολοῦνται, ἵνα ἐγκαταστήσῃ τοὺς νέους θεσμοὺς καὶ καταστήσῃσιν εὐκόλον τὴν ἔναρξιν τῆς ἐφαρμογῆς, ἡμεῖς φρονοῦμεν, ὅτι πρέπει νὰ μένωμεν μακρόθεν θεωροὶ καὶ ἐπισκοποῦντες, ὅτι δὲ, *ἂν τὸ ἔργον τῶν Δυνάμεων δὲν ἦθελον ἐπιτευχθῆ*, εἴτε διότι ἦθελον παρεμβληθῆ προσκόμματα, εἴτε διότι ἄλλα συμβεβηκότα ἦθελον ἀποτρέψῃ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, ὅτι **τότε** εἰσερχόμεθα εἰς **ἄλλο** στάδιον, καὶ ἔλεγον πρὸς τὴν Βουλὴν, ὅτι ἐπὶ τοῦ σταδίου τούτου εἶναι πρόωρον ν' ἀνακοινώσω εἰς τὴν Βουλὴν, ποῖαν ἡ Κυβέρνησις θέλει ἔχει γνώμην. Ἄλλὰ τὰ συμβεβηκότα, τὰ ὁποῖα ἀνηγγέλθησαν ἐκ Κρήτης εἶναι συμβεβηκότα ἐντελῶς ἔκρυμμα, οὐδὲ ἠδύναντο νὰ προβλεφθῶσι κατ' ἀρχὰς ⁽¹⁾ ὑπὸ τῶν

(1) Ἄλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς, ὅπως ὅλοι οἱ γινώσκονται τῶν Τουρκικῶν πραγμάτων, προεῖδεν ἐγκαίρως καὶ μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας, ὁ κ. Δελιγεώργης ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς 4 καὶ 23 Νοεμβρίου (βλ. ἀνωτέρω σελ. 9—13 καὶ 32—33), ἠξίωσε δὲ, ὅτι ὄφειδεν ἡ Κυβέρνησις νὰ πείσῃ τὰς Δυνάμεις δι' ὧν ἠρίθμυσεν ἀκαταμαχῆτων ἐπιχειρημάτων περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νέου Πολιτεύματος· τοῦτο θὰ ἦτο κατὰ τὸν κ. Δελιγεώργην, τὸν κ.

ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων πρὸς σύνταξιν καὶ κατάρτισιν τῶν ὀργανισμῶν, οἵτινες εἶχον τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν. Τὰ συμβεβηκότα δὲ ταῦτα ἡ Κυβέρνησις κρίνει ἄξια τῆς ἰδίας αὐτῆς προσοχῆς καὶ διὰ τοῦτο ἀνεξαρτήτως πάσης ἄλλης σκέψεως ἢ μελέτης προγεγεστέρας (1), ἡ Κυβέρνησις δὲν θέλει παραλίπει νὰ ἐκπληρωθῆ κατ' αὐτὴν τὸ καθήκον, τὸ ὁποῖον ἔχει».

(Σελ. 974).

Σχόλιον. Εἶχεν ἤδη ἐκπληρώσει μέρος τοῦ καθήκοντος του τούτου, ὅπως τὸ ἐχαρακτήριζεν ὁ κ. Δηλιγιάννης, διότι καθ' ἣν στιγμὴν ἔλεγε ταῦτα πρὸς τὴν Βουλὴν εἶχε δοθῆ διαταγὴ πρὸς τὴν «Υδραν» καὶ τὴν «Μυκάλην» νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς Κρήτην.

Στάης. Ἡ ἐν σελ. 975 ἀγόρευσις τοῦ Βουλευτοῦ τούτου, τῆς ὁποίας περικοπὴν ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ γνωστῷ φυλλαδίῳ, δὲν εἶναι ἔτι ἀρτίφιλος.

Ράλλης. Ἐκ τῆς ἐν σελ. 975 καὶ 976 ἀγορεύσεως τοῦ κ. Ράλλη εὐρίσκομεν ἐν τῷ φυλλαδίῳ δύο περικοπάς, αἱ ὁποῖαι οὐδὲν προδίδουσι τὸ πολεμικόν. Παραλείπει ὅμως ἀπὸ σκοποῦ ὁ συντάκτης τοῦ φυλλαδίου τὰ ἀκόλουθα ἐκ τῆς σελίδος 977 τῶν πρακτικῶν.

Ῥάλλης. «. Ὅτε ἐροήσατε, ὅτι διὰ τῆς φωνῆς ἡμῶν καὶ διὰ τῆς ἐπερωτήσεως, ἣτις διευτυπώθη παρὰ τῶν ἐκ Κραναίας καὶ Κυθήρων Βουλευτῶν, οὐδὲν ἕτερον προετιθέμεθα, εἰμὴ νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν πολιτείαν ὑμῶν,

Καραπάνον καὶ τοὺς ἄλλους ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἀγορεύσαντας τῇ 23 Νοεμβρίου τὸ σοβαρότερον κυβερνητικόν τοῦ κ. Δηλιγιάννη μέτρον εἰς πρόληψιν τῆς δευτέρας ἐκρήξεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου. Τίς λοιπὸν διέπραξεν ἢ εἰσηγήσατο τὰ πρακτικώτερα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, τίς δὲ τὰ ὑπὲρ τοῦ πολέμου;

(1) Ἐδῶ δὲν εἶναι πολὺ σαφῆς ὁ κ. Πρωθυπουργός.

καθ' ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ ἐνισχυθῆ (1). Ἀλλὰ σεῖς μᾶς ἀπαν-
τᾶτε, ὅτι θὰ κρίνωμεν περὶ τῆς πολιτείας ὑμῶν, ὅταν πλεόν θὰ
χρησιμεύσητε ὡς νεκροθάπται τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Κρήτῃ καὶ
τοῦτο ὅταν ἡμεῖς προσπαθῶμεν διὰ παντός τρόπου νὰ ἐνισχύσω-
μεν ὑμᾶς. . . .

Θ. Π. Δηλιγιάννης (Πρωθυπουργός). *Δὲν ἔχομεν καμμίαν
ἀνάγκην.*

Ῥάλλης. Δὲν ἔχετε ἀνάγκην, τὸ γνωρίζω.

Θ. Π. Δηλιγιάννης (Πρωθυπουργός). Οὐδεμίαν.

Ῥάλλης. Τὸ γνωρίζω, διότι σεῖς εἴσθε δικτάτωρ.

Θ. Π. Δηλιγιάννης. Καὶ οὐχὶ μόνον ὡς ὑπουργοί, ἀλλ'
οὔτε ὡς πολῖται, δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τῆς ἐνισχύσεως ὑμῶν (2).

Ῥάλλης. Τὸ γνωρίζω, διότι οὕτω πολιτεύεσθε σεῖς οἱ ἐξό-
χως κοινοβουλευτικοί· διότι σεῖς φρονεῖτε, ὅτι σεῖς εἴσθε τὸ Κρά-
τος. Βεβαίως οὔτε ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' μετήρχετο γλῶσσαν μάλ-
λον δικτατορικὴν, ὀρθῶς δ' ἐκ τοῦ ὕψους, εἰς τὸ ὅποῖον εὐρί-
σκεσθε, καὶ ὑμεῖς τὴν ἰδίαν μετέρχεσθε γλῶσσαν· ἀλλ' ἡ κοινὴ
γνώμη ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ καὶ ἐν τῷ Κράτει εἶναι, ὅτι οὐδεμίαν
ἐκ τῶν ἐπαγγελιῶν, τὰς ὁποίας ἐδώσατε πρὸς αὐτόν, ἐπετελέ-
σατε, ὅτι ἀδίκως κατακρατεῖτε τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν σὰς
ἔδωκεν, ὅτι μόνον πρὸς συμφορὰν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀνήλθετε εἰς
τὸ ἀζήλωμα, ἀφοῦ μετὰ τύσης τόλμης—ἀντιστρέφω τὴν φράσιν,
τὴν ὁποίαν ἐξεφέρατε κατ' ἑμοῦ,—μετὰ τύσης ἀθαρδείας ὁμιλεῖτε.

Θ. Π. Δηλιγιάννης. Τὴν δύναμιν ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ἐν
ὑμῖν, τὴν δύναμιν πορίζομεθα παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ
τοῦ Στέμματος, ἐν ὅσῳ δὲ περιβαλλόμεθα διὰ τῆς δυνάμεως

(1) Ὁ κ. Ῥάλλης εἶχε δίκαιον, σκεπτόμενος, ὅτι διὰ τῆς
τοιαύτης ζωηρᾶς στάσεώς του ἐνίσχυε τὴν Κυβέρνησιν.
Τὰ **αὐτὰ** ἐφρόνει καὶ ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐν τῇ συνεδριάσει
τῆς 23 Νοεμβρίου (βλ. σελ. 51).

(2) Καὶ ἀφοῦ δὲν εἶχετε ἀνάγκην αὐτοῦ, Κύριε Δηλι-
γιάννη, πῶς σήμερον ὑποστηρίζετε, ὅτι ὁ κ. Ῥάλλης εἶχε

ταύτης, ἃς ἦναι πάντες βέβαιοι, ὅτι θέλομεν φανῆ ἄξιοι τῆς ἐμπιστοσύνης ταύτης (1) (Σελ. 977).

Καραπάνος. Νομίζω ὅτι ΜΕΓΑ ΑΔΙΚΟΝ ἔχει ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, δηλῶν εἰς τὰς **σημερινὰς** περιστάσεις, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς ἐνισχύσεως καὶ τῆς συμπράξεως παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ. Νομίζω ὅτι αἱ περιστάσεις, ἐν αἷς εὐρισκόμεθα, δὲν εἶναι περιστάσεις ἀναφερόμεναι εἰς κόμματα, μήτε περιστάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, εἶναι περιστάσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐνώπιον δὲ τοιούτων περιστάσεων, νομίζω ὅτι ἡ Κυβέρνησις, διευθύνουσα τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ὀφείλει οὐ μόνον νὰ μὴ ἀποκρούη, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν σύμπραξιν παντὸς Ἑλληνοῦ, πολὺ δὲ μᾶλλον τὴν σύμπραξιν τοῦ ἡμίσεως, ἢ καὶ πλέον, τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοῦ ἀντιπροσωπευομένου ὑπὸ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως. *Ἄδικον καὶ οὐχὶ ἐπαφελῆ* ἐπομένως θεωρῶ τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασαν ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως (977).

Κυρ. Π. Μαυρομιχάλης. Δὲν ἀπηυθύνετο πρὸς ὑμᾶς.

Θ. Π. Δηλιγιάννης. Ἡμεῖς εἶπομεν, ὅτι δὲν ἔχομεν ἀνάγκην ἐκείνων, *οἷτινες προτρέπουσιν εἰς ἐπαράστασιν*, οὐδὲ *ζητοῦμεν παρ' αὐτῶν ἐνίσχυσιν* (2). Δὲν εἶπομεν ὅτι δὲν ζητοῦμεν τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων. Βεβαίως, ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ οὐδὲν δυνάμεθα νὰ πράξωμεν. Μὴ παρεξηγήτε τοὺς λόγους μου, διότι **δὲν ἀρμόζει εἰς ὑμᾶς** νὰ ἐκπίπτητε εἰς τοιαύτας παρεξηγήσεις (Σελ. 977).

Καραπάνος. Ἀκούω μετ' εὐχαριστήσεως, ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἐν τῇ φράσει, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη,

τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸν πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμον ;

(1 καὶ 2) Διατὶ λοιπὸν ἰσχυρίζεσθε τώρα, ὅτι ἐρυμουλκήθητε ὑπὸ ἄλλων στοιχείων ; διατὶ δὲν προήλθετε εἰς τὸ μέσον νὰ φωτίσητε τὸν ὑπὸ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως ἐξαπατώμενον λαόν, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἀληθῶς ἐτιμᾶσθε δι' ἀπεριόριστου ἐμπιστοσύνης ;

περιωρισμένην ἐνόησε νὰ δώσῃ ἔννοιαν. Ἀναμφισβητήτως ἡ ἰδέα τῆς ἐπαναστάσεως ἐν στιγμῇ κρίσεως, ἐν ταῖς περιστάσεσιν, ἐν αἷς εὐρίσκεται τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος σήμερον, δὲν εἶναι ἰδέα δυναμένη νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ· ἀλλὰ ἄς μὴ ἀπατάται ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως περὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν ἡμῶν, τῶν μὴ μετεχόντων εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν κοινῶν. Ἐχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἐν παρελθόν, τὸ τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσεν ἡ Κυβέρνησις ἐπὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ἡ πολιτικὴ δὲ αὕτη καθιστᾷ **διστακτικούς** ἡμᾶς περὶ τῶν μέτρων καὶ τῶν ἐνεργειῶν, τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ λάβῃ ἐπὶ τῶν νῦν παρουσιαζομένων νέων περιστάσεων καὶ γεγονότων ἐν Κρήτῃ. Ὅτε κατὰ πρῶτον συνεζητήσαμεν τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ἀπεδείξαμεν τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἐπραξε τότε ἡ Κυβέρνησις, ἀπεδείξαμεν τὸ ἐπιβλαβὲς τῶν ἀποτελεσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξεν ὄχι ἡ Κυβέρνησις, ἀλλὰ ἡ Εὐρώπη, ἐν τῇ λύσει τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, καὶ εἶπομεν τότε, ὅτι ἡ συγκυριαρχία αὐτῆς, ἡ ὁποία ἐπεβλήθη εἰς τὴν Κρήτην, δὲν δύναται ἢ νὰ καταλήξῃ εἰς νέας καταστροφάς, εἰς νέας ἐπαραστάσεις⁽¹⁾. Σήμερον δὲ ἀκούομεν πάλιν, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως στηρίζεται ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς πολιτικῆς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Κυβέρνησις ἀναμένει καὶ ἐλπίζει, ὅτι ἡ Εὐρώπη θὰ λύσῃ τὸ ζήτημα ἐπιφελῶς ὑπὲρ τῆς Κρήτης. **Δὲν ἔχομεν δυστυχῶς αὐτὴν τὴν γνώμην.** Ἐξ ὧν ἐπραξε μέχρι σήμερον τὸ Συνέδριον τῶν προξένων, τὸ ἀντιπροσωπεῖον τὰς ἐξ Μ. Δυναμείων ἐν Κρήτῃ, εἶδομεν ὅτι **δὲν εἶναι δυνατόν** νὰ ἐπέλθῃ λύσις εὐτυχῆς καὶ διὰ τὴν Κρήτην καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Λέγω δὲ καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι ἡ Ἑλλὰς συμπάσχει ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν μετὰ τὴν Κρήτην. Δὲν δύναται καὶ αὕτη μίτε νὰ

(1) Συμφωνεῖ λοιπὸν ὁ κ. Καραπάνος πρὸς ὅσα ἀνωτέρω λέγομεν ἐν σελ. 54 καὶ 55 ὅτι ἡ κατὰ Μάϊον πολιτικὴ τοῦ κ. Δηλιγιάννη ἔφερε τὴν 24ην Ἰανουαρίου, τὴν 1ην Φεβρουαρίου, καὶ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτῶν.

προοδύση, μήτε νὰ διοικηθῆ ὁμαλῶς, μήτε ἄλλα ζητήματα νὰ λύση ζωτικά, τὰ ὅποια ἐπίκεινται ἐπ' αὐτήν, ἐφ' ὅσον καίει ἡφαίστειον ἐν Κρήτῃ. Εἶναι ἀνάγκη ἐπομένως νὰ ἐννοήσῃ ἡ Κυβέρνησις, ὅτι δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ ἐπὶ λύσεως ριζικῆς διὰ τῆς πορείας, ἣτις ἐφημερόσθη μέχρι σήμερον ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι. Δὲν θέλω καὶ ἐγὼ, ὅπως καὶ ἄλλοι συνάδελφοι, νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερῆ καὶ ἐκτενῆ συζητήσιν τοῦ ζητήματος, ἀλλ' ἐπιθυμῶ, διὰ νὰ μορφώσω καὶ ἐγὼ αὐτὸς γνάμην, διὰ νὰ μορφώσῃ καὶ ἡ Βουλὴ τοιαύτην, νὰ μάθωμεν ποῖαι εἶναι αἱ πληροφοροφαί, ἃς ἔχει ἡ Κυβέρνησις, ὅσον ἀφορᾷ τὴν πορείαν τῶν Μ. Δυνάμεων. Τί προτίθενται νὰ πράξωσιν αἱ Μ. Δυνάμεις ἀπέναντι τῶν νέων σφαγῶν τῆς Κρήτης, ἀπέναντι τῆς νέας ἐξεγέρσεως τῆς ἐπαναστάσεως; Πρόκειται πάλιν διὰ ἐμβαλωμάτων νὰ ἐπιδιώξῃ ἡ Εὐρώπη τὴν λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος; Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Κυβέρνησις θὰ ἀρκεσθῆ εἰς τὰ ἐμβαλωματα ταῦτα; Εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν καὶ ἡμεῖς, τί αἱ Μ. Δυνάμεις θὰ πράξωσιν, καὶ ποίας περὶ τούτου ἔχει πληροφορίας ἡ Κυβέρνησις; διότι, ἐπαναλαμβάνω, τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ζήτημα κομματικὸν καὶ ζήτημα Κυβερνήσεως, ἀλλὰ ζήτημα τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ ὅποῖον ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς **πάντας** ν' ἀποκρούσωμεν πᾶν αἴσθημα κομματισμοῦ καὶ πᾶσαν ἕλλην ἰδέαν, συνεργαζόμενοι δ' ἐν ἔθνικῷ πνεύματι, νὰ συντελέσωμεν διὰ πάσης ἡμῶν συμπαράξεως καὶ θυσίας εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος, συμφώνως καὶ μετὰ τὰ συμφέροντα τῆς Κρήτης καὶ μετὰ τὰ συμφέροντα σύμπαντος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ διατρέχει σήμερον σοβαροὺς καὶ οὐσιαστικοὺς κινδύνους (Σελ. 977).

Θ. Π. Ἀηλιγιάννης. Οἱ λόγοι τοῦ κ. ἐξ Ἄρτης Βουλευτοῦ εἶναι ὄντως παραμυθητικοὶ (1) ἐν τῷ μέσῳ παρεκτροπῶν καὶ

(1) Ἀλλὰ τότε διατὶ συστηματικῶς ἀποφεύγει ὁ φυλλάδιογράφος τὴν ἀναδημοσίευσιν τῶν λόγων τοῦ κ. Καραπάνου, **συμφωνοῦντος** πρὸς τοὺς λόγους ἄλλων Βουλευτῶν, οὓς ἀναδημοσιεύετε;

ἀτασθαλιῶν. **Τιμῶ** αὐτὸν ἐπὶ τούτῳ, κρίνων τοὺς λόγους αὐτοῦ *σώφρονας καὶ φιλοπάτριδας*, καὶ δὲν ἀποστέρῳ ἐπομένως νὰ δώσω τὰς ζητουμένας πληροφορίες. Τὰ τελευταῖον ἐν Κρήτῃ διαπραχθέντα, ἀνεκοινώθησαν εἰς Ἀθήνας διὰ τηλεγραφημάτων, τὰ ὅποια ἐγράφησαν ἐν Κρήτῃ τὴν 10ην ὥραν τῆς πρώτης τῆς σήμερον· ἐπομένως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν ποῖα εἰσιν αἱ ἐπ' αὐτῶν κρίσεις καὶ ἀποφάσεις τῆς Εὐρώπης, οὐδὲ ποῖα αἱ Μ. Δυνάμεις θὰ λάβωσι μέτρα συνεπειᾶ τῶν συμβεβηκότων τούτων. Βεβαίως καθήκον καὶ συμφέρον ἔχομεν νὰ ἀσχοληθῶμεν, νὰ ἐρευνησῶμεν καὶ νὰ πληροφορηθῶμεν ποῖα θὰ ἦσαν αἱ ἀποφάσεις τῶν Μ. Δυνάμεων μετὰ τὰ ἀναγγεληθέντα χθὲς τελευταῖα συμβεβηκότα τῶν Χανίων, αὗται δὲ θέλουσιν ὀδηγήσει ἡμᾶς, ὅπως κρίνωμεν ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν πραγμάτων καὶ φροντίσωμεν νὰ διασώσωμεν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ἐφ' ὅσον ἤθελον ἐγκαταλειφθῆ ἔκτεθειμένα ἐν κινδύνῳ (Σελ. 978).

Ράλλης. (Σελ. 978). Οὔτε ἡ ἐκ τῆς σελίδος ταύτης εἰλημμένη ἐν τῷ φιλοδηλιγιαννικῷ φυλλαδίῳ ἀγόρευσις τοῦ ἐξ Ἀττικῆς Βουλευτοῦ ἐνδεικνύει τὴν πολιτικὴν τοῦ πολέμου. Ἴσως μάλιστα αἱ ἐν αὐτῇ προτάσεις ἀποσκοποῦσιν εἰς τὴν πρόληψιν τοῦ πολέμου.

Δελνηγέωργης. Ὅσον καὶ ἂν ἦναι φοβεραὶ αἱ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὁ τηλεγράφος ἀνήγγειλεν, ὅσον καὶ ἂν ἐχύθη αἷμα ἐν Κρήτῃ, ὁμολογῶ ὅτι δὲν μοι φαίνονται δυσάρεστα. Δυσάρεστον θὰ ἦτο, ἂν μετὰ τὴν χορήγησιν πολιτεύματος, οἷον ἐχορηγήθη πρό τινων μηνῶν, ἐμανθάνομεν ὅτι Κρήτες καὶ Τούρκοι συνεβιβάσθησαν, συμπράττουσιν, συνεργάζονται. Ἀποβλέπων πάντοτε εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ **Κρητικὸς λαὸς** μόνην σωτηρίαν θεωρεῖ τὴν ἔνωσιν, ἐπιθυμῶ, ὅπως τὸ ταχύτερον δοθῶσιν ἀφορμαί, ἵνα **πεισθῶσι** πάντες, ὅτι οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ καθησυχάσῃ τὴν Κρήτην καὶ νὰ καταπαύσῃ τὰς μερίμνας καὶ τὰς εὐθύναις τῆς Εὐρώπης, πλὴν τῆς ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Θεωρῶ ὅτι οἱ ἐμπρησμοὶ καὶ αἱ αἱματοχυσίαι, τὰς ὁποίας προεκάλεσαν οἱ Τουρκοκῆρες κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας, εἶναι ἡ τελευταία, ἡ ἀναμφισβήτητος ἀ-

πρόδειξις, ὅτι οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ γείνη καλόν, **τῇ συγ-
καταθέσει** τῆς Εὐρώπης, ἢ ἡ ἔνωσις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ
ἐξέγερσις τοῦ Τουρκικοῦ στοιχείου ἐν Κρήτῃ, *γυρομένη ὄχι κατὰ
πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐχορήγησεν ὁ Σουλτάνος, ὡς τὰ προη-
γηθέντα πολιτεύματα, ἀλλ' ἐναντίον πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον
ἐχορήγησεν αὐτὴ ἡ Εὐρώπη*, εἶναι πλήρης ἀπόδειξις,
ὅτι ἀδύνατον οἱ Τούρκοι τῆς Κρήτης νὰ ὑποκύβουν εἰς οἰονδή-
ποτε πολίτευμα ἰσοπολιτείας καὶ ἰσονομίας. "Ἄν μέχρι τοῦδε ἡ
Εὐρώπη εἶχε καὶ ἄλλας ἀποδείξεις, ὅτι ἀδύνατον τῇ Τουρκικῇ
στοιχείῳ νὰ ὑποβληθῇ εἰς πολίτευμα στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἰσό-
τητος, **αἱ ἀποδείξεις αὗται δὲν ἦσαν τοδοῦτον φανε-
ραὶ ὡς ἤδη**. Ἡ Εὐρώπη ἀπῆτει παρὰ τῆς Τουρκίας ἰσοπο-
λιτείαν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, οἱ Σουλτάνοι παρεχώρουν δῆθεν
τὴν ἰσοπολιτείαν αὐτήν, ἀλλ' οὔτε ἐξετελεῖτο, οὔτε ἐφηρμόζετο,
καὶ ὑπὸ Τουρκικὴν διοίκησιν πάντοτε ἀπετύγγανεν. Ἄλλ' ἤδη
ἔρχεται αὐτὴ ἡ Εὐρώπη καὶ καταρτίζει τὸ πολίτευμα, ἀναθέτει
δὲ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Χα-
νίοις νὰ ἐπιτηρῶσι τὴν ἐκτέλεσιν. Ἐν τούτοις ἔρχονται οἱ Τούρ-
κοι κατὰ πρόσωπον τῆς Εὐρώπης ἠνωμένης, ἐναντίον τῶν ἐξ Μ.
Δυνάμεων, ἐναντίον τῶν ἀντιπροσώπων αὐτῶν ἐν Κωνσταντινου-
πόλει καὶ ἐν Χανίοις, καὶ λέγουν, ὅτι δὲν δέχονται τὸ πολί-
τευμὰ των. Τί ἄλλο εἶναι τοῦτο, ἢ ἀναμφισβήτητος ἀπόδει-
ξις, ἡ ὁποία ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ 60 καὶ πλέον ἐτῶν ἐν Τουρ-
κίᾳ, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ὁ Τουρκικὸς πληθυσμὸς νὰ δεχθῇ διοί-
κησιν καὶ νόμους, ὁποῖους ὁ νεώτερος πολιτισμὸς, ὁ χριστιανικὸς
πολιτισμὸς, ἐπιβάλλει εἰς τοὺς σημερινοὺς χρόνους, νόμους ἀσφα-
λίζοντας τὴν ἰσότητά μετὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ Τούρκων; Ἀπο-
δεικνύει, ὅτι εἶναι ἐναντίον τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐναντίον τοῦ θρη-
σκευάματος, ἐναντίον τῆς ἀποστολῆς τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ, νὰ συμ-
βιώσῃ ἐν ἰσότητι πρὸς τὸ στοιχεῖον τὸ χριστιανικόν. Καὶ τί ἄλλο
εἶναι οἱ θεσμοί, οἱ ὁποῖοι ἐδόθησαν ἐν Κρήτῃ, ἢ ὑποταγὴ τῆς
μειοψηφίας, δηλ. τοῦ Τουρκικοῦ στοιχείου ἐν Κρήτῃ, εἰς τὰς ἀρ-
χὰς τῆς ἰσονομίας, ἐν μέσῳ τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου; Καὶ εἶ-
ναι δυνατὸν ποτε νὰ πιστεύσῃ ὁ καὶ ὀλίγον γνωρίσας τὰ

τουρκικὰ πράγματα, ὅτι εἶναι δυνατόν ποτε νὰ ὑποκύβουν εἰς τοιοῦτον πολίτευμα οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Κρήτης ἢ ἄλλων ἐπαρχιῶν ; Διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι ἡ τελευταία ἐξέγερσις τῶν Τουρκοκρητῶν, τῆς ὁποίας ἀναγγέλλουν οἱ τηλεγράφοι τὰς παρεκτροπὰς, τὰς αἵματοχυσίας καὶ τὰς δηλώσεις, εἶναι ἡ τελειωτικὴ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν δίδει πρὸς τὴν Εὐρώπην ὁ Τουρκικὸς λαὸς, τὸ Τουρκικὸν στοιχεῖον, βεβαιοῦσα ὅτι εἶναι ἀδύνατόν ποτε νὰ κυβερνηθῶσιν ὡς ἴσοι πρὸς ἴσους καὶ ἐπὶ τῇ βάσει θεσμῶν λογικῶν οἱ Τοῦρκοι μετὰ τῶν Χριστιανῶν.

Ἐὰν λοιπὸν τοιαύτη ᾖ ἡ ἐξέγερσις, τὴν ὁποίαν μᾶς ἀναγγέλλουν, προδήλως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατέχει ἰσχυρότατον **ἐπιχείρημα**, τὴν πλέον ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν περὶ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ τοῦ ματαίου τῆς ἀποπειρας, τὴν ὁποίαν ἡ Εὐρώπη ἐπεχείρησεν, ὅπως κατορθώσῃ τὴν συμβίωσιν τὴν εἰρηνικὴν Τούρκων καὶ Χριστιανῶν ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῇ βάσει θεσμῶν ἰσοπολιτείας. (1)

Ὅτε κατὰ τὸν παρελθόντα Μάιον ἐκλήθη ἡ Κυβέρνησις, ὅπως ἐπὶ τῇ ἐξεγέρσει, ἣτις πάλιν προεκλήθη ἐν Κρήτῃ ἐκ τῶν σφαγῶν, ἃς ἤρχισαν ἐν Χανίοις οἱ Τοῦρκοι, συμβοηθήσῃ τὸ ἔργον τῆς Εὐρώπης ἐν Κρήτῃ ὑπὲρ βελτίονος διοικήσεως, ἐνόμισε—δὲν ἐξετάζω ἤδη ἂν καλῶς ἢ κακῶς—ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐργασθῇ συμφῶνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὰς ὁδηγίας τῆς Εὐρώπης. Βλέπουσα ἡ Ἑλ. Κυβέρνησις τὴν ὁμοφωνίαν τῆς Εὐρώπης, ὅπως μὴ ἀναμιχθῇ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰς τὴν ἐπανάστασιν, μὴδὲ ὑποστηρίξῃ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐνώσεως, ἡ ὁποία ἐν Κρήτῃ ἔμελλε

(1) Ὁ κ. Δελνηγόργης μένει σταθερὸς εἰς τὴν πολιτικὴν, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριζε καὶ εἰς τὰς προαγουμένας ἀγορεύσεις του (βλ. ἀνωτέρω σελ. 9—13 καὶ 32—33). Συνιστᾷ νὰ μεταχειρισθῇ ἡ Κυβέρνησις ὅσα ἀριθμεῖ αὐτὸς ἐπιχειρήματα πρὸς τὴν Εὐρώπην, ἵνα **πειθῇ** αὐτὴν περὶ τῆς ἐνώσεως. Ἡ **πειθῶ** ἐξακολουθεῖ νὰ ᾖ τὸ ὄπλον τοῦ φιλοπολέμου κατὰ τὸν κ. Δηλιγιάννην Βουλευτοῦ Μεσολογγίου.

νά κηρυχθῆ, ἀπέσχε, συνηγοροῦσα καὶ αὐτὴ μόνον ὑπὲρ βελτιώσεως τῶν θεσμῶν ἐν Κρήτῃ. **Τοῦτο πρὸ πάντων δυνατέλασεν εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς νήσου.** Ἴσως ἐκείνη τῆς Κυβερνήσεως ἢ πολιτεία, τὴν ὁποίαν τότε πολλοὶ ἠλεγξαν καὶ ἐλέγχουν, διότι **προέβλεπον** ὅτι σήμερον πράττουν οἱ Τουρκοκρῆτες, δύναται **σήμερον** γὰρ χρησιμεύσῃ ὡς **ισχυρότατον ἐπιχειρημα**, ἐνθαρρύνον τὴν Κυβέρνησιν νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς μόνης πραγματικῆς λύσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος. Ἡ δοκιμὴ, τὴν ὁποίαν **οὔδεις ἐξ ἡμῶν** τῶν ἐν Ἑλλάδι, τῶν γινωσκόντων τὰ τουρκικὰ καὶ κρητικὰ πράγματα, ἐπίστευσέ ποτε, ὡς δυναμένη νὰ τελεσφορήσῃ, ἤδη ἐγένετο ἰδίᾳ χειρὶ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἡ δοκιμὴ αὕτη ἀπεδοκιμάσθη καὶ ἀπεδείχθη ἀδύνατος ὑπ' αὐτῶν τῶν Τούρκων τῆς Κρήτης, ὥστε μάταιον θὰ ἦτο καὶ πάλιν νὰ προβῆ ἡ Εὐρώπη εἰς νέαν δοκιμὴν. Ἡ μόνη ἐνέργεια, τὴν ὁποίαν τὰ συμφέροντα τῆς Κρήτης, τὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, τὰ συμφέροντα καὶ τὰ καθήκοντα τῆς Εὐρώπης ἐπιβάλλουν, εἶναι ἡ ἔνωσις. (1)

Ἴδου ποία εἶναι σήμερον ἡ θέσις τῶν πραγμάτων. Δὲν εἶναι ἡ αὐτὴ, ὡς τὸν παρελθόντα Μάιον. Σήμερον ἡ Κυβέρνησις δὲν δύναται **νὰ λαλήσῃ** πρὸς τὴν Εὐρώπην ὡς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅτε, πεισθεῖσα εἰς τὰς συμβουλὰς αὐτῆς, πεισθεῖσα εἰς τὴν καλὴν αὐτῆς πίστιν καὶ τὴν εὐλικρίνειαν ὑπὲρ βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν χριστιανῶν τῆς Κρήτης, ἀπέσχε πάσης ἀναμιξέως εἰς τὰ μεταξὺ Τούρκων καὶ Χριστιανῶν, καὶ ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὴν νὰ κατάρτισῃ καὶ ἐφαρμόσῃ τὸ πολίτευμα. Τὸ πολίτευμα αὐτὸ ἐγένετο, καὶ ἡ ἰδίᾳ Εὐρώπη ἐπὶ τῆς Κρήτης ἠθέλησε νὰ τὸ ἐφαρμόσῃ, ἀλλ' ἰδοὺ κατὰ τίνα τρόπον ἐδέχθη αὐτὸ ὁ Τουρκικὸς πλῆθυσμός. Ὁ ἴδιος λέγει εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ὑπὸ πολίτευμα ἰσοπολιτείας καὶ ἰσονομίας νὰ συμβιώσῃ μετὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Κρήτης. Ἐννοῶ βεβαίως, ὅτι ἡ Εὐρώπη καὶ πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς τῆς Κρήτης, ἀνεξαρτήτως τοῦ θρησκευ-

(1) Τὸ εἶδος τῆς ἐνεργείας ἐξηγεῖ εὐθὺς ἀμέσως, ὅτι πρέπει νὰ ἦναι **διπλωματικόν**.

ματος, **ὀφείλει νὰ αἰσθάνηται** πάντα τὰ αἰσθήματα καὶ νὰ **ἐγγυᾶται** πάντα τὰ δικαιώματα, τὰ ὅποια πεπολιτισμένη Κυβέρνησις ὀφείλει ὁπουδήποτε καὶ πρὸς οἰονδήποτε. Ἀλλὰ ὡς διοίκησιν, οὔτε ἐπὶ στιγμήν εἶναι δυνατόν πλέον νὰ ἐμπιστευθῆ καὶ ἀνεχθῆ ἡ Εὐρώπη τὴν Τουρκικὴν.

Ἡ διοίκησις ἡ Τουρκικὴ ἀπεδείχθη διὰ μακρᾶς σειρᾶς ἐτῶν καὶ δοκιμῶν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ παγιώσῃ τὴν τάξιν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ἰσότητά, τὴν εὐνομίαν μεταξὺ Ὀθωμανῶν καὶ Χριστιανῶν, ὑπηκόων αὐτῆς. Λόγῳ τοῦ θρησκευματος καὶ τῆς κατακτήσεως, ἐπιβάλλεται αὐτῇ ἡ ἀνισότης. Λοιπόν, ἐὰν δύναται οἱ Τούρκοι ὡς ἄτομα νὰ τυγχάνωσι τῆς εὐμενείας καὶ προστασίας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν Κρήτῃ, οὐδέποτε ὅμως δύναται ν' ἀπολαμβάνωσιν ὡς διοίκησις τῆς περαιτέρω ἐμπιστοσύνης, ὅπως ἐξασκλουθῶσιν ἀσκούντες ἐξουσίαν, τὴν ὅποιαν τόσον ὀλεθρίως ἐξήσκησαν ἐν Κρήτῃ καὶ πανταχοῦ.

Ἀναγκαῖον **συμπέρασμα** ὄλων αὐτῶν τῶν ἀποτυχιῶν καὶ τῶν ἀντιδράσεως τοῦ Τουρκικοῦ στοιχείου εἶναι, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἄλλη λύσις ἢ ἡ ἔνωσις. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἤθελε καὶ μόνον **κηρυχθῆ** ⁽¹⁾ ἡ ἔνωσις ἐν Κρήτῃ, ἡ ἀσφάλεια τοῦ Τουρκικοῦ στοιχείου καὶ ἡ προστασία αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς νόμους ἡσφαλίσθη, ἄνευ ἀνάγκης οἱ σιόλοι ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης νὰ παρίστανται. Διότι εἰς μόνον τὸ **ἄκουσμα, ὅτι ἡ ἔνωσις ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης**, ἡ ἀσφάλεια καὶ ἡ τάξις ἐκ μέρους καὶ τοῦ χριστιανικοῦ καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στοιχείου θὰ ἐπέλθῃ πλήρης. Καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ θὰ αἰσθανθῶσι πλέον ἀσφά-

(1) Ὁ ῥήτωρ ἐννοεῖ νὰ κηρυχθῆ οὐχὶ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀλλ' ὑπὸ τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο σαφῶς ὀρίζεται ὑπὸ τῶν εὐθύς προηγουμένων ἐπομένων στίχων. Ἄλλως τε ὁ ζητῶν ὡς ὄπλον τὴν διὰ τῶν ἀπαριθμουμένων ἐπιχειρημάτων πειθῶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοῇ τὴν πολεμικὴν κήρυξιν τῆς ἐνώσεως ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος μόνης, ὡς ἐπραξεν ὁ κ. Δηλιγιάννης.

λειαν. Λοιπὸν δὲν βλέπω ποία μεγαλειτέρα ὑπάρχει ἄλλη ἐγγύησις πρὸς ἀποκατάστασιν τελείας, πλήρους τάξεως καὶ ἡσυχίας ἐν Κρήτῃ, παρὰ τὴν ἀνακλήρυσιν τῆς ἐνώσεως. *Δὲν ἐννοῶ διατὶ αὕτη ἐμπνέει ἀρησυχίας εἰς τὴν Εὐρώπην.* Φρονῶ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἔχουσα τοσαύτας ἀποδείξεις ὄλων τῶν ἀποτυχιῶν τῶν ἕως τῶρα χορηγηθέντων πολιτευμάτων, αἵτινες κχιιστῶσι ἀναπόφευκτον τὴν ἀποτυχίαν καὶ τῶν ὁμοίων πολιτευμάτων ἐν Κρήτῃ εἰς τὸ μέλλον, *δύναται γὰρ ὑποβάλλῃ τῇ Εὐρώπῃ διπλωματικῶς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνώσεως*, ὅπως τεθῆ οὕτω πέρασ, μετὰ τοσοῦτους ἀγῶνας, εἰς ζήτημα, ὅπερ εἶναι διαρκὴς ἀπειλὴ τῆς εἰρήνης, καὶ συγχρόνως μετέλθῃ πάντα τὰ μέσα, ἅτινα **ἤθελε κρίνει** συντελεστικὰ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐνώσεως. Ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Εὐρώπης εἶναι παρεσκευασμένη πρὸς τοιαύτην λύσιν, ὡς τὴν μόνην δικαίαν καὶ λογικὴν. Αἱ Κυβερνήσεις δὲ τῆς Εὐρώπης καλλίτερον παντὸς ἄλλου γινώσκουσι τὸ ἐφήμερον καὶ κινδυνῶδες πάσης ἄλλης λύσεως. Νομίζω προσέτι, ὅτι ἤδη, ὅτε ἔρχονται αἱ εἰδήσεις περὶ τῶν καταστροφῶν, περὶ τῶν δηλώσεων, τῶν ἐμπρησμῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν, εἶναι ἡ κατάλληλος στιγμή, ὅπως σπεύσῃ ἡ Κυβέρνησις νὰ **παραστή** ἐν Κρήτῃ, καὶ προσφέρῃ, ὑπὸ ἔποψιν **φιλανθρωπίας**, τὴν συνδρομὴν αὐτῆς εἰς τοὺς πάσχοντας Κρήτας καὶ καταδιωκομένους, καὶ ὅπως συγχρόνως **ἐμποδίσῃ** νὰ συμβῆ τι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔθετον εἰς μεγαλιέτερον κίνδυνον τὴν **ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν** τῶν χριστιανῶν. Τί δὲ νομίζω, ὅτι δύναται νὰ θέσῃ εἰς μείζονα κίνδυνον καὶ εἰς ὄλως ὑποδεστέραν θέσιν τοὺς χριστιανοὺς τῆς Κρήτης ἀπέναντι τῶν Τούρκων; Ἐὰν ἴδωμεν ὅτι ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῶν Δυναμέων νὰ ἐνισχυθῇ τὸ ἐν Κρήτῃ Τουρκικὸν στοιχεῖον, τὸ ἐπαναστατήσαν ἐναντίον τῆς Εὐρώπης καὶ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν τῆς Κρήτης, ὅπως δυνηθῆ νὰ διαπράξῃ ἔτι μείζονα καταστροφὰς, **δὲν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ σταυρώσωμεν τὰς χεῖρας.** Διότι ἡ κατάστασις, ἡ ὁποία σήμερον ἐν Κρήτῃ ὑπάρχει, προκληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στοιχείου, εἶναι κατάστασις **ἐπαναστατικὴ, ἐναντίον οὐ μόνον τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ τοῦ Σουλτάνου,**

ὅστις ἐνέκρινε τὰς μεταρρυθμίσεις. Διότι νομίζω, ὅτι, ἀφοῦ διευθύνεται ἡ ἐπανάστασις ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, καὶ σκοπεῖ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, **δὲν πρέπει νὰ ἐπιτραπῇ, ὅπως ἐνισχυθῇ ὁ φανατικὸς τῶν Τούρκων πληθυσμὸς, διὰ τῆς ἀποβιβάσεως τουρκικοῦ στρατοῦ.** Ἄν ἡ εἰδησις, ἣτις ἀναγράφεται εἰς τινὰ ἐφημερίδα, ὅτι 2,000 Τούρκων συγκεντρῶνται εἰς Σμύρνην, ὅπως μετενεχθῶσιν εἰς Κρήτην, ἦναι ἀκριβής, τὸ πᾶν ἀπώλετο, διότι τουρκικὸς στρατὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ πράξῃ ἄλλο ἢ εἰς τὸ ἀίσθημα τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ὑπέικων νὰ ταχθῇ μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν, πρὸς ἐξόντωσιν τελείαν τοῦ Χριστιανικοῦ στοιχείου. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς δύναται νὰ ἦναι καλὸς, ἐνεργῶν μεταξὺ τούρκων, ἀλλὰ δὲν πείθεται εἰς διαταγὰς ἀνωτέρων, ὅταν πρόκειται νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν, ἐλθόντων εἰς χεῖρας, ἀλλὰ θὰ ταχθῇ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, καὶ θὰ ὑποβοηθήσῃ τοὺς Ὀθωμανοὺς εἰς τὸ ἔργον τῆς σφαγῆς καὶ τῆς ἐξοντώσεως. Δὲν πιστεύω, ὅτι αἱ Χριστιανικαὶ Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι παρέλαβον τὴν Κρήτην ὑπὸ τὴν ἰδίαν προστασίαν καὶ εὐθύνην καὶ ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων, θέλουσιν ἐπιτρέψει, ὅπως ἀποβιβασθῶσι καὶ τουρκικαὶ ὄρδαὶ καὶ συμπράξωσι μετὰ τοῦ Μωαμεθανικοῦ στοιχείου, ὅπως καταπνίξωσιν εἰς τὸ αἷμα καὶ τοὺς ἐμπρησμοὺς ἐπανάστασιν ὑπὸ τῶν Τούρκων προκληθεῖσαν. Ἐὰν ἀποβιβασθῶσι τοιοῦτοι ἄγριοι ἐχθροὶ τοῦ Χριστιανικοῦ στοιχείου, βεβαίως θὰ καταστήσωσιν ἀδύνατον τὴν ἐπάνοδον τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως ἀνευ τῆς χύσεως πολλῶν αἱμάτων. Οὐδεμία Κυβέρνησις Ἑλληνικὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνεχθῇ σήμερον τοιοῦτον ἐπιχειρήμα ἀνόσιον ἐναντίον τοῦ Χριστιανικοῦ στοιχείου τῆς Κρήτης. **Φρονῶ ὅμως, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτραπῇ ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἀποβίβασις Τουρκικοῦ στρατοῦ.** Ἄλλ' ἂν ποτε τοιοῦτόν τι ἤθελεν ἐπιτραπῆ μεθ' ἧσα ἐγένοντο, νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνεχθῶμεν τοῦτο. **Καίτοι γινώσκω τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν,** καίτοι ἀναλογίζομαι ὅλας τὰς συνεπείας, τοιαύτης ἀνδρικής στάσεως τῆς Ἑλλη-

νικῆς Κυβερνήσεως ἀπέναντι τῶν Μεγάλων Δυναμίεων, νομίζω ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἄνευ μεγάλων ζημιῶν καὶ κινδύνων νὰ χωρήσῃ περαιτέρω ἡ ἀνοχὴ ἡμῶν. Ὅ,τι ἔλεγεν ἐν ἄλλῃ περιστάσει ὁ ἐντιμὸς Βουλευτὴς ἐξ Ἀττικῆς, ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ὑφίσταται τοιοῦτον Κράτος, τὸ ἐπαναλαμβάνω καὶ ἐγώ. Λέγω ὅτι περιττὸν νὰ ὑπάρχῃ τοιοῦτον Κράτος, ἂν καὶ πάλιν θ' ἀνεχθῶμεν, ὅπως τουρκικὸς στρατὸς, προκαλούμενος ὑπὸ τῶν σφαγέων αὐτῶν, ἀποβιβάσθῃ εἰς τὴν Κρήτην καὶ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐξόντωσιν τοῦ Χριστιανικοῦ στοιχείου.

Αὐτὰς τὰς **περιστάσεις καὶ τὰ ἐπιχειρήματα** ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ἡ Κυβέρνησις, νομίζω ὅτι δύναται νὰ μετέλθῃ δραστηριωτέραν καὶ ἀποφασιστικωτέραν πολιτικὴν. Ὅ,τι λέγομεν, εἶναι **ὅτι θέλομεν νὰ προσφέρωμεν τὴν ὑποστήριξιν ἡμῶν εἰς τὸ ἔργον τῆς Εὐρώπης**, ὅτι ζητοῦμεν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ καθήκον αὐτῆς, καθήκον, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν ἀτελευτήτων παθημάτων τῆς Κρήτης καὶ τῶν δοκιμασιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ τέλος πάντων τὸ καθήκον τῆς αὐτοσυντηρήσεως, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ πᾶν Κράτος, ὅταν μεγάλοι κίνδυνοι ἀπειλοῦν αὐτό.

Εἶναι δυνατόν, ἐὰν πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσῃ ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς Εὐρώπης ἡ σφαγὴ καὶ ἡ δῆσις τῆς Κρήτης, νὰ μένωμεν ἀδρανεῖς, περιμένοντες ἐκ τῆς ἐνεργείας τῆς Εὐρώπης τὴν μετὰ τὰς καταστροφὰς ἀποκατάστασιν; Δὲν λέγω ὅτι δὲν ἐνδιαφέρεται ἡ Εὐρώπη ὑπὲρ τῆς τάξεως καὶ τῆς ἡσυχίας, ἀλλὰ καὶ δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ ἡμᾶς, ἐὰν **παραστῶμεν ἐκεῖ**, διότι εἶδομεν ἀπειλούμενους μείζονας κινδύνους κατὰ ὁμοφύλων καὶ ὁμοθρήσκων ἡμῶν, ὅπως προσπαθήσωμεν ν' ἀποτρέψωμεν αὐτούς. Βεβαίως πρέπει πάσας τὰς συνεπείας νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν. Ἀλλὰ δὲν πρέπει ἐξ αὐτῶν ν' ἀποτραπῶμεν ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος, **τοῦ καθήκοντος νὰ παραστῶμεν καὶ ζητήσωμεν νὰ προσφέρωμεν πᾶσαν βοήθειαν**, ἂν αὕτη δὲν προσφέρεται εὐθὺς καὶ ἐγκίρως.

ὑποθέτω, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ὅσον καὶ ἂν εἶναι κεκαλυμμένοι, περιέχουσιν ὁμοίαν

ἀντίληψεν τοῦ καθύκοντος τοῦ Κράτους. Ἄλλ' ἠθέλησα καὶ ἐγὼ νὰ προσθέσω τὴν ἐμὴν γνώμην εἰς ὅσα εἶπον οἱ προλαλήσαντες, ὅπως ὑποστηρίξω τὴν πολιτικὴν δραστηριωτέρας καὶ τολμηροτέρας πολιτικῆς τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ. Ταύτην ἐπιβάλλει ἡ φιλανθρωπία, ἐπιβάλλει ἡ πολιτικὴ ἀνάγκη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (Σελ. 978).

Σχόλιον. Σαφέστατα ὁ κ. Δελνηγεώργης διαγράφει τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, ὡς ὀφειλοῦσης νὰ ἐνεργήσῃ μετὰ τῶν Μ. Δυνάμεων, νὰ παραστή ἐν Κρήτῃ χάριν φιλανθρωπίας πρὸς σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν. νὰ παρακωλύσῃ δὲ τὴν ἀποβίβασιν Τουρκικοῦ στρατοῦ, "ΑΝ αἱ Μ. Δυνάμεις, **ὅπερ ἀδύνατον** κατὰ τὸν ρήτορα, δὲν ἠθελον ἀπαγορεύσει αὐτήν. **Μόνον** ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ ἐνδεχομένῳ, ὅπερ θεωρεῖ ἀδύνατον, δέχεται ὁ ρήτωρ παρὰ πᾶσαν τὴν ἀδυναμίαν μας νὰ ἐκτεθῶμεν εἰς κινδύνους, οὐχὶ **ἵνα κατακτιθῶμεν** τὴν Νῆσον, ὅπως ἔπραξεν ὁ κ. Δηλιγιάννης, ἀλλ' ἵνα προστατεύσωμεν τὴν ζωὴν καὶ περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων. Ὑποστηρίζων δὲ τὴν πολιτικὴν ταύτην ὁ ρήτωρ παρατηρεῖ μετ' εὐαρεσκείας, ὅτι συμπίπτει πρὸς τοὺς κεκαλυμμένους λόγους, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἤδη εἰπεῖ ὁ κ. Δηλιγιάννης.

Ἄλλ' αἱ Μ. Δυνάμεις, ὡς πάνυ ὀρθῶς προέβλεπεν ὁ κ. Δελνηγεώργης, ἐκώλυσαν τὴν ἀποβίβασιν Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Κρήτην, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἐν τῇ «Πρωτῇ» ἀναδημοσιευθεῖσα Κιτρινή τῆς Γαλλίας Βίβλος, ὡς καὶ αἱ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας Βίβλοι. Ἀπ' ἐκείνης τῆς στιγμῆς, ὡς σαφῶς προκύπτει ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀγορεύσεως, ὁ κ. Δελνηγεώργης **δὲν ἐνόει** νὰ ἐκτεθῇ ἡ Ἑλλάς εἰς κινδύνους, ἀλλὰ νὰ μετέλθῃ ὅσα ἀριθμεῖ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα νὰ πείσῃ τὴν Εὐρώπην νὰ κηρύξῃ τὴν ἔνωσιν, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ **νὰ ὑποστηρίξωμεν** ἐν ἀνάγκῃ τὸ ἔργον τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν ματαίωσιν Τουρκικῆς ἀποβάσεως. Διατὶ δὲν τὸν ἠκολούθησεν ὁ κ. Δηλιγιάννης ;

Καὶ ὅμως ἔχει τόσον θράσος ὁ φυλλαδιογράφος, ὥστε

νά χαρακτηρίζη τὴν ἀγορεύσιν ταύτην τοῦ κ. Δελνηγώργη, ὡς ὑποστηρίζουσιν « ἢ ἡ Κ ρ ῆ τ η ν ἢ ἔ ν ω θ ῆ μετὰ τῆς Ἑ λ λ ἄ δ ο ς ἢ ἡ Ἑ λ λ ἄ ς ν' ἀ πο λ ε σ θ ῆ μετὰ τῆς Κ ρ ῆ τ η ς ».

* *

Περιττὸν εἶναι νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἐνταῦθα αἱ τῶν ἄλλων ἀντιπολιτευομένων **κατὰ τὴν συνεδρίασιν** τῆς 24 Ἰανουαρίου ἀγορεύσεις, διὰ τῶν ὁποίων ν' ἀποδειχθῆ, ὅτι δὲν εἶχον οὔτοι πλὴν τῶν κ. Φιλάρετου καὶ Στάν τὸ σύμβολον « ἢ νὰ ἔ ν ω θ ῆ ἢ Κ ρ ῆ τ η μετὰ τῆς Ἑ λ λ ἄ δ ο ς ἢ νὰ ἀ πο λ ε σ θ ῆ ἢ Ἑ λ λ ἄ ς μετὰ τῆς Κ ρ ῆ τ η ς », ὅπως ὑποστηρίζει ὁ συντάκτης τοῦ φιλοδηλιγιαννικοῦ φυλλαδίου. Ὅτι δὲ ἀκριβῆ λέγομεν, μαρτυροῦσι τὰ χειροκροτήματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐκάλυψαν κατὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην **οἱ ἀντιπολιτευόμενοι** μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀγορεύσεών των τὴν δῆλωσιν τοῦ κ. Θ. Δηλιγιάννη, ὅτι ἀπὸ πρωΐας τῆς ἡμέρας ἐκείνης εἶχε διατάξει τὸν εἰς Κρήτην κατάπλουν δύο πλοίων, καὶ ἡ μετὰ τοῦτο πρότασις τοῦ ἀντιπολιτευομένου κ. Βαλέτα, ἵνα διακόψῃ τὴν συνεδρίασιν ἢ Βουλὴν, ὥστε **ἀνετώτερον** νὰ ἐργασθῆ ἢ Κυβέρνησις. Ἡ Ἀντιπολίτευσις **ἠρκέσθη** εἰς τὸ ἐκ **πρωτοβουλίας** τῆς Κυβερνήσεως μέτρον ἐκεῖνο.

Συνεδρίασις τῆς 29 Ἰανουαρίου

(Σελ. 1019) — (1)

Ὁ συντάκτης τοῦ φυλλαδίου παρουσιάζει ἠκρωτηριασμένην περικοπὴν τινὰ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ κ. Χατζοπού-

(1) Τὰ τῆς συνεδριάσεως τῆς 27 Ἰανουαρίου βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ Παραρτήματι.

λου, ὡς ζητοῦντος ἢ ἔνωσιν ἢ συγκαταστροφὴν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἀναγινώσκων ὅμως ὀλόκληρον τὴν ἀγόρευσιν τοῦ ἐξ Εὐρυτανίας Βουλευτοῦ ἀνακαλύπτει αὐτὸν φιλοκυβερνητικώτατον. Ὑποστηρίζει ὁ κ. Χατζόπουλος ὅτι μόνον διὰ τῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐμπιστοσύνης τῆς Βουλῆς δύναται νὰ διεξαχθῇ ἐπιτυχῶς τὸ ζήτημα. Ἀφοῦ δὲ ἐξηγήσῃ τὰς γνώμας του ζωηρότερόν πως, δηλοῖ σαφῶς, ὅτι δὲν ἐννοεῖ νὰ **ὑπαγορεύσῃ** ἢ νὰ **ἐπιβάλῃ** πολιτικὴν (σελ. 1029), ὅτι δὲ **πολιτικὴν πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ Κυβέρνησις**. «Ποῖος θὰ ἐτόλμα νὰ διαταράξῃ τὴν τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰς πράξεις τῆς Κυβερνήσεως;» — «Ἀλλὰ ἡ Κυβέρνησις φαίνεται, ὅτι μᾶλλον προσέχει εἰς τὸ ν' ἀπαλλαχθῇ τῶν εὐθυνῶν, παρὰ εἰς τὸ πῶς νὰ διαχειρισθῇ τὸ ζήτημα ὅσον οἶον τε τελειότερον». — Ἐγνώριζε τὸν τότε πρωθυπουργὸν ὁ κ. Χατζόπουλος καὶ παρετήρει προσεκτικῶς τὰς προσπάθειάς του ταύτας, ἀποδεικνύεται δὲ σήμερον, πόσον εἶχε δίκαιον. Ἐπὶ τέλους δὲ λέγει πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. «Τὴν Βουλὴν ἂν δὲν τὴν θέλετε χάριν μέτρων, χάριν προπαρασκευῶν, ἀφήσατέ την, διακόψατε τὰς ἐργασίας αὐτῆς». — Τοιοῦτος ρήτωρ δὲν εἶναι βεβαίως ἐκ τῶν δημιουργούντων κωλύματα εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Καὶ τὴν συντομωτάτην ἀγόρευσιν τοῦ κ. Ράλλη, (σελ. 1031), ἠκρωτηριασμένην παραθέτει ὁ φυλλαδιογράφος. Ἄλλὰ καὶ οὕτως δὲν ἔχει αὕτη τὴν ἐννοίαν, ὅτι ἡ Ἑλλάς δέον νὰ συγκατασραφῇ μετὰ τῆς Κρήτης, ἂν δὲν ἐπιτύχωμεν τὴν ἔνωσιν. «Αἱ γενόμεναι δηλώσεις, λέγει ὁ κ. Ράλλης, ἐκ μέρους τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως — καὶ ἡ Ἀντιπολίτευσις οὐδὲν πλέον ἐζήτησε παρ' αὐτῆς — ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἀντιλαμβάνεται τὴν εὐθύνην, τὴν ὁποίαν φέρει ἡ Κυβέρ-

νησις διὰ τὰς ἐπελθούσας ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως πάντων ἡμῶν περιπλοκάς». — Αὐτὸς εἶναι ὁ πολεμοχαρὴς Ράλλης».

**

Ἄπαντῶν ὁ κ. Δηλιγιάννης (σελ. 1031), εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις « . . . Δύναμαι ὁμῶς νὰ βεβαιώσω τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἔθνους καὶ νὰ πληροφωρήσω δημοσίᾳ τοὺς συμπολίτας τοὺς ἐν τῷ Βασιλείῳ ⁽¹⁾, ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν **θέλει παραλείψει** νὰ πράξῃ τὸ καθήκον της καθ' ἕκαστον τῶν σταδίων τούτων. **Ἐὰν αἱ περιστάσεις ἀπαιτήσωσι νὰ τολμήσῃ θέλει τολμήσει ἀλλὰ μετὰ συνέδεως**»..

Οὐδεμίᾳ λοιπὸν, κύριε φυλλαδιογράφε, ἀντίπραξις τῆς Ἀντιπολιτεύσεως. Ὁ κ. Χατζόπουλος ἐζήτησε νὰ μάθῃ τὴν πολιτικὴν τῆς **ὑπευθύνου** Κυβερνήσεως, ὁ δὲ κ. Ράλλης ὡμολόγησεν, ὅτι δὲν ἐζήτηε **περισσότερόν τι** μετὰ τὰς δηλώσεις τῆς Κυβερνήσεως, διότι ἔβλεπεν αὐτὴν αἰσθανομένην τὴν **εὐθύνην** της.

Ἄλλὰ ποία ἄρα γε νὰ ἦτο κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ἀντιπολιτεύσεως ἡ τὸ λ μ η, τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη ὁ κ. Δηλιγιάννης νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν ἀνάγκῃ **μετὰ συνέδεως**; Ἐκεῖνη, τὴν ὁποίαν κατὰ Νοέμβριον εἰσηγήσαντο ὁ Καίσης (σελ. 14), ὁ Πετιμεζᾶς (σελ. 21), ὁ Σημόπουλος (σελ. 23) καὶ οἱ ἄλλοι ὅσοι, προσεζάρχοντος τοῦ κ. Βαλέτα, ὡμολόγησαν τὴν στρατιωτικὴν ἡμῶν ἀθλιότητα, ἀποστέργοντες πᾶσαν ἰδέαν συγκρούσεως πρὸς τὴν Τουρκίαν. Νὰ **τολμήσῃ** ἡ Ἑλλάς, ὡς ἡ Βουλγαρία τῷ 1885, ἀλλὰ καὶ νὰ **ὑποκύψῃ** ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὰς ἐπιταγὰς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, χωρὶς νὰ χρησιμοποιοθῶσιν **οἱ στίβαροὶ** βραχίονες τοῦ κ. Δηλιγιάννη, ἔλεγεν ὁ Πετιμεζᾶς.

(1) Διατί ὄχι καὶ τοὺς ἐκτὸς τοῦ Βασιλείου ;

Συνεδριάσις τῆς 6ης Φεβρουαρίου

(Σελ. 1081)

Ἀπὸ τῆς συνεδριάσεως ταύτης δὲν θὰ παρακολουθήσωμεν τὸν φυλλαδιογράφον ἀλλὰ μόνον τὴν «Πρωΐαν» τῆς 24 Δεκεμβρίου, ἐν τῇ ὁποία αὐτὸς ὁ κ. Δηλιγιάννης παραθέτει ὅσα κείμενα πιστεύει, ὅτι χρησιμεύουσιν, ἵνα στηρίξῃ τὴν κατηγορίαν, ὅτι « ἡ Ἀντιπολίτευσις ἐματαιώσε πᾶσαν ἀλλήν πλὴν τῆς ἐνώσεως ἁψισιν, ἐντεῦθεν δ' ἐπῆλθεν ὁ πόλεμος ».

Θέλουμεν ἀναγνώσει ἐν τῷ Παραρτήματι ἄλλο φύλλον τῆς «Πρωΐας», ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ κ. Δηλιγιάννης ἀποσύρει τὴν κατηγορίαν ταύτην, ἀκολουθῶν χιακῇ ἰνι παροιμία «λέν το καὶ γεντὶ, λέν το καὶ σεκίς».

1. Ἀγόρευσις τοῦ κ. Χατζοπούλου (Σελ. 1084).— Εἶναι λυπηρὸν, ὅτι ὁ κ. Δηλιγιάννης δὲν παραθέτει, ἂν μὴ ὅλην τὴν ἀγόρευσιν ταύτην, χειροκροτηθεῖσαν πολλακίς ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τὴν περικοπὴν, ἣτις ἐρμηνεύει τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος, οὗς ἀναδημοσιεύει ἡ «Πρωΐα».

Τὴν περικοπὴν ταύτην παραθέτομεν ἡμεῖς, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς :

« Ἐκεῖνο τὸ ὅποσον ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων καλεῖται νὰ δηλοῦσῃ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν εἶναι, ὅτι ἔχει πλήρη τὴν συναίσθησιν καὶ τοῦ κινδύνου καὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ ζητήματος ἀλλὰ καὶ τῶν πόθων τοῦ ἀπανταχοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Βουλὴ, δηλοῦσα τοῦτο πρὸς τὴν Κυβέρνησιν **παρέχει αὐτῇ μεγίστην ἐπι-
κουρίαν**, διότι διερμηνεύει τὰ αἰσθήματα ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Δηλοῦσα ταῦτα ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ἔχει τὴν πεποίθησιν, ὅτι **πλήρη συναίσθησιν** ἔχει τοῦ μεγέθους τοῦ ζητήματος ἡ **Κυβέρνησις** ».

Ὅτι δὲ τοιαύτην ἔπρεπε νὰ μετέρχηται γλῶσσαν ἡ Βουλὴ, ἥτοι ζωηρὰν δῆθεν καὶ ἀνένδοτον, διότι οὕτω μόνον

ένίσχυε τὴν Κυβέρνησιν, δὲν δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὁ γράψας ἐν τῇ «Πρωΐα» τῆς 22 Δεκεμβρίου, τὸ ἄρθρον τὸ ὁποῖον βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ Παραρτήματι.

2. **Ἀγορεύσις τοῦ κ. Α. Δεληγεώργη.** — Ἡ περικοπὴ, τὴν ὁποίαν ἐκ τῆς ἀγορεύσεως ταύτης παραθέτει ὁ πρῶν Πρωθυπουργὸς ἐν τῇ «Πρωΐα», ἵνα παραστήσῃ τὸν κ. Δεληγεώργην, ὡς ἀπαγορεύοντα καὶ ματαιοῦντα πᾶσαν πλὴν τῆς ἐνώσεως λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, δὲν χρησιμεύει εἰμὴ νὰ μαρτυρήσῃ, ὅτι ὁ κ. Δηλιγιάννης εὐρίσκεται ἐν ἀμηχανίᾳ ἀξία ἰδιαιτέρων συμπαθῶν μεριμνῶν. Οὐδέποτε ὅμως ἐπιστεύομεν, ὅτι ὁ πρῶν Πρωθυπουργὸς ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐνεργῇ τοιοῦτους ἀκρωτηριασμοὺς, οἷον ἐνήργησεν ἐπὶ τῆς ἀγορεύσεως τοῦ κ. Δεληγεώργη.

Δεληγεώργης. Πᾶσα συζήτησις, κύριε Πρόεδρε, τῆς ὁποίας σκοπὸς σήμερον εἶναι νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸ Στέμμα, ὅπως ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν υπέρασπισιν τῶν δικαιωμάτων καὶ τοῦ συμφέροντος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, εἶναι εὐλογος καὶ πρέπουσα. Ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄτοπον, νομίζω, ἂν τὰς παρακελεύσεις αὐτάς ἀφήνομεν νὰ πιστευθῇ ὅτι τὰς προεκάλεσεν ἡ Κυβέρνησις διὰ τῶν ἀπαντήσεων, τὰς ὁποίας ἔδωκε. Δύο ἀπηυθύνθησαν ἐρωτήσεις πρὸς τὴν Κυβέρνησιν σήμερον· πρῶτον, ἂν ἦναι ἀληθές, ὅτι στρατὸς Τουρκικὸς ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, διευθυνθεὶς εἰς Κρήτην, καὶ δεύτερον, ἂν ἦναι ἀληθές, ὅτι τὰ ἀγήματα τῶν ξένων Δυνάμεων, τὰ καταλαβόντα τὴν πόλιν τῶν Χανίων, ἐζήτησαν παρὰ τοῦ κ. Γεννάδη, τοῦ τέως προξένου ἡμῶν ἐν Κρήτῃ, ὅπως καταβιβάσῃ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐκ τοῦ οἴκου, ἐν ᾧ διαμένει. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, ἀπήντησεν ὁ κ. Πρωθυπουργός, ὅτι δὲν γνωρίζει ἐπισήμως τὰ περὶ ἀναχωρήσεως καὶ διευθύνσεως τριῶν ταγμάτων τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Κρήτην, ἔμαθεν ὅμως τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐκ πηγῆς, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ θεωρῇ ὡς ἀσφαλῆ καὶ ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ Κράτος θέλει ἐκτελέσει τὸ καθῆκον αὐτοῦ. Φρονῶ, ὅτι ἐπὶ τοιοῦτου ἐρωτήματος, εἶναι δύσκολον

εἰς Κυβέρνησιν νὰ δώσῃ ἄλλων ἀπάντησιν ἢ ὅτι ὁ στρατός καὶ τὸ ναυτικὸν θέλει ἐκτελέσει τὸ καθήκον του. Ὅσον ἐπομένως ἀφορᾷ αὐτὸ, οὐδεμίαν ἐδόθη ἀφορμὴ, ὅπως τὴν Κυβέρνησιν ἐνισχύσωμεν περισσότερον, ὅπερ θὰ ὑπέθετεν, ὅτι δὲν ἔχει τὸ θάρρος νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον της, καὶ ἔχει ἀνάγκην τῆς ἡμετέρας ἐνθαρρύνσεως. Ἄλλ' ἐζητήθη καὶ ἄλλο τι· ἂν ἦναι ἀληθές, ὅτι παραγγελία ἐδόθη νὰ καταδιωκθῆ ἡ σημαία ἡμῶν, καὶ τί πρέπει νὰ πράξωμεν. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἦναι ἀληθές τοῦτο, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀνησυχῆ. Ὑπῆρχέ τις ὁ ἀμφιβάλλων, ὅτι μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν προκύρουξιν, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῆς κατοχῆς ἐν Κρήτῃ, ἡ Εὐρώπη βλέπει καθαρῶς, ὅτι δὲν ἀναγνωρίζομεν πλέον τὴν ἐπὶ τῆς Κρήτης Τουρκικὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἐπετελέσαμεν τὴν ἔνωσιν, ἀκολουθοῦντες τὴν καὶ νῦν καὶ πρὶν ἐπανειλημμένως ἐκφρακθεῖσαν θέλησιν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ ; Ἡ Εὐρώπη δὲν θεωρεῖ τὸ Γενικὸν Προξενεῖον ἡμῶν ὡς τοιοῦτον πλέον. Ἄν τὸ ἐθεώρει ὡς Γενικὸν Προξενεῖον, βεβαίως οὐδεμίαν θὰ ἀπηύθυνε τοιαύτην πρόσκλησιν, ὅπως καταδιβάσῃ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἄλλ' ἀφ' ἧς ἀπεδιβάσθη ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, θεωρεῖται ὅτι ἡ σημαία ἡμῶν παριστᾷ τὴν κατοχὴν καὶ τὴν ἔνωσιν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. Οὕτως ἀναγνωρίζεται διὰ τῆς σημαίας ἡ Κρήτη ὡς μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Εἰνόητον εἶναι, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὅτι τὰ ἀγήμακτα ἐντὸς τοῦ τμήματος, τὸ ὁποῖον κατέχουν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψωσιν, ὅπως κυματίξῃ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, διότι ἄλλως θ' ἀνεγνωρίζετο ὅ,τι αὕτη παριστᾷ σήμερον ἐν Κρήτῃ, καὶ ἤθελε περιέχει μίαν ἀναγνώρισιν ἐκ μέρους αὐτῶν τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς. Λοιπὸν πρὸς τί ἡ τόση ἀνησυχία ; Μήπως ὅταν ἀπεστέλλομεν τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν εἰς Κρήτην, εἶχομεν προσζησφαλισμένην τὴν συγκατάθεσιν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἢ ὑπὸ τὸν ὄρον αὐτὸν τῆς ἀναγνώρισεως ἐπεχειρήσαμεν τὴν κατάληψιν ; Βεβαίως ἐγένετο ὑπὸ τὸν φόβον, μᾶλλον μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐκ μέρους τῶν Κυβερνή-

σεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τοῦλάχιστον ἐν ἀρχῇ, δὲν ἤθελεν ἀναγνωρισθῆ τοιαύτη κατοχή. Ἄλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πράξωσιν ἄλλως ὁ Βασιλεὺς καὶ τὸ Κράτος ἢ νὰ ἐνδώσωσιν εἰς **τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ**, ὅπως καταλάβωμεν τὴν νῆσον, ἔστω καὶ μὲ παραβίβασιν τῶν διεθνῶν τύπων.

Ποία θὰ ἦναι ἡ συνέπεια τοιούτης προσκλήσεως τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἀγνημάτων; Βεβαίως, ἐπειδὴ ἡδύνατο νὰ υποκύψῃ εἰς βίαν ὁ ἡμέτερος Γενικός Πρόξενος, ἂν ἐπέμενεν, ἔπρεπε νὰ μεταφέρῃ τὴν σημαίαν ἐκεῖ, ὅπου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τὴν ἡσφάλιζεν, εἴτε ἐν, εἴτε πέντε, εἴτε δέκα μίλια μακρὰν τῶν Χαχίων. Ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν. Ἀξιοῦμεν ὅτι ὤφειλε νὰ κρατήσῃ αὐτὴν ἐκεῖ, καὶ ν' ἀντισταθῆ ἐναντίον τῶν ἀγνημάτων; Βεβαίως ὄχι. Ἐγὼ, ἂν ἤμην Κυβέρνησις, ἤθελον παραγγεῖλαι νὰ λάβῃ τὴν σημαίαν καὶ μεταβῆ ἐκεῖ, ὅπου τὴν προστατεύουσι τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα.

Διὰ τοῦτο φρονῶ, ὅτι οὐδὲως πρέπει νὰ δοθῇ σημασία εἰς τὴν πρόσκλησιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἀγνημάτων. Εἶναι **φυσικόν**, ἐκεῖ ὅπου ἐγκατέστησαν τὰ ἀγνήματα τῶν ἐξ Δυνάμεων, νὰ ἦναι **ἀδύνατον** νὰ ὑφούται μετὰ τὴν κατοχὴν ἡ Ἑλληνικὴ σημαία, μετὰ κατοχὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Πρέπει νὰ ὑφούται ἐκεῖ ὅπου ἰσχύει σήμερον ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Δὲν πρέπει ἐπομένως νὰ μᾶς παράττῃ ἡ διαταγὴ αὕτη. Εἶναι ἀναγκαία συνέπεια τῶν πραγμάτων. Ἐνώπιον τῶν Κυβερνήσεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἡ **κατοχὴ ἡμῶν θεωρεῖται ὡς μὴ νόμιμος**. Ἐπομένως καὶ ἡ σημαία ἡμῶν δὲν δύναται νὰ κυματίζῃ ἐκεῖ, ὅπου αὐταὶ ἐπιβάλλουσι τὴν θέλησίν των. Τοῦτο τὸ ἐγινώσκωμεν καὶ πρὶν καταλάβωμεν τὴν Κρήτην, καὶ ἀτόπως ἀποροῦμεν σήμερον. Τί θὰ γείνη ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει; **Δὲν ἠξεύρω** τί σκέπτεται νὰ πράξῃ ὁ κ. Πρωθυπουργός, ἀλλὰ ἐγὼ ἤθελον ἐν τῇ θέσει του διατάξῃ, τὴν σημαίαν νὰ μεταφέρῃ ἐκεῖ, ὅπου ἰσχύει ἡ Ἑλληνικὴ ἐξουσία.

Ἄλλ' ὁ κ. Βουλευτὴς ἐξ Ἀττικῆς προσέθεκεν ἐν τέλει, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν πρέπει νὰ ἀρκεσθῇ εἰς ὅ,τι ἔπραξε μέχρι τοῦδε, καταλαβοῦσα διὰ στρατοῦ μέρος τῆς Κρήτης. Πρέ-

πει νὰ προβῆ καὶ εἰς ἄλλα μέτρα, ἀποδεικνύοντα ὅτι δὲν περι-
μένει τὴν ἀπόφασιν τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ὅτι προέβη, διότι ἐθεώ-
ρησεν ὅτι ἔδιδεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα
τῆς κατοχῆς ἢ ἀπόφασις τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ὅπως ἡ Κρήτη
ἔνωθῆ μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐπιτελέσασα τὴν εὐχὴν ταύτην τοῦ
Κρητικοῦ λαοῦ καὶ παρὰ τὴν θέλησιν τῆς Εὐρώπης, δὲν ἐννοεῖ
νὰ ἐξαρθήσῃ αὐτὴν ἐκ τῆς ἀποφάσεως τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἐν-
νοεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ, καὶ μόνον εἰς βίαν τῆς Εὐ-
ρώπης θὰ ὑποκύψῃ (1). Φρονῶ καὶ ἐγὼ, μέχρις οὗ
καταστῆ ἀδύνατον νὰ ἐξασκῶμεν τὰ δικαιώματα ἡμῶν
ἐπὶ τῆς Κρήτης, πρέπει νὰ ἐνεργῶμεν ὅλας τὰς πράξεις, τὰς
ὁποίας ἡ κατοχὴ τῆς νήσου Κρήτης συνεπάγεται. Σήμερον ἡ
κατοχὴ τῆς Κρήτης ἐγένετο ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξου-
σίας ἢ ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, δυνάμει τῶν κειμένων νόμων, καὶ
ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς μελλούσης ἐγκρίσεως τῆς νομοθε-
τικῆς ἐξουσίας θέλει προβῆ εἰς ὅλα τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα κρίνει
δυνατὰ καὶ ἐφαρμόσιμα πρὸς διοίκησιν τῆς νήσου. Ποῖα εἶναι τὰ
μέτρα αὐτά; Δὲν πρόκειται νὰ συζητήσωμεν σήμερον περὶ αὐ-
τῶν, ἀλλὰ ἐγὼ συνηγορῶ ὑπὲρ ἐνεργείας τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερ-
νήσεως εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Κρήτης, εἰς τὰ ὁποῖα δύναται ἡ
νομοθεσία καὶ ἡ ἐξουσία ἡμῶν πραγματικῶς νὰ ἐφαρμοσθῇ
(Σελ. 1085).

Σχόλιον. Θλιβόμεθα διὰ λογαριασμόν του, ὅτι τοσοῦτον
ἀναπτύσσει τὸ ψυχικὸν σθένος ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης, ὥστε
καὶ τὴν ἀνωτέρω ἀγόρευσιν τοῦ κ. Δελιγεώργη νὰ χαρα-
κτηρίξῃ πολεμικὴν, ὡς ζητοῦσαν ἢ τὴν ἔνωσιν ἢ τὴν μετὰ
τῆς Κρήτης συγκαταστροφὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ ὡς ματαιοῦ-
σαν πᾶσαν ἄλλην λύσιν, τὴν ὁποίαν ἐπεδίωκε δῆθεν ἢ ὑπὸ
τὸν πρόνιν πρωθυπουργὸν Κυβέρνησις.

3. **Ἀγόρευσις τοῦ κ. Γ. Φιλαρέτου.** Αἱ περικοπαί,
τὰς ὁποίας ἐκ τῆς ἀγορεύσεως ταύτης παραθέτει ὁ κ. Δηλι-

(1) Ἐρμηνεύει τὴν γνώμην τοῦ κ. Ράλλη, ἐννοοῦντος νὰ
ὑποταχθῶμεν εἰς τὴν βίαν τῆς Εὐρώπης.

γιάννης ἐν τῇ «Π ρ ω ί α» μαρτυροῦσιν ἀληθῶς, ὅτι ὁ ῥή-
τωρ οὐδεμίαν ἄλλην ἐδέχετο λύσιν πλὴν τῆς ἐνώσεως.
Ἄλλ' ἵνα ἐκτιμηθῶσιν οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ κ. Φιλαρέτου
ἐν δικαιοσύνῃ, ὀφείλομεν νὰ ὑπενθυμίσωμεν, 1) ὅτι τὴν
αὐτὴν γλῶσσαν μετήρχετο ὁ κ. Δηλιγιάννης πρὸς τὸν
Πρόεδρον τῆς Ἰταλίας, ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν τῷ Παραρτ. (Σελ. 91),
ἐνῶ καθ' ἡμᾶς, ἂν ἐπιτρέπεται τοιαύτη γλῶσσα εἰς τοὺς
Βουλευτάς, καθὼ ἐνισχύουσα τὴν Κυβέρνησιν (1) δὲν ἐπι-
τρέπεται ὅμως εἰς μίαν Κυβέρνησιν, ἐκτὸς ἂν αὕτη
ἔχη ἀπόφασιν ἀμετάκλητον μηδεμίαν νὰ
ποιήσεται ὑποχώρησιν, 2) ὅτι μέχρι τῆς 6ης Φεβρουαρίου,
καθ' ἣν ἠγόρευεν ὁ κ. Φιλάρετος καὶ οἱ ἄλλοι κατὰ τὸν κ.
Δηλιγιάννην ἀδιάλλακτοι, οὐδεμία οὐδαμῶθεν λύσις εἶχεν
ἔτι προταθῆ, ὥστε νὰ ἐπιδείξεται ἡ Βουλὴ διαλλακτικὰς
τάσεις, ἂν ἐπιτρέπεται τοῦτο εἰς Βουλὴν ὑπὸ
τοῦ πολιτικοῦ tact. (2). — 3) ὅτι ἀγορεύων ὁ κ. Φιλάρετος

(1) Ὁ μακαρίτης Κουμουνδοῦρος, ἀληθῆς πολιτικός,
προὔκάλει ἐκ τοῦ ἀφανοῦς διὰ τῶν ὀργάνων τῆς Διοι-
κήσεως τὴν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐξέγεσιν τῆς κοινῆς
γνώμης, ὡς πιστοποιοῦσι τὰ πρακτικὰ τῆς Βουλῆς, ἵνα
διὰ τῆς ἐξεγέρσεως ταύτης ἐνισχυθῆ ἡ Κυβέρνησις καὶ
ἐπιτύχη ὅσον τὸ δυνατόν εὐρυτέραν τὴν παραχώρησιν
τῆς Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Εὐρω-
παϊκὴ Διπλωματία μηδαμινὰ παρεχώρει ἡμῖν. Εἶχε δὲ
ἐκεῖνος καὶ τὴν ψυχικὴν δύναμιν νὰ περιστέλλῃ τὰς ὀρ-
μὰς τοῦ πλήθους καὶ διὰ τῶν ὅπλων. Ὁ δὲ συνεργάτης
του καὶ διάδοχός του ἐγκαλεῖ τὴν ἐξέγεσιν τῆς κοινῆς
γνώμης, ὡς ματαιώσασαν τὸ ἐθνικὸν ἔργον τῆς Κυβερ-
νήσεως ἐν ἔτει 1897, ἐνῶ τὰ ἐναντία ἔλεγεν, ὡς εἶδομεν,
ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 23 Νοεμβρίου (Σελ. 51).

(2) Ἐν τῷ Παραρτήματι θὰ παραθέσωμεν μαρτυρίας, ἐκ
τῶν ὁποίων πείθεται τις, ὅτι ἡ διάδοσις περὶ ἡγεμονίας δὲν
εἶχεν **οὐδεμίαν ἀφορμὴν ἐπίσημον.**

ἐκόλαζε τὰς ἀδιαλλάκτους διαθέσεις του, ὅταν ἔλεγε :

« . . . Ἄλλ' ὄχι· ἐὰν τυχὸν ὑπάρχωσιν ἐστεμμένοι ἢ μὴ, οἵτινες μὲ τὴν ὀπισθοβουλίαν τῶν ἰδιαιτέρων αὐτῶν συμφερόντων λησμονοῦσι τὰ ἱερὰ πρὸς τὴν φιλανθρωπικὴν καθήκοντα, ὑπάρχουσιν ὅμως ἀντιμέτωποι ἐστεμμένοι τε καὶ μὴ, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἐπλανθάνωνται τῆς φωνῆς τοῦ δικαίου εἰς τηλικούτον βαθμόν» (σελ. 1087).

4. **Ἀγόρευσις τοῦ κ. Θεοτόκη.** Ἡ ἀγόρευσις αὕτη ἀποδεικνύει ὁμολογουμένως τὸν ῥήτορα ἀδιάλλακτον πρὸς τὰς Δυνάμεις, διότι ἀξιοῖ ὀριστικὴν καὶ ἀμετάκλητον τὴν περὶ κατοχῆς προᾶξιν τῆς Κυβερνήσεως, ὅ π ο ι α δ ἦ π ο τ ε καὶ ἂ ν ὄ σ ι τὰ μέτρα τῶν Δυνάμεων· προβλέπει κίνδυνον καὶ δι' αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ Κράτους, ἐὰν τηρήσῃ ἀδιάλλακτον στάσιν ἢ Κυβέρνησις, ὡς ἀξιοῖ, διὰ τοῦτο δὲ προτρέπει αὐτὴν εἰς δραστηρίαν ἐνέργειαν.

Συγεδορίασις 11ης Φεβρουαρίου

(Σελ. 1122)

1. **Ἀγόρευσις τοῦ κ. Φιλαρέτου.** Ἡ ἐρμυνεία, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ κ. Δηλιγιάννης εἰς τὴν ἀγόρευσιν ταύτην ἐν τῇ «Πρωΐα» τῆς 24 Δεκεμβρίου εἶναι δικαία. Ἀληθῶς ὁ ῥήτωρ, ὄχι μόνον ἀποκρούει πᾶσαν ἄλλην λῦσιν καὶ αὐτὴν τὴν ἠγεμονίαν ὀριστικῶς, ἀλλὰ ζητεῖ καὶ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου πρὸς τὴν Τουρκίαν.

2. **Ἀγόρευσις τοῦ κ. Πάλλη.** (σελ. 1129—1130). Δικαία εἶναι ἐπίσης ἡ ἐρμυνεία, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ κ. Δηλιγιάννης εἰς τὴν ἀγόρευσιν ταύτην. Ὁ ῥήτωρ ζ η τ ε ῖ ἢ νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τῆς Κρήτης ἢ Ἐλλάδος ἢ νὰ συναπολεσθῇ.

Συνεδρίασις 17ης Φεβρουαρίου

(Σελ. 1137)

1. **Ἀγόρευσις τοῦ κ. Στάν.** Δικαία εἶναι ἡ ἐρμηνεία, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ κ. πρῶην Πρωθυπουργός εἰς τὴν ἀγόρευσιν ταύτην ἐν τῇ «Πρωίᾳ».

2. **Ἀγόρευσις τοῦ κ. Φιλαρέτου.** Ὁ ῥήτωρ ἔχει τὰ αὐτὰ καὶ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 11 Φεβρουαρίου ῥογνύματα, εἶναι ὅμως λίαν συντηρητικὸς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν.

3. **Ἀγόρευσις τοῦ κ. Θεοτόκη.** Ἡ ἀγόρευσις αὕτη δὲν ἔχει τὴν ἐννοιαν, τὴν ὁποίαν ἀποδίδει ὁ κ. Δηλιγιάννης. Ὁ κ. Θεοτόκης διὰ τῆς ἀγορεύσεως ταύτης ἐνδοίει συγκροσιν τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἐν Κρήτῃ πρὸς τὰ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ὑπενθυμίζομεν, ὅτι κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 23ης Νοεμβρίου ὑπεστήριξαν βουλευταὶ τινες τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, ὅτι ἡ ἀπὸ τοιαύτης συγκρούσεως ζημία τῆς Ἑλλάδος θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα λῦσιν τινὰ ὀριστικὴν ἀνευ ἄλλων ζημιῶν, αἱ ὁποῖαι νὰ ἦναι ἀνεπανόρθωτοι, ὡς αἱ προκίψασαι ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Τουρκίας πολέμου.

Πα ρ α τ ῆ ρ σ ι ς. Ἄν ἦτο δυνατὸν νὰ παραθέσωμεν ὅλας τὰς ἀγορεύσεις, τὰς ὁποίας ἐν τῇ συνεδριάσει ταύτῃ προῦκάλεσεν ὁ κ. Πρωθυπουργός, θέσας ζήτημα ἐμπιστοσύνης, θὰ ἐπέιθετο ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἡ ὑπὸ τὸν κ. Δηλιγιάννην Κυβέρνησις εἶχεν ὅλην ἐκ μέρους τῆς Βουλῆς τὴν ἐλευθερίαν ν' ἀκολουθήσῃ **οἰανδῆποτε** ἐνέκρινεν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας πολιτικὴν. Ἀκριβῶς δὲ ὁ κ. Δηλιγιάννης εἶχεν ἤδη προτιμήσει ἐλευθέρα βουλήσει τὴν πολιτικὴν τοῦ πολέμου **ἐν ἀποτυχίᾳ τῆς ἐνώσεως**, ὡς προκίπτει καὶ ἐκ τῶν παρατεθειμένων ἀνωτέρω μαρτυριῶν καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ Παραρτήματι. Τοιαύτην ἐξηκολούθησε νὰ ποιῆται χρῆσιν τῆς ψήφου, τὴν ὁποίαν ἔλαβε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

Συμπέρασμα

Ἀπεδείξαμεν διὰ τῆς παραθέσεως τῶν κειμένων, ὅτι οὔτε ὁ συντάκτης τοῦ φυλλοδηλιγιαννικοῦ φυλλαδίου, οὔτε αὐτὸς ὁ κ. πρόην Πρωθυπουργὸς ἐν τῇ «**Πρωΐᾳ**» ἠδυνήθησαν ν' ἀποδείξωσι τὰ προσφιλῆ αὐτοῖς θέματα· ἀπεδείξαμεν ἐπίσης, ὅτι μετὰ τὴν 24 Ἰανουαρίου τοῦ 1897 ἡ **πλειοψηφία** τῶν Ἀντιπολιτευομένων δὲν ὑπῆρξεν ἀδιάλλακτος, οὐδὲ ἱκανὴ νὰ ματαιώσῃ τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως, τὸναντίον ὑπῆρξε φιλειρηνικὴ, μάλιστα δὲ πάντων ὁ κ. Δεληγεώργης καὶ ἡ μεγίστη πλειοψηφία τῶν ἄλλων Ἀντιπολιτευομένων. **Παυσηφίαν** θὰ εἶχεν ἐκ μέρους τῆς Βουλῆς ὁ κ. Δηλιγιάννης, ἂν μετὰ τὴν ματαιώσιν τῆς ἀποβάσεως νέου Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Κρήτην καὶ μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς ἀπὸ 18 Φεβρουαρίου διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων ἤθελε στηριχθῆ ἐπὶ τῶν κατὰ Νοέμβριον γνωμῶν τῆς Ἀντιπολιτεύσεως καὶ τῆς ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 24ης Ἰανουαρίου ἀγορεύσεως τοῦ κ. Δεληγεώργη, ζητήσῃ δὲ παρὰ τῆς Βουλῆς ψῆφον περὶ τῆς εἰς τὰς Δυνάμεις ὑποταγῆς, ἐκθέτων ὅσα ἀπὸ 24 Ἰανουαρίου μέχρι 18 Φεβρουαρίου πυρήγγειλαν ἀδιαλλάκτως αἱ Δυνάμεις, ἐξηγῶν δὲ ἅμα, ὅτι εἶχεν ἤδη ὑπερδιπλάσιον στρατὸν ἢ Τουρκία ἐν τοῖς συνόροις, ἐτοιμαζομένη ν' ἀποδώσῃ ἡμῖν ἀντίποινα καταλομβάνουσα τὴν Λάρισσαν (βλ. σελ. 89). Διὰ τὶ ἐκώφευεν εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ κ. Φιλάρτου (βλ. Κεφ. Β΄.) νὰ φωτίσῃ τὴν Βουλὴν περὶ τῆς διπλωματικῆς τοῦ ζητήματος θέσεως :

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἰν' ἀποδειχθῆ ἀκαταμαχῆτως, ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι **ἀποκλειστικὸν** ἔργον τῆς **ἐλευθέρας** βουλίσσεως τῆς ὑπὸ τὸν κ. Δηλιγιάννην Κυβερνήσεως, παραθέτομεν ἐνταῦθα καὶ ἄλλα **αὐθεντικὰ** κείμενα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρωτεύουσαν θέσιν κατέχουσιν αἱ **ὁμολογίαι** τοῦ κ. πρώην πρωθυπουργοῦ διὰ τῆς «Πρωίας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἐποσπάσματα ἐκ τῆς «Πρωίας»

1. — **Μαΐου 3 — 1897.** — α . . . Ὁ κ. Δηλιγιάννης γνωστὸν εἶναι ὅτι οὐδέποτε ἔστερξεν, ὅταν δὲν ἦτον ἐν τῇ ἀρχῇ, νὰ λαμβάνη συνεντεύξεις μετὰ ἀνταποκριτῶν ἐφημερίδων, ἐγγυωρίων ἢ ἀλλοδαπῶν, ἐπιφυλλασσόμενος ὅσάκις κρίνει ὅτι ἔχει καθήκον νὰ δώσῃ εἰς τὴν δημοσιότητα γνώμας αὐτοῦ ἐπὶ τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, νὰ πράττῃ τοῦτο διὰ τῆς ἐφημερίδος, ἧτις διερμηνεύει συνήθως τὰς γνώμας αὐτοῦ. (1)

2. — **Ἀπριλίου 29.** — α . . . Μετέβη (ἢ Ἐλλάς εἰς Κρήτην) ἵνα περάνῃ τὴν κατάστασιν τῆς ἀναρχίας καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἡρωικοῦ ἐκείνου Λαοῦ, οὗτινος τὰ συνεχῆ καὶ ἀνεκδιήγητα παθήματα ἐξήγειρον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ **παροῆγον** εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον ἀδιαλείπτους καὶ σφοδρούς **κλονισμούς, οὓς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποστῇ πλέον**

(1) Ἔχομεν πρόχειρα καὶ ἄλλα φύλλα τῆς «Πρωίας» ἀποδεικνύοντα, ὅτι πανθ' ὅσα λέγονται ἐν αὐτῇ εἶναι λόγοι τοῦ κ. Δηλιγιάννη.

Αὕτη ἡ θλιβερά καὶ ἀφόρητος κατάστασις ἔπρεπε νὰ περατωθῆ, δὲν ἠδύνατο δὲ νὰ περτωθῆ εἰμὴ δι' ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ» (βλ. ἄνωτ. Σελ. 58).

Σχόλιον. Ὁμολογεῖ ὁ κ. Δηλιγιάννης τὸν ἐθνικὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον προέβη τῇ 1η Φεβρουαρίου εἰς πολεμικὰς παρὰ τὰ διεθνή νόμιμα καὶ ἄνευ τῆς μὴ ἀπαραιτήτου ἄλλως τε ψήφου τῆς Βουλῆς πράξεις κατὰ τῆς Τουρκίας, διατάξας τὸ ὑπὸ τὸν κ. Βάσσον σῶμα «ν' ἀποδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν φρουρίων τῆς Κρήτης καὶ κατὰσχῆ αὐτὰ», ὡς ἀναφέρει ἡ ὑπ' ἀριθ. 6671 ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου διαταγὴ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως» τῇ 3η τοῦ αὐτοῦ μηνός.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλο τι ὁμολογεῖ ἐδῶ διὰ τῆς «Πρωίας» ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὅτι αὐτὴ ἡ τότε Κυβέρνησις μόνον τὴν Ἑλληνικὴν ἐπὶ τῆς Κρήτης διοίκησιν ἀπεδέχετο. Καὶ ὅμως ἐγκαλεῖ μόνους τοὺς ἀντιπολιτευομένους, ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην λῦσιν ἐδέχοντο. (Παράβ. Σελ. 79. § 1 — 2).

3. — Μαΐου 11. — Ὁμολογεῖ ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὅτι ἀπὸ τῆς 20 Φεβρουαρίου «καθίστατο βέβαιον, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐσκόπουν ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅ,τι αὐτὴ ἔπραξεν ἐν Κρήτῃ, εἰσβάλλοντες εἰς Λάρισσαν καὶ καταλαμβάνοντες αὐτὴν διὰ στρατιωτικοῦ τινος σώματος». (βλ. ἄνωτέρω Σελ. 87).

Καὶ κατωτέρω λέγει, ὅτι ἂν ἠδύνατό τις ν' ἀμφιβάλλῃ, ὅτι οἱ Τούρκοι ὠπλίζοντο, οὐχὶ διότι ὑπέθετον ὅτι ἠθέλομεν ἐπικηρύξει τὸν πόλεμον κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα ἀποστείλωσιν εἰς Λάρισσαν σῶμα στρατοῦ, ὅπως καταλάβῃ αὐτήν, ἂν ἡμεῖς ἐμένομεν ἀδιαφοροῦντες, ὡς ἡμεῖς κατελάβομεν τὴν Κρήτην, νὰ ἐπικηρύξῃ δὲ καθ' ἡμῶν τὸν πόλεμον ἐν τῇ πρώτῃ δοθησομένῃ εὐδῆχίμῳ εὐκαιρίᾳ, ἂν καὶ ἡμεῖς ἐπεδιδόμεθα εἰς παρασκευάς, δὲν καθίστατο δ' αὐτοῖς ἕνεκεν τούτου δυνατὸν νὰ καταλάβωσιν ἀναιμωτὶ διὰ σώματός τινος τὴν Λάρισσαν, καθ' ὃν τρόπον κατελάβομεν ἡμεῖς τὴν Κρήτην».

Καὶ κατωτέρω ἀποφαίνεται ὡς ἐξῆς : «Τὰ κατὰ τὴν ὁροθετι-

κὴν γραμμὴν διαδραματισθέντα **δυνεδέοντο στενωῶς μετὰ τῶν ἐν Κρήτῃ, ἔνεκα δὲ τῶν ἐν Κρήτῃ ἢ Τουρκίας** ἔστρεψε τὰς ἐνεργείας αὐτῆς ἐπὶ τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς ἀποφασίσασα ν' ἀποστείλῃ καὶ αὕτη ἐν ἡ δύο Συντάγματα εἰς Λάρισσαν ἵνα καταλάβῃ αὐτὴν καὶ **πράξῃ ἐν Θεσσαλίᾳ ὅ,τι ἡμεῖς ἐπράξαμεν ἐν Κρήτῃ».**

4. — **Μαΐου 12.** — Ὁ κ. Δηλιγιάννης ὁμολογεῖ, ὅτι ἀδὲν εἶχε μὲν κριθῆ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμου Ἑλλάδος ὁ πόλεμος συμβεβηκὸς τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ χώραν, ἀλλ' ἐκρίνετο πάντοτε, ὅτι, ἂν ἐλάμβανε χώραν, **προσῆκε** νὰ ἐπικηρύξῃ μὲν αὐτὸν ἢ Τουρκία, οὐδεμία δὲ νὰ δοθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμου Ἑλλάδος ἀφορμὴ εὐλογος. "Ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

Σχόλιον. Τὸ ἀπὸ 8]20 Φεβρουαρίου ἐγγραφὸν τοῦ Καμπῶν πρὸς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν, τὸ ὁποῖον παραθέτομεν κατωτέρω μαρτυρεῖ, ὅτι πράγματι τοιαῦται ἦσαν αἱ ἀποφάσεις τῆς Τουρκίας, ὁποίας ὁμολογεῖ, ὅτι ἐγνώριζεν ὁ κ. Δηλιγιάννης ἀπὸ τῆς 20 μόνον Φεβρουαρίου, ἐνῶ αἱ διπλωματικαὶ Βίβλοι ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὰς ἐγνώριζε πολὺ ἐνωρίτερον. Ἀφοῦ δὲ ὁμολογεῖ ὁ κ. πρῶν Πρωθυπουργός, ὅτι ἐγκαίρως ἐγνώρισε τὰς προθέσεις τῆς Τουρκίας μετὰ τὴν ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος ἔναρξιν ἐχθροπραξιῶν ἐν Κρήτῃ, πάντα τὰ μετὰ ταῦτα ἐπακολουθήματα εἶναι εἰς βάρος τῆς τότε Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἐλαθροντικὴ δι' αὐτὴν περίστασις θὰ ἦτο, ἐὰν, καίτοι δὲν ἦτο ὑποχρεωμένη, ἤθελε καταστήσει εἰς τὴν Βουλὴν γνωστὰς τὰς διαθέσεις καὶ ἀξιώσεις τῆς Τουρκίας, τὰς ὁποίας σήμερον ὁμολογεῖ, ζητήσει δὲ τὴν γνώμην αὐτῆς περὶ τοῦ πρακτέου, ἀφοῦ μάλιστα ἡ Ἀντιπολίτευσις ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου καὶ κατ' αὐτὴν τὴν 24 Ἰανουαρίου εἶχε κηρυχθῆ κατὰ τοῦ πολέμου. Ὁ κ. Δηλιγιάννης ὄχι μόνον δὲν ἐπραξεν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ καυχᾶται τῇ 6ῃ Ἰουλίου ἐν τῇ «**Πρωΐᾳ**», ὅτι ἐγκαίρως ἐνόησε τὰς εἰρημένας περὶ ἀντιποίνων προθέσεις τῆς Πύλης καὶ **ἐματαιώσεν** αὐτὰς διὰ τῆς συγκεντρώσεως ἱκανῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως εἰς τὴν μεθόριον γραμμὴν.

Δὲν ἐννοοῦμεν δὲ πῶς ἐπέτυχεν αὐτὴν τὴν ματαίωσιν, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ κ. Δηλιγιάννης διὰ τῆς «Πρωΐας» τῆς 12 καὶ 21 Ὀκτωβρίου ἀποδεικνύει, ὅτι ἀπὸ τῆς 8 Φεβρουαρίου ἡ Τουρκία εἶχεν ἐν τοῖς συνόροις πολὺν περισσότερον τοῦ ἡμετέρου στρατόν. Ἄλλ' ἔτι καὶ ἂν ἦτο ἀληθές, ὅτι ἡ ματαίωσις ἦτο ἔργον τοῦ κ. Δηλιγιάννη, θὰ ὑπεμίμνησκεν αὐτὴ εἰς βῆρος αὐτοῦ καὶ δὴ καὶ τῆς Ἑλλάδος τὸ ἀξίωμα, κατὰ τὸ ὁποῖον «θὰ γελάσῃ καλῶς, ὅστις θὰ γελάσῃ τελευταῖος».

Ὁμολογεῖ τέλος διὰ τῶν ἀνωτέρω φύλλων τῆς «Πρωΐας» ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὁ τοὺς ἄλλους μεμψόμενος, ὅτι αὐτὸς ἤθελε τὸν πόλεμον, ἐπι κη ρ υ σ ὀ μ ε ν ο ν ὄ μ ω ς ὑ π ὸ τ ῆ ς Τουρκίας. Ἠκολούθησε διὰ τοῦτο τὴν ἀδιάλλακτον πολιτικὴν, αὐτὸς δ' ἔδωκεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ τὴν εὐδχημον εὐκαιρίαν, ἂν καὶ ὀξυδερκῶς προεῖδεν, ὅτι ἐπεζῆται τοιαύτην ἡ Πύλη. — Τὰς αὐτὰς ὁμολογίας περὶ τῶν προετοιμαζομένων ὑπὸ τῆς Πύλης ἀντιποίνων ποιεῖται ὁ κ. Δηλιγιάννης καὶ διὰ τοῦ φύλλου τῆς 3ης Ὀκτωβρίου.

5. — Ὀκτωβρίου 3. — Ὁ κ. Δηλιγιάννης δι' ὀχουρίζεται, ὅτι **παράγοντες** τοῦ πολέμου ἐγένοντο καὶ αἱ Δυνάμεις ἐν Κρήτῃ. «διὰ τῆς ἀδιαλλάκτου αὐτῶν πολιτικῆς πρὸς τὰς δικαίας ἀξιώσεις καὶ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἑλλάδος». Ὅταν λοιπὸν αὐτὸς ὁ πρῶν Πρωθυπουργὸς μετ' αὐτὴν ἔτι τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης χαρακτηρίζει ὡς **ἀδιαλλάκτους** τὰς Μ. Δυνάμεις καὶ τοῦ πολέμου προκλητικὰς, δὲν ἀποδεικνύεται καὶ αὐτὸς **ἀδιαλλάκτος**, ἀφοῦ ἦτο μάλιστα τὸ ἀσθενὲς ἐν τῇ ὑποθέσει μέρος κατὰ τὴν ἠγμένην προειδοποίησιν τοῦ κ. Βαλέτα καὶ τοῦ κ. Πετιμεζᾶ; Ἥ μήπως ἐποίησατο παραχώρησίν τινα πραγματικὴν πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῶν Μ. Δυνάμεων; Πῶς δὲ τολμᾷ νὰ ψέγῃ ἐπὶ ἀδιαλλάκτῳ στάσει τοὺς κ. κ. Ῥάλλην, Φιλάρετον, Στάνν καὶ Θεοτόκην; διότι ἐκ τῶν Ἀντιπολιτευομένων περὶ αὐτῶν τὸ πολὺ, πολὺ πρόκειται. (Παράβ. Σελ. 79. § 2).

Ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ ὁμολογεῖ ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὅτι μόνον αὐτονομίαν προσέφερον τότε αἱ Δυνάμεις ὑπὸ τὸν ἀπαράβατον ὅρον τῆς προτέρας, τῆς πρὸ πάσης λύσεως, ἀνακλήσεως τοῦ ὑπὸ τὸν Βάσσον Ἑλληνικοῦ στρατοῦ».

6.—**Νοεμβρίου 10.**—Ἐν τῷ φύλλῳ τούτῳ δημοσιεύεται ἡ κατὰ τὴν 8ην Νοεμβρίου ἀγορεύσις τοῦ κ. Δηλιγιάννη ἐν τῇ Βουλῇ. Ἐν τῇ ἀγορεύσει ταύτῃ ἀναγινώσκομεν τὴν ἐξῆς δήλωσιν τοῦ πρώην Πρωθυπουργοῦ.

« . . . Ἄλλ' ἐνῶ δὲν ἐπεθυμοῦμεν τὸν πόλεμον, μᾶς ἡνάγκασαν νὰ πολεμήσωμεν. Διὰ τὴν μᾶς ἡνάγκασαν νὰ πολεμήσωμεν ; Ἐὰν μᾶς ἡνάγκασαν νὰ πολεμήσωμεν διὰ πράξεις, εἰς τὰς ὁποίας προέβη ἡ Κυβέρνησις, καὶ ἐὰν αὐταὶ εἰσὶν ἡ αἰτία τοῦ πολέμου, τὸν ὅποσον ἡ Τουρκία ἐπεκλήρυξεν καθ' ἡμῶν, δὲν εὐθύνεται ἡ Βουλὴ, εὐθυνόμεθα ἡμεῖς »

Σχόλιον. Δίκαια λέγει ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὅτι τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξετασθῆ εἶναι ἐὰν αἱ πολεμικαὶ πράξεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, αἱ ἐγκαινισθεῖσαι διὰ τοῦ δημοσιεύματος τῆς 3 Φεβρουαρίου ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐκτελεσθεῖσαι ἐν Κρήτῃ, εἶναι ἡ αἰτία τοῦ πολέμου. Βεβαίως δὲ δὲν εὐθύνεται ἡ Βουλὴ, ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις.

7.—**Δεκεμβρίου 2.** — Ὁ κ. Δηλιγιάννης διΰσχυρίζεται, ὅτι εὐρέθη πρὸ διλήμματος, ὀφείλων νὰ ἐκλέξη ἢ τὸν πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμον ἢ τὸν ἐμφύλιον, ὅτι δὲ προὔτημυσεν τὸν πρῶτον ὡς ὀλιγώτερον ἐπιζήμιον. **Ἐπι καὶ ἂν ἦναι ἀληθές,** ὅτι ἐτέθη εἰς τὸν κ. Πρωθυπουργὸν τοιοῦτον δίλημμα, ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἐνὸς μέρους αὐτοῦ εὐθύνει τὸν ἐκλέξαντα καὶ κατὰ λογικὸν νόμον καὶ κατὰ Συνταγματικὸν νόμον. Οὐδεὶς ἐξεβίασεν αὐτὸν εἰς τὴν ἐκλογὴν. Τὴν αὐτὴν ὁμολογίαν ποιεῖται καὶ ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 18ης Δεκεμβρίου. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 21ης Δεκεμβρίου ὁμολογεῖ ὁ κ. Δηλιγιάννης «ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχε καθήκον οὐχὶ νὰ παραιτηθῆ καὶ νὰ τραπεῖ εἰς φυγὴν ὡς ὁ εὐτελής καὶ δειλὸς πλοίαρχος ὁ ἐγκατα-

λιμπάνων τὸ πλοῖον ἐν τῷ μέσῳ μυκωμένης θαλάσσης, ἀλλὰ νὰ μείνη πηδαλιουχοῦσα καὶ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἡ τιμὴ καὶ τὸ καθήκον κελεύει, σώζουσα ὅ,τι δυνηθῆ νὰ σώσῃ ἢ **συγκαταστρεφόμενη**. — Ὁ μολογεῖ λοιπὸν ὅτι εἶναι **συγκαταστραμμένος**, ὅτι δὲ αὐτὸς διεξήγαγεν ὡς **γενναῖος** πλοίαρχος τὸν πόλεμον.

8. Ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ τῆς 21ης Δεκεμβρίου ὁ κ. Δηλιγιάννης ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ στρατὸς τῆς Ἡπείρου ἦτο προωρισμένος δι' **ἐπιθετικούς κυρίως σκοπούς**. Ἡ δόλωσις αὕτη εἶναι πολυσήμαντος καὶ θέλει χρησιμεύσει ὡς βάσις τοῦ δικαστικοῦ ἐλέγχου τῶν πολεμικῶν ἐργασιῶν, ὅσαι διεξήχθησαν ἐπὶ τῆς **πηδαλιουχίας** τοῦ κ. Δηλιγιάννη.

9. — **Δεκεμβρίου 22.** — Ἐν τῷ φύλλῳ τούτῳ ὁ κ. Δηλιγιάννης γράφει τὰ ἑξῆς :

« Ἡ Παρισίνη βίβλος τῆς Ἰταλίας πληροφορεῖ, κατὰ τὴν «*Ἀκρόπολιν*», ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἔλεγε, κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὸν κ. πρεσβευτὴν τῆς Ἰταλίας, ὅτι δὲν *προτίθεται* ν' ἀπόσχη τῆς ἐνεστῶσης πορείας της (τῆς ἐν τῷ Κρητικῷ ζητήματι, δηλονότι) καὶ οὐδὲν *ἐκβιαστικὸν μέτρον* θὰ ἔπειθεν αὐτὴν ν' ἀλλάξῃ πορείαν. Ἄλλοτε πάλιν εἶπεν ὁ κ. Σκουζὲς εἰς τὸν αὐτὸν πρεσβευτὴν : « Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶναι *ετοίμη* ν' ἀντιμετωπίσῃ πᾶσαν *περιπέτειαν* ». Καὶ ἄλλοτε ὁ αὐτὸς Ὑπουργὸς ἔλεγε πρὸς τοὺς πρεσβευτάς : « **Μόνη** λύσις εἶναι ἡ ἔνωσις τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος ». (Ἰταλ. Βίβλ. ἀρ. 320).

Λοιπὸν, τί χρεῖαν ἔχομεν μαρτύρων ; ἀναφωνεῖ ἐν θοιάμφῳ ἡ συναδέλφος. Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ἦσαν **πολεμικοὶ**, καὶ ἡ στάσις αὕτη τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἔφερεν εἰς τὸν πόλεμον ; Ἐπομένως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἵνα μὴ φέρῃ **τὴν εὐθύνην** τοῦ μὴ ἐπικηρυχθέντος ὑπ' αὐτῆς πολέμου ἐνώπιον τῆς συναδέλφου, ὄφειλε νὰ λέγῃ τότε πρὸς τοὺς κ. κ. πρεσβευτάς ὡς ἐξῆς :

— Ἐὰν μετέλθῃτε **ἐκβιαστικὰ μέτρα**, θ' ἀλλάξω πορείαν. Σπεύσατε νὰ με ἐκβιάσητε.

— Δὲν εἶμαι **ετοίμη** νὰ ἀντιμετωπίσω **καμμίαν περιπέτειαν**,

καὶ μὴ δίδητε προσοχὴν εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα λέγω ἢ **πρῶτω** ὡς Κυβέρνησις.

— **Δὲν εἶναι μόνη λῦσις** ἡ ἔνωσις τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡμποροῦμεν νὰ δεχθῶμεν εὐγνωμότως καὶ τὸν υποβιβασμὸν τῆς Κρήτης εἰς πασσαλίχιον τῆς Διαρβεικίρης ἢ τοῦ Βάν. Μὴ ἀκούετε τί θέλουν οἱ Κρήτες καὶ τὸ Ἔθνος, καὶ τί κελεύει τὸ δίκαιον».

Σχόλιον. Ὁ κ. Δηλιγιάννης δὲν ἀρνεῖται τὴν αὐθεντικότητα τοῦ Ἰταλικοῦ ἐγγράφου (7]19 Φεβρ.), εὕρισκε δὲ εὐλόγον τὴν ἀδιάλλακτον στάσιν τῆς τότε Κυβερνήσεως πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις καὶ δὴ πρὸς τὴν συμπαθητικώτατα διακευμένην ἡμῖν Ἰταλίαν. Πῶς λοιπὸν μέμφεται τὴν νομικῶς ἀνεύθυνον Ἀντιπολίτευσιν, ὅτι εἶχεν ἀδιάλλακτον γλῶσσαν, ἀν π ρ ὶ ἄ γ μ α τ ι ε ἶ χ ε ; (βλ. ἀνωτ. Σελ. 84).

10. — **Δεκεμβρίου 29.**— Ἐν τῷ φύλλῳ τούτῳ ὁ κ. Δηλιγιάννης ποιεῖται τὴν δῆλωσιν, ὅτι **ἐθνικὴ** ἐγένετο ἡ διαγωγὴ τῆς Κεντρικῆς ἐπὶ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπῆς καὶ ὅτι αὕτη ἐν **ἀδιαλείπτῳ συνοχῇ** διετέλεσε μετὰ τῶν **ἐκάστοτε Κυβερνήσεων**, ὑπηρετοῦσα τὰ **ἐθνικὰ μόνον** συμφέροντα, ὅτι δὲ **οὐδέποτε ἔπραξέ τι ἄνευ τῆς Κυβερνητικῆς γνώμης**. Π ὁ μ ο λ ο γ ῖ α α ὔ τ η, τὴν **ἀλήθειαν** ἀναπαριστῶσα, εἶναι σπουδαιότατη, διότι μαρτυρεῖ καὶ τὰς πρὸς τὴν **τελευταίαν** ὑπὸ τὸν κ. Δηλιγιάννην Κυβέρνησιν σχέσεις τῆς Ἐπιτροπῆς, ὡς μηδὲν πραξάσης ἄνευ Κυβερνητικῆς ἀδείας, θέλει δὲ μᾶς χρησιμεύσει ἐν τῷ δευτέρῳ Κεφαλαίῳ. (Ρενιέρης, Λυμπρίτης, Παπαδάκης).

Ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ ὁ κ. Δηλιγιάννης γράφει τὰ ἑξῆς :

« . . . Ἡξιοῦμεν ὁμῶς καὶ δικαίως ὅπως ἡ ἀπὸ χρόνου μακροῦ, ὡς **ὄφειλε**, παρασκευαζομένη ἐν τῷ ἀρμοδίῳ ὑπουργείῳ σχετικῆ ἐργασία ὑπὸ τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐπιτελικῆς ὑπηρεσίας, εὐρεθῇ **συντετελεσμένη πλήρης**, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς ἐκείνων, οἵτινες ἐκλήθησαν νὰ διευθύνωσι καὶ ἐφαρμόσωσιν ἐν τόπῳ τὴν οὕτω **παρασκευασθεῖσαν** ἐργασίαν. Καὶ ἐὰν ὁ κληθεὶς ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Συνταγματάρχης

Σαπουτζάκης δὲν εἶχε παρασκευάσει ἑαυτὸν ἀπὸ πολ-
λοῦ χρόνου, διατὶ ἐζήτησε καὶ ἐδέχθη νὰ ἀναλάβῃ
τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ
ὁποίου ἐτέθη ὁ Διάδοχος οὗτινος ὑπῆρξεν ὁ διδάσκαλος ;

« Διατὶ τοῦλάχιστον δὲν ἀνεζήτησεν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς
διευθύνσεως τῆς ἐπιτελικῆς ὑπηρεσίας τὰς μελέτας καὶ ἐκθέσεις,
ὅς ἐζήτησε καὶ ὑπέβαλε τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ στρατοῦ τῆς Θεσ-
σαλίας κατὰ τὸ 1886, ἐργασίας καὶ σχέδια ἃ ὑπέβαλεν ὁ
σεβαστὸς πατὴρ του ἀντιστράτηγος Σαπουτζάκης ; Ἐκεῖ θὰ
εὔρισκε τὰ περὶ ὀχυρώσεως τῆς Λαρίσσης, τὰς περὶ στρα-
τιωτικῆς συγκαινωνίας μελέτας καὶ τὰς συνεπεῖα τούτων
γενομένης ἐργασίας κατασκευῆς ὁδῶν καὶ γεφυρώσεων. Διατὶ δὲν
ἐζήτηι τὸ ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ἐν γένει ΣΧΕΔΙΟΝ ὅπερ ἐκ-
πονηθὲν τότε εἶχε γίνεαι ἀποδεκτὸν ὑπὸ τῆς ΚΥ-
ΒΕΡΝΗΣΕΩΣ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ; . . Ὁ ἡμέτερος Ἡγέτης δὲν
ἠδύνατο νὰ παρέμβῃ περὶ τὴν ἐξέτασιν αὐτῶν (= τοῦ πο-
λεμικοῦ σχεδίου καὶ τῶν συναφῶν ζητημάτων) ἐμπιστευθεὶς
τὴν μελέτην αὐτῶν εἰς τοὺς ἀρμοδίους ἀνδρας ». (= Παρενέθη).

Σχόλιον. Ἐς συσχέτιση ὁ ἀναγνώστης τὰς δηλώσεις
ταύτας τοῦ κ. Δηλιγιάννη πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐν 8ῳ παρα-
γρ. (σελ. 93) δήλωσίν του, δεδημοσιευμένην ἐν τῷ φύλλῳ τῆς
21ης Δεκεμβρίου. Πῶς ἡ Κυβέρνησις κατὰ τὸ 1886, ὅτε
ἐπέκειτο Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος, εἶχε φροντίσει νὰ
ἐγκρίνῃ πολεμικὸν σχέδιον, διότι εἶχε ὑποχρέωσιν
φυσικὴν πρὸς τοῦτο, κατὰ δὲ τὸ 1897 δὲν εἶχε τὰ αὐτὰ
καθήκοντα, ἀλλ' αἰτιᾶται ἄλλους ἐπὶ τῇ ἐλλείψει πολε-
μικοῦ σχεδίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδει δικαίως τὴν
ἤτταν; (Βλ. « Πρῶτα ν » τῆς 16 Ἰανουαρίου 1898). Εἶναι
δὲ πρωτοφανὲς τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι δὲν εὐθύνεται ἡ Κυβέρ-
νησις ἐπὶ τῇ ἐμπιστοσύνῃ, τὴν ὁποίαν ὁμολογεῖ ὅτι
ἐχορήγησεν αὐτῇ εἰς τοὺς ἐν τῇ γνώμῃ τῆς ἀρμοδίους,
ἴν' ἀσχοληθῶσι περὶ πολεμικοῦ σχεδίου καὶ τῶν συναφῶν
ζητημάτων. Ἡ ὑπαρξίς ἀκριβῶς πολεμικοῦ σχεδίου, τὸ
ὁποῖον μάλιστα νὰ ὑποπτευθῶσιν πῶς οἱ ἔχοντες συμφέρον

νά έντοπισθῆ ὁ πόλεμος, θά ἠδύνατο νά προλάβῃ ἴσως αὐτόν κατά τήν γνώμην διασημῶν ξένων Ἀξιωματικῶν, ἐνός ἐκ τῶν ὁποίων τήν γνώμην ἀνεγνώσαμεν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμεπισήμῳ ἐφημερίδι τῆς Βιέννης «Fremdenblatt» — Παραλείπομεν τώρα ὅλα τὰ ἄλλα ὅσα ὁμολογεῖ ἡ ἀνωτέρω ἐν τῇ «Π ρ ω ῖ α» δῆλῶσις καί ἰδίᾳ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διωρίσθη ὁ Ἐπιτελάρχης. — Πολυτίμους ἐπίσης ὁμολογίας ποιεῖται μετὰ μείζονος μάλιστα στρατιωτικῆς εἰδικότητος καί ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 16 Ἰανουαρίου 1898. Τὸ ἐφ' ἡμῖν φρονοῦμεν, ὅτι ἐν τοῖς δυσὶν εἰρημένοις τῆς «Π ρ ω ῖ ας» φύλλοις, τῆς 29 Δεκεμβρίου 1897 καί 16 Ἰανουαρίου ἐ. ἔ. ὁ κ. Δηλιγιάννης ἔθετο μετ' ἀκριβείας τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα δέον νά ὑποστῶσι τὸν πρῶτον δικαστικὸν ἔλεγχον. Ἀναλόγως δὲ τοῦ ἐντεῦθεν πορίσματος θά γείνη ἀνάγκη νά ἐρευνηθῆ καί τὸ ζήτημα, «**τίνες οἱ αἴτιοι τοῦ πολέμου.**»

11. Ἰανουαρίου 22 — 1898. — Ἐν τῷ φύλλῳ τούτῳ τῆς «Π ρ ω ῖ ας» ὁ κ. Δηλιγιάννης γράφει τὰ ἐξῆς :

«Δυστυχῶς δὲν ἦτο **μόνη** ἡ Ἀντιπολίτευσις ἡ **ἀποκρούουσα** πρὸ τοῦ πολέμου τὴν διὰ τῆς Ἡγεμονίας λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καί **οὐχὶ** διότι ΟΛΙΓΟΙ Ἀντιπολιτευόμενοι ἐθορόβουν **ἐματαιώθη** κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἡ λύσις περὶ ἧς πολλὰ ὑπῆρχον **προσδοκίαι**. Ἀπέκρουε τὸν συμβιβασμὸν ἐκεῖνον **ὀλόκληρον** τὸ Ἔθνος καί **μόνον** διὰ ταῦτο ἐματαιώθη καί **μόνον** εἰς ταύτην τὴν ὁμόφωνον ἀλλὰ τόσοσιν πεπλανημένην γνώμην ὑπέκυψαν πάντες, διότι οὐδεὶς οὐδὲν ἠδύνατο κατ' αὐτῆς Ἐὰν ἡ πλάνη ἐκεῖνη ἦτο γνώμη **μόνον** τῶν **μελῶν** τῆς ἐν τῇ Βουλῇ Ἀντιπολιτεύσεως (πρὸ ὀλίγων στίχων ἦσαν ὀλίγα Μέλη τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, τώρα εἶναι ὅλα), ἐὰν δὲν εὑρισκεν ἡγὼ ἐκτὸς τῆς Βουλῆς εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους καί εἰς πάντα τὰ κοινωνικά στρώματα, ἐὰν εὑρισκεν ἀτάραχον καί φυλακτικὴν τὴν κοινὴν γνώμην, κανεὶς καί πρωτίστως ἡ Κυβέρνησις δὲν ἤθελεν ἀξιώσει προσοχῆς τοὺς ὀλίγους ἐκείνους φωνασκούς, ὡς δὲν εἶχε δώσει **καμμῶν** προσοχὴν ἡ Κυβέρνησις εἰς τὰς ὁμοίας φωνασκίας τῶν αὐτῶν ἐκμεταλλευ-

τῶν, τὰς περιορισθείσας ἐντὸς τοῦ Κοινοβουλίου, ὅτε τῷ 1896 ἀπεδέχεται τὴν δι' αὐτονόμων θεσμῶν λύσιν, ἣν ἐπέβαλον κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο αἱ Δυνάμεις . . . Δὲν πρόπει ἄλλως τε νὰ λησμονῆ κανεῖς, ὅτι ἡ διὰ τῆς ἡγεμονίας λύσις δὲν εἶχε φθάσει εἰς τὸ στάδιον ὀριστικῆς προτάσεως πασῶν τῶν Δυνάμεων, ἵνα τεθῆ ζήτημα ἀποδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος, διότι μόλις ἐπιφανεῖσα εἰς τὴν δημοσιότητα, ὡς εἰσηγησις μεᾶς ἢ δύο Δυνάμεων, ἀπεκρούσθη ὀργίλως ὑπὸ παντὸς τοῦ βῆθους καὶ προεκάλεσε τοὺς κεραυνοὺς τῆς Ἀντιπολιτεύσεως»

Σχόλιον. Ὁμολογεῖ, ὅτι δὲν ἐτέθη ζήτημα ἀποδοχῆς ἢ ἀπορρίψεως τῆς ἡγεμονίας, ὅπερ ἀληθέστατον, ἐξ ἄλλου ὅμως διῦσχυρίζεται, ὅτι ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ τὸ ἔν ἐῖναι ἀληθὲς ἢ τὸ ἄλλο. Ἡκούσατέ ποτε πολιτευτὴν ἐγγηράσαντα ἐν τῇ διπλωματίᾳ, ὁ ὁποῖος νὰ λέγῃ, ὅτι διὰ τῶν ἐφημερίδων ποιοῦνται τὰ Κράτη πρὸς ἄλληλα εἰσηγήσεις τῶν ἰδίων γνωμῶν; Ποιοὶ δὲ εἶναι αὐτοὶ οἱ κεραυνοὶ καὶ κατὰ ποίαν συνεδρίασιν ἐξεσφενδονίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως ἐναντίον τῆς δι' ἡγεμονίας λύσεως; Τὰς μέχρι καὶ τῆς 17 Φεβρουαρίου μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Βάσσου συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς ἐξιστορήσαμεν ἀνωτέρω (σελ. 79—87), ἐξιστόρησε δὲ αὐτὸς καὶ ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐν τῇ «Πρωίᾳ» τῆς 24 Δεκεμβρίου. Ποῦ εὐρίσκεις ἀναγνώστα ἐν αὐταῖς κεραυνοὺς τῆς Ἀντιπολιτεύσεως ἐναντίον τῆς ἡγεμονίας; Μὴ λησμονῶμεν ἄλλως τε, ὅτι αἱ Δυνάμεις τῇ ἐπαύριον μόλις τῆς συνεδριάσεως τῆς 17 Φεβρουαρίου ἐδύλωσαν τῇ Ἑλλάδι τὰς ὀριστικὰς ἀποφάσεις των. Διὰ τοῦτο δὲ τὴν περὶ ἡγεμονίας δημοσιογραφικὴν εἶδησιν, περὶ τῆς ὁποίας οὐκ οἶδαμεν ποῦ ἀναγνώσας ἔφερε τὸν λόγον μόνος ὁ κ. Φιλάρετος ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 11 Φεβρουαρίου, οὐδεὶς τῶν ἀντιπολιτευομένων ὑπέλαβεν ὡς δυναμένην νὰ ἔχη ἐπίσημόν τινα ἔμπνευσιν, ἂν ἢτό ποτε δυνατόν νὰ

ἔχῃ. Πῶς ἦτο δυνατόν καθ' ὃν χρόνον αἱ Δυνάμεις συνεφώνουν πρὸς ἀλλάλας περὶ τῆς διακοινώσεως τῆς 18 Φεβρουαρίου, μία ἢ δύο ἐξ αὐτῶν, **κακῆς πίστεως οὔσαι κατὰ τὸν κ. Δηλιγιάννην, νὰ ἐξηπάτων τὰς ἄλλας καὶ νὰ εἰσηγοῦντο διὰ τῆς δημοσιογραφίας τὴν δι' ἡγεμονίας λύσιν**; Μετὰ τὴν ἀπάντησιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν τῆς 18 Φεβρουαρίου διακοίνωσιν, ἦτοι **μετὰ τὴν 24 Φεβρουαρίου**, προσβλήθησαν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Συνουλίαν προτάσεις τινες διαλλακτικότεραι ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας τὸ πρῶτον καὶ τῆς Ρωσσίας ὕστερον, ἀλλ' **ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῶν ἄλλων** Δυνάμεων. Καὶ ὅμως ἐν ᾧ ἔχει τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων τούτων ὑπ' ὅψιν ὁ κ. Δηλιγιάννης, διίσχυρίζεται ὅτι ὑπῆρξαν καὶ Δυνάμεις εἰσηγασάμεναι, διὰ τῆς δημοσιογραφίας **μάλιστα**, πρότασιν περὶ ἡγεμονίας. Εἶναι **ἀληθές**, ὅτι κυρίως περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἡ εὐρωπαϊκὴ δημοσιογραφία εἰσηγήσατο τοιαύτην γνώμην· θὰ ἴδωμεν ὅμως ἐν τῷ 4ῳ κεφαλαίῳ, ὅτι οὐδεμίαν ἀπολύτως ἐπίσημον ἐμπνευσιν εἶχον αἱ ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης ἐφημερίδες (βλ. σελ. 84). Λείπεται λοιπὸν νὰ ἐξετασθῇ, ἀν μετὰ τὴν 25 Φεβρουαρίου ἡ ἀντιπολίτευσις ἠσυχολύθη ἐν τῇ Βουλῇ περὶ τῆς ἐν λόγῳ δημοσιογραφικῆς διὰ τὴν ἡγεμονίαν ἢ ἄλλην λύσιν εἰδήσεως καὶ δὴ μετὰ κεραυνῶν. Τοῦτο θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Δηλιγιάννη ἀποσιωπωμένων πρακτικῶν τῆς Βουλῆς. (Σελ. 101—103).

Λέγει ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὅτι παρὰ τὰς φωνασκίας τῶν Ἀντιπολιτευομένων, καθὸ περιορισθείσας ἐν τὸς τοῦ Κοινοβουλίου, ἐδέχθη κατὰ Αὐγουστον τοῦ 1896 τὸ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐπιβληθὲν πολίτευμα. Πολὺ εἶναι τὸ ὕδωρ τῆς λήθης, τοῦ ὁποίου ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ κ. πρῶν Πρωθυπουργός, καίτοι ἀκαταμάχητον πολιτικὸν ἐφόδιον αὐτοῦ ἐγένετο κυρίως ἡ μνῆμη ἢ ἀπέραντος. "Οτε

ἀπεδέχετο τὴν λύσιν ἐκείνην, ἡ Βουλὴ δὲν **εἰργάζετο** καὶ φωνασκίαι Ἀντιπολιτευομένων **ἐντὸς αὐτῆς** δὲν ἠκούοντο.

Ἄλλὰ πῶς ἀντελήφθη τὴν ἀναστάτῳσιν τοῦ Ἔθνους ἐναντ' ὄν τῆς ἡγεμονίας, ἢ πῶς ἐποιήσατο **ἀπόπειραν** νὰ τὸ ἐξαγάγῃ τῆς πλάνης; Εἶχε βεβαίως ἐξαφθῆ τὸ φρόνημα οὐχὶ ὅμως ὑπὸ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. Δηλιγιάννη καὶ δι' οὗς λόγους εἶπομεν ἦδη ἐν τοῖς ἠγουμένοις (βλ. Σελ. 57) καὶ δι' οὗς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Ὅλος ὁ λαός, ὅταν εἶδε τὸ **τόλμημα** τοῦ κ. Δηλιγιάννη, ἦτοι τὴν **προσάρτησιν** τῆς Κρήτης ἔδωκεν ἐν τῇ ἀπλοϊκῇ καὶ εἰλικρινεῖ σοφίᾳ του **μῖαν καὶ μόνην** ἐξήγησιν, ὅτι ἰσχυρὰν ὑποστήριξιν εἶχεν ἐξασφαλίσαι ἡ Κυβέρνησις· ὁ μὲν ἔλεγεν ὅτι ἦλθε παρὰ τοῦ δεῖνος φίλου Ἰγγεμόνος τηλεγράφημα «**ἐνεργήσατε ταχέως**», ὁ δὲ, ὅτι τὸ τηλεγράφημα ἦτο οὐχὶ παρὰ τούτου, ἀλλὰ παρὰ τοῦ δεῖνος ἡγεμονικοῦ προσώπου, λέγοντος, «**σπεύσατε**». Ταῦτο χρόνως ὅμως ὑπόπτευε ὁ λαός, μὴ ματαίως, ὅπως τῷ 1886, τὸν ἀποσπῶσιν ἀπὸ τὰ ἔργα του, εἰς ἐλπίδας μόνον στηριζόμενοι περὶ ἐξωτερικῆς ἰσχυρᾶς ἀρωγῆς, ἐπὶ δὲ τῇ ὑποψίᾳ του ταύτῃ ἠπείλει. Ἄς τεθῆ κάλπῃ, ἵνα ἀποφανθῆ ὁ λαός, ἂν ἔδωκεν ἢ ὄχι τοιαύτην ἐρμυνείαν εἰς τὸ τῆς 1ης Φεβρουαρίου τόλμημα καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐπιστράτευσιν. Ὅτε ἐγεννήθησαν ὕστερον τὰ κωλύματα, ἐξήφθη ὁ λαός καὶ ἐδυσπίστει πρὸς **πάντας**. Ἄν ὅμως ὁ κ. Δηλιγιάννης στέλλων τὸν στρατὸν εἰς Κρήτην, ἄφινεν τὴν θύραν τῆς ὑποχωρήσεως ἀνοικτὴν (βλ. σελ. 58), ἐξαιψὶν ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ **οἰκογενειακᾶς** δυσπιστίας δὲν θὰ εἶχομεν. Ἐπειτα δὲ μὴ λησιμονῶμεν, ὅτι ὁ λαός ὁμοιάζει πρὸς μικρὰ παιδία, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ δημῳδὸς πείρα ἀπαγορεύει νὰ δίδωμεν ὑποσχέσεις μὴ ἐκτελεστάς, διότι δύσκολος εἶναι ὕστερον ἢ ἀθέτησις. Ἐὰν ὅμως οἱ γονεῖς ἀναγκασθῶσι ποτε νὰ δώσωσι τοιαύτας, δὲν διστάζουσιν ὕστερον νὰ ἐπιβάλωσι τοῖς ἐξανισταμένοις παιδίοις σιγὴν δι' ὅλης τῆς πατρικῆς μέχρῃς ἄκρων αὐστηρότητος, ὡς διὰ τῆς

βίας πολλάκις δίδουσι τὸ φάρμακον, ὅπερ σώζει αὐτὰ ἀπὸ τοῦ θανάτου. Ἡ Κυβέρνησις, εἶναι ἐν τοιαύταις περιστάσεσιν ὁ πατὴρ τοῦ λαοῦ, ὅπως ἀπέδειξεν ὁ μακαρίτης Κουμουνδοῦρος τῷ 1878.

Δὲν λησμονεῖ δὲ ὁ λαὸς, ὅτι ὁ μακαρίτης Κουμουνδοῦρος εἶχε φωνασκοῦντας ἐν τῇ Ἀντιπολιτεύσει καὶ ἐξάπτοντας τὰ πλήθη Τρικούπην καὶ Δηλιγιάννην καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς, ὅτι δὲ τινὲς τούτων προέβησαν καὶ εἰς ἀπαίσια διαβήματα, ὅποια ἀφηγήθη ἄλλοτε ὁ κ. Δεβίδης ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς, χωρὶς ν' ἀναιρεθῶσιν· ἀλλὰ δὲν ἐπτοίθη ἐκεῖνος, ὡς ὁ κ. Δηλιγιάννης. Ἦτο καὶ ἐκεῖνος ἀδιάλλακτος, μέχρις οὗ τῷ ὑποβάλωσιν ὀριστικὴν ἐν εἶδει τελεσιγράφου πρότασιν, ὅταν δὲ ὁ Ράδοβιτς τῷ ὑπέβαλε τοιαύτην πλήρη ἔχων τὴν πεποιθῆσιν περὶ τῆς ἀπορρίψεώς της, ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος Πολιτευτῆς καὶ μέγας Πατριώτης ἐδέχθη αὐτὴν πρὸς μεγάλην χαρὰν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ράδοβιτς ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον νὰ διηγῆται τὸ πάθημά του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Πρακτικὰ τῆς Βουλῆς ἀποδιωπηθέντα

1.—**Συνεδρίασις τῆς 27 Ἰανουαρίου 1897.**— Κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην ὑπεβλήθη πρότασις περὶ μυστικῆς συνεδριάσεως ὑπὸ 35 Βουλευτῶν. Ὁ κ. Δηλιγιάννης ἀπέκρουσεν αὐτὴν καὶ ἡ πλειονοψηφία τῆς Βουλῆς τὸν ἠκολούθησε. Κοὶ ὅμως ἦτο εὐκαιρία νὰ χαλιναγωγῆσῃ διὰ τῆς μυστικῆς συνεδριάσεως τοὺς πάντας, σπυριζόμενος εἰς ὅσα οἱ Ἀντιπολιτευόμενοι κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1896 εἶχον εἶπει κατὰ τῆς πολεμικῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν πολιτικῆς, θέτων ὄρισμένα ζητήματα καὶ λαμβάνων ψῆφον ἐμπιστοσύνης ἐπ' αὐτῶν. Ἐξαίς ἐθνι-

κοῦ φρονήματος δὲν ὑπῆρχεν ἔτι, ἢ δὲ μυστικὴ συνεδρίασις θὰ ἐχαλιναγῶγει τοὺς πάντας. Ὁ Olivier εἶχεν ὑπὲρ τοῦ πολέμου σαφῆ γνώμην τῆς πλειοψηφίας τῆς Βουλῆς, ἐν δημοσίᾳ μάλιστα συνεδριάσει. Ἀλλὰ μὴπως δὲν ἐδικαιούτο καὶ βραδύτερον νὰ προκαλέσῃ ὁ κ. Δηλιγιάννης μυστικὴν συνεδρίασιν ;

2.—**Συνεδριάσις τῆς 6 Φεβρουαρίου.**—Ἐν τῇ συνεδριάσει ταύτῃ ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ποιεῖται τὴν δῆλωσιν, ὅτι **εἶχε δώσει διαταγὰς** εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον **νὰ ἐμποδίσῃ** τὴν εἰς Κρήτην ἀποβίβασιν Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἦτο αὕτη **δευτέρα** πολεμικὴ **ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας** πράξις τῆς Κυβερνήσεως ἐναντίον τῆς Τουρκίας, καίτοι ἐγίνωσκεν ἤδη, ὅτι εἶχεν ἀπαγορευθῆ τῇ Πύλῃ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἢ ἀποστολῆ στρατοῦ εἰς Κρήτην. Ἡ Ἀντιπολιτευσις ἐπεκρότησε, διότι φυσικὰ δὲν ἠδύνατο νὰ φαντασθῆ, ὅτι ἡ Κυβέρνησις προέβη εἰς τὸ πολεμικὸν αὐτὸ μέτρον, χωρὶς νὰ ἐπίκειται ὁ ὑπὸ τοῦ κ. Δεληγεώργη ἐνδειχθεὶς τῇ 24 Ἰανουαρίου κίνδυνος (Σελ. 73). Ἐπειτα δὲ ὁ πατριωτισμὸς δὲν ἐπιτρέπει εἰς τὰς Ἀντιπολιτεύσεις ν' ἀποδοκιμάζωσι τὰς πολεμικὰς πράξεις, εἰς τὰς ὁποίας **ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς ζητήμασι** προέβησαν ἤδη αἱ Κυβερνήσεις, πρὶν ἐπέλθῃ ἡ ὀριστικὴ ἔκβασις αὐτῶν.

3.—Περὶ τῶν συνεδριάσεων τῆς 11 καὶ 17 Φεβρουαρίου ἐγένετο ἤδη λόγος ἀνωτέρω. Αἱ συνεδριάσεις 7, 8 καὶ 10 Φεβρουαρίου, ὡς καὶ αἱ τῶν 4, 5 καὶ 6 Μαρτίου, 3 καὶ 4 Ἀπριλίου, οὐδεμίαν παρουσιάζουσι συζήτησιν περὶ τοῦ ζητήματος. Κατὰ τὰς 12, 13, 14, 15, 16, 18, καὶ ὅλας τὰς ἐπιλοίπους ἡμέρας τοῦ Φεβρουαρίου ἢ Βουλῆ **ἀργεῖ**, διότι **οὕτως ἐγκρίνει ἡ Κυβέρνησις.** Ἀργεῖ ἐπίσης ἡ Βουλὴ ἀπὸ τῆς 7 Μαρτίου μέχρι τῆς 2 Ἀπριλίου. Καὶ αἱ συνεδριάσεις δὲ τῆς 4, 5 καὶ 6 Μαρτίου, ὡς καὶ αἱ τῆς 3ης καὶ 4ης Ἀπριλίου οὐδεμίαν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ ζητήματος παρουσιάζουσι. Ποῦ εἶναι λοιπὸν οἱ **ἐν τῇ Βουλῇ κεραυνοὶ** τῆς **ὅλης** Ἀντιπολιτεύσεως, οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν κ. Δη-

λιγιάνην ἐματαίωσαν τὴν δι' ἡγεμονίας ἢ ἄλλην τινα οἰανδήποτε λύσιν ; Ποίαν κατὰ τὰς συνεδριάσεις ταύτας προέτεινεν ἡ Κυβέρνησις λύσιν ; Μήπως δὲν εἶχεν ἀπὸ τὸν Νοέμβριον ἐκπεφρασμένην τὴν γνώμην τῆς Ἀντιπολιτεύσεως περὶ ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν βίαν τῆς Εὐρώπης ; Ἀκριβῶς δὲ καθ' ἃς ἡμέρας ἤρχει ἡ Βουλὴ ἢ καθ' ἃς ἡμέρας συνεδρίαζεν ἄνευ συζητήσεων ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος, ἐφέρετο ἀνὰ τὴν δημοσιογραφίαν, ξένην τε καὶ ἡμετέραν, ἢ περὶ ἡγεμονίας γνώμη. Ἄλλ' οὐδὲ ἐν ταῖς ἀνωμάλοις συνεδριάσεσιν, περὶ ὧν κατωτέρω ὁ λόγος, οὐδεὶς, οὔτε ὁ κ. Φιλάρετος εἶπέ τι περὶ τῆς λύσεως ταύτης.

4. — **Συνεδριάσις τῆς 3 Μαρτίου.** — Κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην ὁ κ. Φιλάρετος, ἐπειδὴ βλέπει **διωπῶσαν** τὴν Κυβέρνησιν, ζητεῖ παρ' αὐτῆς νὰ φωτίσῃ τὴν Βουλὴν περὶ τῆς στάσεως τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ὑπὸ **διπλωματικὴν ἔποσιν** καὶ περὶ τῶν κατὰ **τὴν ἀργίαν** τῆς Βουλῆς συμβάντων. Ἡ Κυβέρνησις ἀπήντησε διὰ τοῦ κ. Σκουζέ, ὅτι καθ' ὃν **χρόνον ἤρχει ἡ Βουλὴ** « ἐπὶ ἡλθεν ἡ διακοίνωσις τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν ἡ Κυβέρνησις ἔδωκε πρὸς τὰς Δυνάμεις, ὅτι δὲ » ἔκτοτε τὸ ζήτημα εἶναι ὑπὸ διάσκεψιν μεταξὺ τῶν Δυνάμεων, αἵτινες δὲν ἀπήντησαν ἡμῖν ἀκόμη ». Περὶ δὲ τοῦ βουβαρδισμοῦ τῶν Κρητῶν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν στόλων ἐδήλωσεν ἡ Κυβέρνησις, ὅτι διεμαρτυρήθη **ὅπου καὶ ὅπως ἔδει**, ταύτοχρόνως δὲ, **οἰονεὶ εἰς ἀπάντησιν τοῦ βουβαρδισμοῦ**, ἥτοι τῆς ἀσκηθείσης ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ὑλικῆς βίας τῶν Δυνάμεων, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν γνώμην τῆς Ἀντιπολιτεύσεως ἔπρεπε νὰ ὑποκίψωμεν, κατέθηκε τὸ ἀπὸ 1ης Μαρτίου Β. Διάταγμα περὶ ἐπιστρατεύσεως. Διατὶ προκληθέντες ὑπὸ τοῦ κ. Φιλάρετου νὰ διαφωτίσῃτε, Κύριε πρόην Πρωθυπουργέ τὴν Βουλὴν, περὶ τῆς **διπλωματικῆς** στάσεως τοῦ ζητήματος, δὲν ἐπελήφθητε τῆς φρονίμου ταύ-

της προκλήσεως νὰ ῥίψητε ὕδωρ εἰς τὴν πυρκαϊάν, ἀν **ὕψῃχε** τοιαύτη, ὡς διῆσχυρίζεσθε ; Τὸ αἴτημα τοῦ κ. Φιλαρέτου δὲν ἀπεδείκνυεν αὐτὸν θέλοντα νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὴν **διπλωματικὴν** κατάστασιν ; Ποῦ λοιπὸν οἱ κεραυνοί ; Τίς εὐθύνεται ἐπὶ τῇ σιγῇ ; (Παράβ. σελ. 98).

5. — **Συνεδρίασις τῆς 2 Ἀπριλίου.** — Ἐν τῇ συνεδριάσει ταύτῃ ὁ κ. Δηλιγιάννης ποιεῖται, **χωρὶς νὰ ἐπερωτηθῆ**, τὰς ἐξῆς δηλώσεις :

« . . . Ἡ ὑπόθεσις αὕτη (= ἡ Κρητικὴ) ἐξακολουθεῖ (ἀπὸ τῆς 7 Μαρτίου) **ἐκκορυμῆς**, αἱ δὲ Μ. Δυνάμεις, αἰτινες ἀνέλαβον τὴν διεξαγωγὴν τῆς ὑποθέσεως ταύτης, **εἰσέτι δὲν ἔφθασαν εἰς πόντισμα ὀριστικόν** διὰ τοῦτο οὐδ' **ἐγὼ** δύναμαι νὰ **βεβαιώσω** τὴν Βουλὴν περὶ τῆς **εἰρηνικῆς** λύσεως τῆς ὑποθέσεως ταύτης (1). Καὶ **ποῖαι** μὲν εἶναι αἱ **γνώμαι** τῶν Μ. Δυνάμεων περὶ τοῦ **τρόπου**, καθ' ὃν κρίνεται, ὅτι τὰ συμφέροντα τῆς γενικῆς εἰρήνης ἐπιβάλλουσι τὴν διεξαγωγὴν καὶ τὴν λύσιν τῆς Κρητικῆς ὑποθέσεως, **δὲν εἶμαι εἰς θέσιν** νὰ ποιήσωμαι **ἀνακοίνωσιν** τινα . . . (Ἀφηγεῖται τὰ τῆς διακοινώσεως τῆς 18 Φεβρουαρίου καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀπάντησιν) . . . Ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἡμῶν οὐδεμία μέχρι τοῦδε ἐδόθη ἡμῖν ἐπίσημος ἀπάντησις, ἐπειδὴ δ' ἐπεθυμοῦμεν νὰ συντελέσωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅσον ἡδυνάμεθα, εἰς τὸ ἔργον τῶν Μ. Δυνάμεων . . . προέβημεν περαιτέρω, ὑποδείξαντες, ὅτι πιθανῶς ὁ Κρητικὸς λαὸς θέλει στέρξει νὰ **ἐμπιστευθῆ** τὴν **Ἑλληνικὴν διοίκησιν**, ἐὰν ἡ **Εὐρώπη** **ἔδιδεν** εἰς τὴν **Ἑλ-**

(1) Καὶ ὅμως ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐξηρητάτο ἡ εἰρηνικὴ λύσις. Ὅταν δὲ τοιαῦτα λέγῃ ὁ πρωθυπουργὸς καὶ καταλήγῃ τὸν λόγον μὲ **πολεμικωτάτας** δηλώσεις, εἰρηνικὴ λύσις βεβαίως δὲν εἶναι δυνατή. Τίς ἰσχυρὸς θ' ἀνεχθῆ τοιαύτας προκλήσεις ἐκ μέρους τοῦ ἀδυνάτου ; Τίς δὲ μᾶς ἐγγυᾶται, ὅτι αἱ προκλητικαὶ αὗται δηλώσεις τοῦ κ. Δηλιγιάννη δὲν προῦκάλεσαν τὴν **πρὸς τὴν Τουρκίαν** **διαταγὴν** περὶ ἐπιθέσεως ;

λάδα τὴν ἐντολὴν, ἵνα ἀναλάβῃ αὕτη τὴν διοίκησιν τῆς γῆσου καὶ ὀργανώσῃ αὐτὴν διοικητικῶς καὶ **στρατιωτικῶς** (1) Ἄλλ' οὐδὲ πρὸς τὴν ἔνδειξιν ἡμῶν ταύτην ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν ἡ Εὐρώπη ἀπόφασίν τινα

Ἄλλὰ πλὴν τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὑπάρχει ἑτέρα τις ὑπόθεσις πρὸς τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην δὲν ἐδημιουργήσαμεν ἡμεῖς (2)· γέννησιν ἔδωκεν εἰς αὐτὴν ἡ **ἰδιόρρυθμος** πολιτεία τοῦ ὁμοῦ Κράτους (3), **τὴν τακτικὴν δὲ ταύτην ἀκολουθοῦντες** ἐφθάσαμεν εἰς ἣν εὐρισκόμεθα κατὰστασιν ἐπὶ τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς . . . (ὁμιλεῖ μετὰ τοῦτο περὶ τῶν στρατιωτικῶν παρασκευῶν) . . . Ἀληθῶς τῆς ἐλλείψεις ταύτης (τοῦ στρατοῦ) ἐμειώταμεν αἰσθητῶς προσδοκῶμεν δέ, ὅτι **ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν** θέλουσι καὶ αὐταὶ **ΕΝΤΕΛΩΣ ΑΡΘΗ ΚΑΙ Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΗΜΩΝ ΘΕΛΕΙ ΕΥΤΡΕΘΗ ΕΙΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ ΝΑ ΕΚΠΑΗΡΩΣΗ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΟΛΗΝ ΑΥΤΟΥ (Εὐγε ! Εὐγε ! καὶ χειροκροτήματα ἐκ τῆς Βουλῆς καὶ τῶν ἀκρατηρίων)** (4).

(1) Ἄφ' ἑνὸς ὁμολογεῖ, ὅτι **δὲν ἠξεύρει**, τί διανοοῦνται αἱ Δυνάμεις, ἐξ ἄλλου δὲ κατηγορεῖ τοὺς ἀντιπολιτευομένους, ὡς ματαιώσαντας διὰ τῆς ἐξάψεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τὴν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως **ἀγνοουμένην** εἰρηνικὴν λύσιν μὲ πλήρη αὐτονομίαν. Γράφει μετὰ τὸν πόλεμον, ὅτι ἐδέχετο καὶ ἄλλην πλὴν τῆς ἐνώσεως λύσιν, ἐνῶ τῇ 2 Ἀπριλίου ἔλεγε πρὸς τὴν Βουλὴν, ὅτι ἐπέτρεπεν εἰς ἑαυτὸν νὰ προτείνῃ ἀντὶ τῆς ἐνώσεως τὴν κατ' ἐντολὴν τῆς Εὐρώπης Ἑλληνικὴν διοίκησιν. Ὅχι Γιάννης ἀλλὰ Γιαννάκης.

(2) Ἡμεῖς, κύριε Διπλιγιάνη, ἐδημιουργήσαμεν τὴν κατὰστασιν ταύτην, ὅπως καὶ ἡμεῖς ὁμολογεῖτε ἐν τῇ «Πρωΐα» τῆς 11 Μαΐου (βλ. σελ. 89).

(3) Οὐδόλως ἦτο **ἰδιόρρυθμος** ἡ πολιτεία τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ τοῦναντίον πολὺ φυσικὴ καὶ δεδικοιολογημένη ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς Δικαίου καὶ τῶν φυσικῶν νόμων.

(4) Ἐνῶ δὲν ἐγίνωσκεν ἐτι τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνά-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Αἱ ξένοι διπλωματικάι Βίβλοι

Κιτιρίνη Βίβλος. — Πάντα τὰ ἀπὸ τῆς 24ης Ἰανουαρίου (π. χ.) ἔγγραφα μαρτυροῦσιν, ὅτι αἱ Μ. Δυνάμεις ἐζήτουν ν' ἀνακαλέσωμεν τὰ πλοῖα, διότι ἄλλως δὲν ἠδύναντο νὰ ἐμποδίσωσι τὴν Πύλην ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς στρατευμάτων εἰς Κρήτην. Ἐντονώτερον ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἀπαιτήσεις αὗται τῶν Δυνάμεων μετὰ τὴν 29 Ἰανουαρίου, ἤτοι μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ τορπιλικοῦ στόλου. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐπέβαλλον τῷ κ. Θ. Δηλιγιάννῃ τὸ καθῆκον νὰ ἐνθυμηθῇ τὴν ἀγόρευσιν τοῦ κ. Δεληγεώργη (Συνεδρ. 24 Ἰαν.). Τὸ αὐτὸ καθῆκον ἐπέβαλλον τῇ τότε Κυβερνήσει τὰ ὑπ' ἀριθμ. 71, 72, 73, 76, 87, 90, 95 καὶ 115 ἔγγραφα, φέροντα ἡμερομηνίαν 30 — 31 Ἰανουαρίου καὶ 1 — 2 Φεβρουαρίου, διότι αἱ Δυνάμεις εἶχον ἤδη ἐμποδίσει τὴν ἀποστολὴν Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Κρήτην, ὡς ἰδίᾳ μαρτυρεῖ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 112 ἔγγραφο. Εἰς ἐπίμετρον μελετηθῆτω καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 214. Κυρίως ὅμως τὸ ὑπ' ἀριθμ. 77 ἔγγραφο (31 Ἰαν.) ἐπιβαρύνει πολὺ τὸν κ. Δηλιγιάννην, διότι μαρτυρεῖ, ὅτι εἶχε προειδοποιηθῆ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας θετικώτερον, ὅτι θ' ἀφίνετο ἡ Τουρκία νὰ προβῇ εἰς **ἀντίποινα**. Καὶ ὅμως ὁ κ. Δηλιγιάννης ἔστειλε τῇ ἐπαύριον τὸν Βάσσον, **κηρύξας** ἐπαρχίαν Ἑλληνικὴν τὴν Κρήτην. Ἀφοῦ ἤθελε νὰ ἔχη συνυπευθύνους καὶ τοὺς νόμῳ μὴ τοιοῦτους, διατὶ τοῦλάχιστον δὲν ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Βουλὴν τὰς διαταγὰς τῶν ἀδικιλάκτων Δυνάμεων, τὰς ἐκλιπαρήσεις δὲ τῶν φιλικῶν ἡμῶν Δυνάμεων;

Ἄλλ' ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης εἶχε τοσοῦτον τυφλῶς προσκολληθῆ εἰς τὴν νέαν του πολιτικὴν «ἢ ἐνώσις ἢ συγκαταστροφή», ὥστε

μεων, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, σπεύδει ἐν τούτοις νὰ δηλώσῃ, ὅτι εἶναι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἔτοιμος διὰ πόλεμον. Καὶ πταίουν μετὰ τοῦτο οἱ ἀντιπολιτευόμενοι καὶ ὄλος ὁ ἄλλος κόσμος.

οὐδὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν μας δὲν ἐθεραπεύθη, ὅπως οἱ ἄλλοι ὁμοιοπαθεῖς του. Ἀναγνώσατε τὸ ἄρθρον του ἐν τῇ «*Πρωτῆ*» τῆς 2 Αὐγούστου 1897, γεγραμμένον δηλ. τέσσαρας μῆνας μετὰ τὴν παγετώδη ψυχρολουσίαν μας, τὴν ἱκανὴν οἰανδήποτε ἄλλην ἐγκεφαλικὴν συμφορῆσιν νὰ θεραπεύσῃ. Κηρύσσει ὁ κ. πρῶν Πρωθυπουργός μας τὰς Μ. Δυνάμεις, ὡς **ψευδῶς** διαβεβαιούσας, ὅτι αὐταὶ ἐκώλυσαν τὴν ἀποστολὴν Τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς Κρήτην. Ἄν ἐτόλμα, λέγει ὁ ἐκ Γόρτυνος πολιτευτῆς, ὁ Σουλτάνος νὰ στείλῃ στρατὸν εἰς Κρήτην, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος θὰ τὸν προέπεμπεν αὐθωρεὶ εἰς τὸν Ἄδην· διὰ μόνον τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἐτόλμησεν ὁ Σουλτάνος νὰ στείλῃ στρατὸν εἰς Κρήτην. Λησμονεῖ ὁ κ. Θ. Π. Δηλιγιάννης, ὅτι, ἂν ἐβύθιζεν ὁ Ἑλλ. στόλος ἐν ἡ δύο τάγματα Τουρκικὰ, θὰ ἔστηνεν ὁ Ἐτέμ τὴν ἔδραν του ἐν Ἀθήναις· λησμονεῖ πᾶν ὅ,τι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔγραφεν ἐν προηγουμένοις τῆς «*Πρωτῆς*» φύλλοις (βλ. σελ. 89) περὶ τῶν ἀντιποίνων, τὰ ὅποια ἤτοιμαζέτο ἢ Τουρκία νὰ λάβῃ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ περὶ τῶν ὁποίων εἶχε κατηγορηματικὰς δηλώσεις ἢ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν 3 Φεβρουαρίου, ὡς μαρτυροῦσι καὶ αἱ τρεῖς διπλωματικαὶ Βίβλοι. Δεινὸν τὸ γῆρας· τὰ κατ' αὐτὸ νοσήματα εἶναι ἀνίατα.

Τὰ ὑπ' ἀριθ. 58, 61, 85, 90, 92, 93 καὶ 100 ἔγγραφα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι εἶχε καιρὸν μέχρι τῆς 2)14 Φεβρουαρίου ὁ Ἑλληνικὸς στόλος νὰ βομβαρδίσῃ καὶ καταλάβῃ τὰ τρία φρούρια τῆς Κρήτης, ὥστε κατὰ τὴν γνώμην **μῖας μερίδος** τῆς Ἀντιπολιτεύσεως (Συνεδρ. 23 Νοεμ.) νὰ παρουσιάσωμεν ἄρτιόν τι τετελεσμένον γεγονός, τοῦ ὁποίου ἢ μᾶλλον ἀπαισίᾳ συνέπειαι θὰ ἦτο κατὰ τοὺς εἰσηγητὰς τῆς ἰδέας νὰ ἀποδιωχθῶμεν ἐκεῖθεν ὑπὸ τῶν Μ. Δυνάμεων ἄνευ ζημιῶν ἢ τοῦλάχιστον ἄνευ καταστροφῶν ἀνεπανορθώτων, οἷας φέρει ὁ μεταξύ δύο Κρατῶν πόλεμος. Οὔτε λοιπὸν τὴν γνώμην τῶν ὀλίγων τούτων τῆς Ἀντιπολιτεύσεως, **τῶν μὴ ἠρέμων**, ἠγαλούθησεν ὁ κ. Δηλιγιάννης.

Ἄριθ 110. — Φεβρ. 2)14. — Ὁ Βουρὲ πρὸς τὸν Ἀριστῶ. —

«Ὁ Ἕλληνας Ἰπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν εἶπεν εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ἐπιτετραμμένον τῆς Αὐστρουγγαρίας, ὅστις τῷ προέβαλλε τὰς παρατηρήσεις τοῦ Γκολουχόβσκη, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἀπηύδησε πλέον περιαγομένη κατὰ πᾶσαν ἐξαμηνίαν ἀπέναντι ἐπαναστάσεων, αἵτινες ἐτάραττον τὴν δημοσίαν ἡσυχίαν, καὶ ὅτι ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τέρμα ἀφαιρούσα τὰς αἰτίαις αὐτῶν. **Δὲν φοβεῖται τὰς 30000 ἀνδρῶν, οὓς οἱ Τούρκοι συναθροίζουσιν εἰς τὰ Θεσσαλικά ὄρια, καὶ θέλει δικαιώσει αὐτὴν ἢ ἐξέγερσις πάσης τῆς Μακεδονίας. Πρέπει ἡ Εὐρώπη νὰ γνωρίζῃ προσέτι, ὅτι ἐν Κων)πόλει 300000 Ἕλληνες ἀναμένουσιν ἐξ Ἀθηνῶν ἕνα λόγον, ἵνα θέσῃσι πῦρ εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τῆς τουρκικῆς πρωτευούσης καὶ σείσωσι τὸν ζυγὸν τῶν Μουσουλμάνων».**

Πιστοτέραι εἰκὼν τοῦ κ. Δηλιγιάννη καὶ τοῦ ἐξ Ἀττικῆς ὁμοιώματός του, τοῦ ἀπειλοῦντος τὴν Εὐρώπην, δὲν ἠδύνατο νὰ γραφῆ. Ἡ Ἐθνικὴ Ἐταιρία δὲν ἐξεστόμισε τοιαύτας ἀπειλάς.

Ἄριθ. 267.—Ὁ Καμπὼν πρὸς τὸν Ἀριστῶ.— 23 Φεβρ. 7 Μαρτ.—Ἐκ θετικῆς πηγῆς γνωρίζω, ὅτι αἱ πλέον ὠρισμένοι διαταγαὶ ἐδέθησαν εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν θεσσαλικῶν συνόρων στρατιωτικούς διοικητάς, ὅπως μείνωσιν ἐν τῇ ἀμυντικῇ στάσει. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες ποιήσωσιν ἐπιδρομὰς ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν, πρέπει ν' ἀπωθηθῶσιν ἀποτόμως **μέχρι τῶν συνόρων, χωρὶς νὰ παρακολουθηθῶσι πέραν αὐτῶν.** Ὁ Ἰπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν ἐδήλωσεν, ὅτι ἐλήφθησαν πάντα τὰ μέτρα διὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, **ἀλλ' ἡ Πύλη οὐδὲν θὰ πράξῃ ἄνευ τῆς συγκατανεύσεως τῆς Εὐρώπης**

Σχόλιον. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο σχολιάζων ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐν τῇ «Πρωίᾳ» τῆς 30 Αὐγούστου, χαρακτηρίζει αὐτὸ δικαίως ὡς ψηλαφητὴν ἀπόδειξιν, ὅτι **προστάγματι τῆς Εὐρώπης ἢ τινῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων** ἐκήρυξεν ἡ Τουρκία τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ τίς ἀντέστη πρὸς τὰς Δυνάμεις καὶ προκλήσεις ἀπήυθινε πρὸς τινὰς αὐτῶν; Ὁ κ. Δηλιγιάννης. Καὶ πότε; τῇ 2 Ἀπριλίου, ἤτοι πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν

Σταυραετών, τὴν ὁποίαν εἶχε πεισθῆ ὁ Σουλτάνος ὑπὸ τῶν Δυνάμεων νὰ μὴ θεωρήσῃ ἀφορμὴν πολέμου.

Κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 292 ἔγγραφον (26 Φεβρ. Μαρτ. 10) ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις χαρακτηρίζει ἀπαρადέκτους τὰς προτάσεις τοῦ κ. Δηλιγιάννη.

Τὸ δὲ ὑπ' ἀριθμ. 507 (Μαρτ. 29—Ἀπρ. 10) μαρτυρεῖ τὴν πολιτικὴν ἐπιτηδειότητα τῆς Πύλης καὶ τὴν ἡμετέραν ἀμβλυωπίαν. Ἡ Πύλη ἀπαντῶσα εἰς τὴν γνωστὴν τῶν Δυνάμεων διακρίνωσιν περὶ τοῦ ἐπιτεθησομένου, δηλοῖ διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἤδη *agresseur* (ἐπιτιθεμένη), καθὼ ἀποβιδάσασα στρατὸν εἰς Κρήτην. *Ποῖα μέτρα ἔλαβεν ὁ κ. Δηλιγιάννης, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς ιδιότητος ταύτης;*

Ἀριθ. 515.—Ὁ Ἀνατὼ πρὸς τὸν Βουρέ.—Μαρτ. 30—Ἀπριλ. 11.—Μεταδίδει τὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τηλεγράφημα τοῦ Καμπών, λέγοντος· «Καθ' ἃ μοι ἀνεκοίωσε τὴν πρωίαν ταύτην ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τὰ ὑπερβάντα τὰ σύνορα Ἑλληνικὰ ἀποσπάσματα ἐπέστρεψαν εἰς τὸ Ἑλληνικόν, καὶ ὁ Σουλτάνος ἐπιθυμῶν ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς εἰρηνικὰς βλέψεις τῶν Δυνάμεων ἔδωκε διαταγὴν εἰς τὸν στρατηγὸν Ἐτέμ Πασᾶν νὰ μείνῃ ἐν τῇ ἀμύνῃ καὶ ν' ἀποφύγῃ πᾶν ὄ,τι ἠδύνατο νὰ ὁμοιάσῃ πρὸς πρόκλησιν ἐκ μέρους τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ... Καταλήγει ὁ κ. Ἀνοτῶ, συνιστῶν ὄρονιμωτάτην στάσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὀπισθοχώροιν κατὰ χιλιόμετρά τινα.

Τὰ ἔγγραφα 522, 527, 532, 533 καὶ 534, φέροντα ἡμερομηνίαν 31 Μαρτίου μέχρι 2|14 Ἀπριλίου ἀποδεικνύουν, ὅτι καὶ ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ἰταλία θερμῶς συνεβούλευσαν τὸν κ. Δηλιγιάννην, συνιστῶσαι αὐτῷ νὰ κατανοήσῃ τὸν κίνδυνον καὶ νὰ ὀπισθοχωρήσῃ κατὰ τι ὁ στρατὸς τῶν συνόρων. Οὕτω δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ δημιουργηθῆ πρόφασις ταυρικῆς ἐπιθέσεως.

Σχόλιον. Τὸ ἔγγραφον ἰδίως 515 ἀποδεικνύει, ὅτι μέχρι τῆς 30 Μαρτίου, ἤτοι καὶ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν σταυραετῶν ὄλαι αἱ Δυνάμεις, σημειωτέον καλῶς, ὄλαι, ἐνόουν νὰ ἀποτρέψωσι τὸν πόλεμον, καθ' ἃ σαφῶς ὁμολογεῖ διὰ τοῦ Τεφῆκ ὁ

Σουλτάνος πρὸς τὸν Καμπών. Ἄλλ' ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὁ μὴ θέλων τὸν πόλεμον, προὐκάλεσεν ἐν τῇ Βουλῇ (Ἄπρ. 2. Σελ. 103), διὰ πολεμικωτάτων, ὡς εἶδομεν, δηλώσων τὰς ἀδιαλλέκτους πρὸς τὴν Ἑλλάδα Δυνάμεις, αἵτινες ἐδῶκαν κατὰ τὸν κ. Δηλιγιάννην εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ πρόσταγμα, τὸ ὅπετον ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ἐν τῇ «Πρωτῶ» τῆς 30 Αὐγούστου, (Σελ. 107) ὅτι ἐδόθη.

Ἄριθμ. 535. — Ὁ Καμπὸν πρὸς τὸν Ἄριστόν. — Ἀπριλίου 2/14. — Συμμορφούμενον πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Σουλτάνου τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον τῆς νυκτὸς ταύτης ἀπεφάσισε νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ τηρήσῃ θέσιν ἀμυντικῆν. Ἀναγκωστέον καὶ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 537 ἔγγραφον.

Σχόλιον. Τὰ ἀκούετε, κύριε Δηλιγιάννη; Τὴν νύκτα τῆς 2 Ἀπριλίου ἀπεφασίζετο, ὅτι ἡ εἰσβολὴ τῶν Σταυραετῶν δὲν ἦτο αἰτία πολέμου. Τὴν νύκτα ἐκείνην καὶ αὐταὶ αἱ γνωσταὶ ἀδιάλλακτοι πρὸς τὴν Ἑλλάδα Δυνάμεις δὲν ἤθελον τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὴν νύκτα ἐκείνην ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος ἔξοριπτε τὸ χειρόκτιόν του πρὸς τὰς Δυνάμεις ταύτας. Μετὰ τὴν πρόκλησίν σας ἐκείνην, κύριε πρῶν Πρωθυπουργέ, ἐδόθη, ἂν ἐδόθη, εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ πρόσταγμα, τὸ ὅποιον ὁμολογεῖτε ἐν τῇ «Πρωτῶ» τῆς 30 Αὐγούστου, (σελ. 107).

Τὰ ὑπ' ἀριθμ. 538 καὶ 540 ἔγγραφα τῆς 3/15 Ἀπριλίου μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ κ. Δηλιγιάννης ἤρνεῖτο νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν συμβουλὴν τῶν διαλλακτικωτέρων πρὸς ἡμᾶς Δυνάμεων ἤθελεν ὁ κ. Πρωθυπουργὸς νὰ ἦναι εἰς θέσιν νὰ πατήσῃ τὸ ζωνάρι, τὸ ὅποιον, ὡς εἶδομεν, ἐφοβοῦντο αἱ εἰρημέται Δυνάμεις μὴ ἀπώσῃ ἡμέραν τινὰ πρὸς ἡμᾶς ἡ Τουρκία, πρόσταγμα ἕως ἄλλοθεν λαμβάνουσα, ὅπως ἔλαβε κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ κ. Δηλιγιάννη, τοῦ προκαλέσαντος αὐτὸ τῇ 2 Ἀπριλίου, (Σελ. 103).

Ἄριθ. 541. — Ὁ Βουρὲ πρὸς τὸν Ἄριστόν. — Ἀπριλίου 3/15. Χθὲς μετὰ τὴν αἴτησιν δύο προσωρινῶν δωδεκατημορίων καὶ περίπου 32 1/2 ἑκατομμυρίων δραχμῶν συμπληρωτικῶν πιστώσεων διὰ τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, ὁ πρωθυπουργὸς ἐδήλωσεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν εἰρηνικὴν λύσιν τῶν ἐκκρεμῶν δυσχερειῶν, ἀφοῦ αἱ Δυνάμεις δὲν

ἀπήντησαν ἀκόμη εἰς τὴν πρότασίν του, ὅπως δοθῇ τῇ Ἑλλάδι ἡ ἐντολὴ τῆς προσωρινῆς διοικήσεως τῆς Κρήτης. Καταγινόμεθα, προσέθηκεν ὁ κ. Δηλιγιάννης, περὶ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὑπάρχουσιν ἀκόμη ἐπαισθηταὶ ἐλλείψεις προερχόμεναι ἐκ τοῦ ἐσπευσμένου καταρτισμοῦ αὐτοῦ. «Θέλει ὁμως εἶσθαι εἰς θέσιν νὰ ἐκπληρώσῃ τὸ καθήκον του». Ἡ Βουλὴ ὁμοφώνως ἐπεκρότησε τὴν γλῶσσαν τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Σχόλιον. Ἐχομεν λοιπὸν καὶ ἐπίσημον μαρτυρίαν περὶ τῆς ἐντυπώσεως, τὴν ὁποίαν ἐνεποίησεν ἡ ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 2 Ἀπριλίου ἀγορεύσις τοῦ κ. Δηλιγιάννη, τὴν ὁποίαν δ' ἐν τοῖς ἡγουμένοις ἐξηγήσαμεν.

Ἀριθ. 543. — Ὁ Βουρὸς πρὸς τὸν Ἀγοτῶ. — Ἀπρ. 4]16. — Ἀγγέλλει, ὅτι τὴν **προΐαν** ἐκείνην, ὁ κ. Πλέσσην ἔλαβεν ὀδηγίας ν' ἀπόσχῃ ἐν τῷ μέλλοντι παραστάσεων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

Ἐχομεν οὕτω τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προκλητικῆς στάσεως τοῦ κ. Δηλιγιάννη ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 2 Ἀπριλίου.

544. — Ὁ Καμπὼν πρὸς τὸν Ἀγοτῶ. — Ἀπριλίου 5]17. **Ἑλληνικὰ ἀποσπάσματα**, περὶ τῶν ὁποίων ἡ Πύλη ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ἐφάνησαν **χθὲς** τὴν ἐσπερινὴν 7 ὥραν ἐπὶ πολλῶν σημείων τῆς μεθορίου πρὸς δυσμὰς τῆς ἀπὸ Λαρίσσης εἰς Ἐλασσῶνα οδοῦ, **κατέλαβον** τὰ ὑψώματα τῆς Ἀναλήψεως καὶ Ποδικά, καὶ ἐπυρπόλησαν κατὰ τὴν δεκάτην ἐσπερινὴν ὥραν τὸν Πύργον Βερτόπ. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνέρχεται τὴν στιγμὴν ταύτην, ἵνα συσκεφθῇ περὶ ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Σχόλιον. Ἐχομεν ἐδῶ μαρτυρίαν ὅτι ἡ Τουρκία, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ γνωστὸν πρόσταγμα, τὸ προκλήθην τῇ 2 Ἀπριλίου ὑπὸ τῆς προκλητικῆς ἀγορεύσεως τοῦ κ. Δηλιγιάννη πρὸς τὰς ἀδιαλλάκτους τῇ Ἑλλάδι Δυνάμεις, **ἐμνηχανεύθη** τῇ 4 Ἀπριλίου τὸ ἐπεισόδιον τῆς Ἀναλήψεως, τεινούσα ἡμῖν παγίδα, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐνέπεσεν, ὡς πείθεται τις ἀναγινώσκων τὰς **αὐταρέδκου**ς δηλώσεις τοῦ πρώην πρωθυπουργοῦ κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς 5 καὶ 6 Ἀπριλίου διὰ τὴν **νικηφόρον** κατάληψιν

τῆς Ἀναλήψεως. Ταύτην δὴ τὴν κατάληψιν ἐπεδίωξεν ἡ Πύλη νὰ ἐπιτύχη ὁ Δηλιγιάννης καὶ ταύτην καταγγέλλει, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο, τῇ Εὐρώπῃ. Καὶ ὅμως εἶχεν ἤδη, ὡς εἶδομεν ὁ κ. Δηλιγιάννης τὰς συμβουλὰς τῶν τεσσάρων Δυνάμεων πρὸ **τετραμῆρου** καὶ ἐπέκεινα, συνιστωσῶν εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον, καθ' ὃν δὲν ἤθελεν ἐμπέσει εἰς τὴν παγίδα. Ἄν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διέτασσε κατὰ τὴν νύκτα τῆς 4ης ἢ τὴν πρώτην τῆς 5ης Ἀπριλίου τὸν στρατὸν νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἀράληψιν καὶ νὰ μὴ ἀντιπυροβολήσῃ ἐφεξῆς, εἰμὴ ἀν προσβληθῶσιν Ἑλληνικὴ σταθμοὶ ἀν δὲ ταῦτοχρόνως ἤθελε διαμαρτυρηθῆ πρὸς τὰς Δυνάμεις καὶ πρὸς τὴν Πύλην αὐτὴν διὰ τὴν εἰρημένην ἐπίθεσιν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, καταγγέλουσα, ὅτι ἡ Τουρκία λαμβάνει ἐπιθετικὴν στάσιν, εἶναι βέβαιον, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, ὅτι ἡ δὲν θὰ ἐγίνετο πόλεμος, ἢ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης θὰ ἦσαν ὅλως διάφοροι, ὁ δὲ κ. Δηλιγιάννης, παρὰ πάσας τὰς προηγουμένας πολεμικὰς του πράξεις θὰ ἠδύνατο νὰ διίσχυρισθῆ, ὅτι εἰργάσθη **ἐπὶ τέλους** καὶ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Ἄλλ' ὁ κ. Δηλιγιάννης δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι, οἱ Τούρκοι, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτηδειότης εἶναι παροιμιώδης, ἐζήτησαν νὰ δημιουργήσωσιν ἐπεισόδιον, τοῦ ὁποίου αἱ λεπτομέρειαι νὰ ἦναι δυσεξακριβῶτοι ἢ τοῦλάχιστον ἀμφισβητήσιμοι ἐνώπιον τῶν μεροληπτουσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεων, ὥστε νὰ παραστήσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὡς *agresseur* (ἐπιτιθεμένην).

Ἄγγλικὴ Βίβλος. Ἡ «*Πρώτα*» δὲν ἐδημοσίευσεν ὅλα τὰ ἔγγραφα τῆς Βίβλου ταύτης, ἥτις ἐπιβαρύνει πολὺ περισσότερον τὴν θέσιν τοῦ κ. Δηλιγιάννη. Ἐδημοσίευσεν ὅσα ἤρresκον αὐτῇ. Ἄλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν πληροφοροῦμεθα ἀρκετὰ, ὥστε νὰ κρίνωμεν ἔγκυρα ὅσα εἶδομεν, ὅτι βεβαίως ἡ Γαλλικὴ Βίβλος περὶ τῆς ἐν Κρήτῃ ἀδρανείας τοῦ στόλου μας, καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀνακλήσεως τῶν πλοίων μετὰ τὴν ὀριστικὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἀποστολῆς Τουρκικῶν στρατευμάτων εἰς Κρήτην.

Ἄριθ. 47.— Ὁ *Σώλοβαρ* πρὸς τὸν *Ἐγερτορ*. — 30 Ἰαν. 11 Φεβρ.— Ζητεῖ ἂν ἀνακληθῆ ὁ τορπιλικὸς στόλος καὶ εἶτα ἀπο-

κρίνεται εἰς ὅσα τῶ ἔγραψεν ὁ πρέσβυς περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐρεθισμού: «Ὁ ἐρεθισμὸς ὁ ἐπικρατῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κρήτῃ δύναται μόνον νὰ ὑποκαυθῆ διὰ τοιούτων ἐνεργειῶν, οἷα ἡ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως».

Ἴδου λοιπόν, ὅτι διὰ τὴν ἔξαψιν τῆς κοινῆς γνώμης ὑπεύθυνον ἐργάτην καθιστᾷ καὶ ὁ Σώλσβαρυ τὴν ὑπὸ τὸν κ. Δηλιγιάννην Κυβέρνησιν, ὡς καὶ ἡμεῖς ὑποστηρίζομεν (σελ. 57 καὶ 99).

Ἄριθ. 114. — Ὁ Ἔγερτων πρὸς τὸν Σώλσβαρυ. — Ἰαν. 29. — Φεβρ. 9. — «Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἐπισυνάψω ἀντίγραφον **χθεσινῆς** προκήρυξεως τῆς Κεντρικῆς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἐπιτροπείας, ζητούσης βοθηείας ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ **ἀξιούσης τὴν ἔνωσιν** τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι **συντεταγμένη ἐν πολλοῖς, διὰ τῶν αὐτῶν ὁράσεων, δι' ὧν καὶ ἡ προκήρυξις** τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρείας, τῆς ὁποίας σᾶς ἔχω διαβιβάσει ἀντίγραφον».

Σχόλιον. Παρεθέσαμεν ἀνωτέρω (Σελ. 94) τὴν ὁμολογίαν τοῦ κ. Δηλιγιάννη, ὅτι ἡ Κεντρικὴ τῶν Κρητῶν Ἐπιτροπὴ ἦτο ὄργανον τῆς Κυβερνήσεως. **Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον** ὁ κ. Ἔγερτων στέλλει τὴν προκήρυξιν αὐτῆς πρὸς τὸν Ἄγγλον Ὑπουργόν, θέλων νὰ δείξῃ, ὅτι δὲν ἦτο μόνον ἡ Ἐθνικὴ Ἑταιρεία, ἡ ὁποία ἐξῆπτε τὸν λαόν, ἀλλ' ὅτι τὸ αὐτὸ ἔπραττε δημοσίᾳ **καὶ αὐτῇ** ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διὰ τῶν κ. Ρενιέρη, Λυμπρίτη, Παπαδάκη, τμηματάρχου, καὶ τῶν ἄλλων τῆς Ἐπιτροπῆς μελῶν.

Διὰ τῶν ἄλλων ἐγγράφων, τῶν μετὰ τὴν 18 Φεβρουαρίου καὶ ἰδίᾳ μετὰ τὴν 28 Μαρτίου ἀποδεικνύονται ὅσα διαπιστοῦν καὶ ἡ Γαλλικὴ Βίβλος, ἰδίᾳ δὲ ὅσα σχετίζονται πρὸς τὰς θερμοτάτας συμβουλάς, ὅσαι ἐδόθησαν τῶ κ. Δηλιγιάννῃ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σταυροετῶν.

Ἰταλικὴ Βίβλος. Ἀποδεικνύει ὅλα τὰ θέματα, ὅσα καὶ αἱ δύο ἄλλαι Βίβλοι. Ἐπιβαρύνει ὅμως περισσότερο τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, διότι παριστᾷ τὴν Ἰταλίαν ὡς ἀληθῆ ἀδελφὴν, ἀξιοῦσαν λόγῳ φιλοστοργίας ν' ἀκουσθῆ παρὰ τῆς Ἑλλά-

δος καὶ νὰ μὴ πέσῃ εἰς ὃ ἐμελέτησε βάραθρον. Ἴσως διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐλάχιστα δημοσιεύει ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἡ «Πρωΐα» (1).

Κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 245 ἔγγραφον (31 Ἰαν.—12 Φεβρ.) ὁ κ. Σκουζὲς εἶπε τῷ ἀντιπροσώπῳ τῆς Αὐστρίας, λαλήσαντι περὶ ἐπικειμένων ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας ἀντιποίνων, ὅτι ἡ Ἑλλάς θ' ἀντιμετώπισῃ πᾶν ἐνδεχόμενον. — Τὸ ὑπ' ἀριθ. 252 (1/13 Φεβρ.) ἔχει, ὡς φρανοῦμεν, τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις δὲν σέβεται τὰς πρὸς τὰς Δυνάμεις διακηρύξεις της, ἀφοῦ καὶ μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν ἀποστολῆς Τουρκικῶν στρατευμάτων, δὲν ἀποσύρει τὸν στόλον της. — Τὰ ὑπ' ἀριθ. 302 καὶ 309 ἔγγραφα (5)16 καὶ 6)18 Φεβρ.) περιέχουσιν ἀδελφικὴν εἰδοποίησιν τῆς Ἰταλίας πρὸς τὸν κ. Δηλιγιάννην, ὅτι ἡ Τουρκία θὰ λάβῃ ἀντίποινα ἐν Θεσσαλίᾳ. Τὰς εἰδήσεις ταύτας ἀπέκρυπτεν ἡ Κυβέρνησις μας ἀπὸ τῆς Βουλῆς, ἀπεκρίνετο δὲ εἰς τὴν ἀληθῶς περίφοβον ἐπὶ τῇ θέσει ἡμῶν Ἰταλίαν, ὅτι τὰ πάντα ἡ Ἑλλάς θ' ἀντιμετωπίσῃ. Ἠναγκάζετο διὰ τοῦτο ὁ κ. Ἀβάρνα νὰ γράφῃ τῷ κ. Βενόστα, ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἄσκοποι πᾶσαι αἱ περαιτέρω συμβουλαί. Αὐθαδεστάτη δὲ εἶναι ἡ πρὸς τὰς συμβουλὰς τοῦ κ. Ἀβάρνα γλῶσσα τοῦ κ. Σκουζέ, ὅποιαν ἐξεκονίζει τὸ ὑπ' ἀριθ. 320 ἔγγραφον (7/19 Φεβρ.), περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἤδη λόγος ἀνωτέρω ἐν σελ. 93. Περιεφρόνει καὶ πάλιν τὴν εἰς Θεσσαλίαν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων ἡ Ἑλλάς τῶν κ. Σκουζέ-Δηλιγιάννη.

Ἄξιοπαρατήρητον εἶναι, ὅτι ὁ κ. Ἀβάρνα εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ δὲν ποιεῖται λόγον περὶ ἐξάψεως τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος. Τοῦτο βεβαίως σημαίνει, ὅτι ἔδιδεν εἰς τὴν ἐξαψιν ταύτην ὁ Ἰταλὸς διπλωμάτης ὅποιαν καὶ ὁ Σώλσβαρου ἐρμηνείαν (βλ. Σελ. 112).

(1) Ἀπὸ σκοποῦ δὲν ἠθελήσαμεν νὰ ἀναζητήσωμεν τὰ ὑπὸ τῆς «Πρωΐας» παραλειφθέντα ἔγγραφα τῶν Διπλωματικῶν Βίβλων, οὔτε νὰ ἐξελέγξωμεν τὴν μετάφρασιν τῶν ὑπὸ τῆς ἐφημερίδος ταύτης δημοσιευθέντων. Ἐν ἀνάγκῃ θέλομεν τὸ πράξει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἄλλαι ἐφημερίδες

1. Ἀκρόπολις. — Φεβρ. 11. Ἀναλαμβάνει τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς μετριοφροσύνης καὶ τῆς πολιτικῆς συνέσεως τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἡ «Ἀκρόπολις» ἀσκεῖ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς δημοσίας γνώμης, διὰ τοῦτο δὲ οἱ παρ' ἡμῖν ζῆνοι διπλωμάται δίδουσι προσοχὴν εἰς τὴν πορείαν αὐτῆς. Ἡδύνατο λοιπὸν ὁ κ. Δηλιγιάννης, ἂν δὲν ἦτο ἀδιάλλακτος, νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν «Ἀκρόπολιν» διὰ τὴν κατεύνασιν τῶν ἐξηγμένων, ἀφοῦ εἶχεν ἐπικούρους καὶ τὰς ἐν τῇ Βουλῇ ἀγορεύσεις τοῦ κ. Δεληγέωργη καὶ τῶν ἄλλων συνετῶν Βουλευτῶν. Θὰ εὑρισκον τότε ἡγῶν παρὰ τῷ Ἀθηναϊκῷ τύπῳ καὶ αἱ προτροπαὶ τῆς Τεργεσταίας «Ἡμέρας», ἡ ὁποία παρὰ ταῖς ἐγκριτοτέραις τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων χαίρει πολλὴν ὑπόληψιν. Ἄλλ' οὔτε ἡ «Πρωτα», οὔτε ἡ «Νέα Ἐφημερίς», οὔτε ἡ «Παλιγγενεσία» παρέστησαν εἰς ὑποστήριξιν τῶν εἰρηνοφίλων κηρυγμάτων.

2. — *Fremdenblatt*. — Ἡ «Ἐσπερινὴ Ἀκρόπολις» τῆς 7 Μαΐου ἐδημοσίευσεν τὰ ἐξῆς:

«Ἐν τῷ ὑπουργικῷ τῆς Βιέννης «*Fremdenblatt*» ἐδημοσιεύθη ὑπὸ εἰδήμονος πραγματεία περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὸν Ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον. Ὁ ἀρθρογράφος ἐξαίρει τὴν ταχύτητα, μεθ' ἧς ἐπεστρατεύθη ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, **δεσπόσας** τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἐξάγει διδακτικὰ πορίσματα καὶ ὑπὲρ ἄλλων Κρατῶν. Ὡς **θεμελιῶδες** σφάλμα θεωρεῖ, *ὅτι ἡ μία μερορχία, ἣτις ἐπέμφθη εἰς Ἡπειρον, δὲν ἐπεβιάσθη μάλλον ἐπὶ τοῦ στόλου καὶ δὲν κατέλαβε τὴν Θεσσαλονικην.* Τοιαύτη ἐνέργεια θὰ **παρέλυε** τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ θὰ **ἐβίαζε** τὸν Ἐπέμ ν' ἀποστρέψῃ μέγα μέρος τῆς δυνάμεώς του ἀπὸ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου. Ὁμολογεῖ οὐχ ἤττον ὁ ἀρθρογράφος, ὅτι τοιαύτη τῆς Ἑλλάδος ἐνέργεια **ἐκωλύετο** ὑπὸ **πολιτικῶν λόγων.**

Σχόλιον. Εἶναι βέβαιον, ὅτι μόνον ἐπὶ τοῦ στόλου ἐστηρί-
 ρίζετο τὸ Ἔθνος, ὅτι δὲ δὲν θὰ ἐξήπτετο ὁ ἐνθουσιασμός αὐτοῦ,
 ἂν μὴ ἡ Κυβέρνησις ἐποιεῖτο διὰ τοῦ κ. Λεβίδου ἐν τῇ Βουλῇ
 τὰς γνωστὰς περὶ τοῦ στόλου δηλώσεις, ἢ μᾶλλον ἂν μὴ ἡ Κυ-
 βέρνησις ἐδείκνυε **τόσων** ἐπὶ τοῦ στόλου πεποιθήσιν, ὥστε νὰ
 ἐκπέμψῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς 29 Ἰανουαρίου **κατὰ** τῶν Τουρκικῶν
 πλοίων, τὰ ὅποια ἤθελε συναντήσῃ ἐν τῷ πελάγει, μεταφέροντα
 στρατὸν εἰς Κρήτην. Ἡ μήπως δὲν συνέτεινεν εἰς τὴν **ἐξαψιν**
 τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος ἢ δημοσίευσίς τοῦ Διατάγματος, διὰ τοῦ
 ὁποίου συνεκροτεῖτο Ἄνατολικὸς Στόλος; (Βλ. Σελ. 57, 99,
 112), τί δ' ἄλλο ἐσήμαινεν Ἀνατολικὴ μοῖρα τοῦ στόλου, εἰμὴ
ἀπόβασιν στρατοῦ εἰς Θεσσαλονίκην; Οὐδεὶς ὑπετίμα τὴν ἀνυ-
 πέρβλητον κατὰ ξηρὰν ὑπεροχὴν τῆς Τουρκίας, ἔκριναν ὅμως οἱ
 πολῖται δικαίως, ὅτι ἡ τοιαύτη ἀπόβασίς καὶ ἡ ἄλλη παράλλη-
 λος ἐνέργεια τοῦ στόλου θὰ ἐκώλυε τὴν εἰς Θεσσαλίαν εἰσβολήν, ἢ
 θὰ ἐβράδυνεν αὐτήν, ἐνῶ ταῦτοχρόνως θὰ ἐμκταίου ἀσφαλῶς τὰς
 προσπαθείας τῶν Δυνάμεων **πρὸς ἐντοπισμὸν** τοῦ πολέμου.
 Ἡ μήπως δὲν εἶνε ζήτημα, κατὰ πόσον θὰ ἐδίδετο τὸ γνωστὸν
 πρὸς τὴν Τουρκίαν περὶ ἐπιθέσεως πρόσταγμα, ἂν ἡ Ἑλλάς εἶχε
 συγκεντρωμένον ἐν Βώλῳ, Ὠρεοῖς ἢ Σκιάζθῳ, σῶμα ἐκ 15 χιλιά-
 δων ἀνδρῶν τοῦλάχιστον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀποκλειστικὸς ἀποβα-
 τικὸς προορισμὸς θὰ ἦτο τοῖς πᾶσι καταφανής; Ἄν μὴ τι
 ἄλλο, θὰ ἀνέβαλλε πάντως ἡ Πύλη τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ γνωστοῦ
 προστάγματος, μέχρις οὗ διπλασιασθῇ τοῦλάχιστον *τὸν μέχρι τῆς*
4ης Ἀπριλλίου ἐν Μακεδονίᾳ στρατὸν τῆς. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ
 μεταξύ πολλὰ ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἡ διπλωματία τῶν *μη*
ἀδιαλλάκτων Δυνάμεων πρὸς εἰρηνικὴν λύσιν τῆς διαφορᾶς.
 (Βλ. Σελ. 56).

Ἄν δὲ ὁ στόλος ἡμῶν ἦτο ἀνίκανος νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀπόβα-
 σιν καὶ τὰ ἄλλα ἔργα, διατί δὲν ἐδέχθη τὴν μυστικὴν συνεδρία-
 σιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ δηλώσῃ, ὅτι δὲν ἔχομεν στόλον. Πταίουν
 καὶ εἰς τοῦτο οἱ ζητωπόλεμοι;

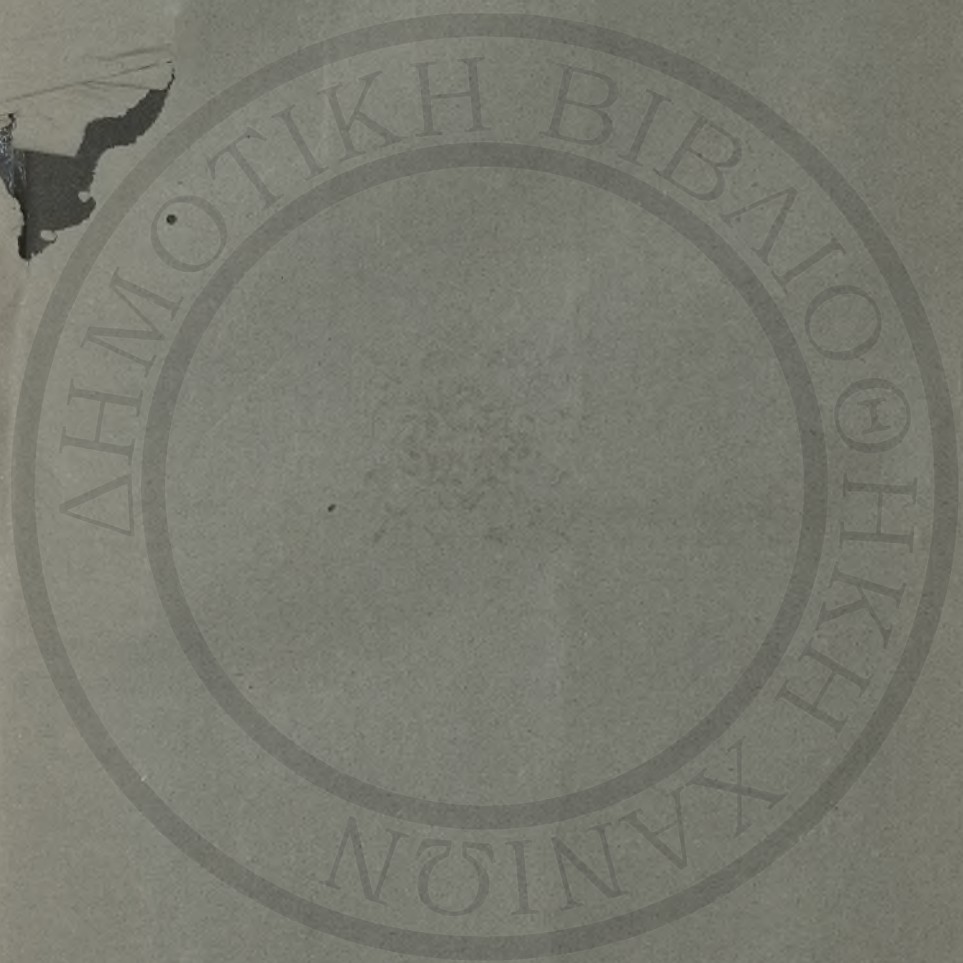
Καὶ θέτει λοιπὸν τὸ ὑπουργικὸν ὄργανον τῆς Βιέννης τὸ πραγ-
 ματικώτερον καὶ πρῶτον τῇ τάξει ζήτημα, διὰ τὸ ὁποῖον ὀφεί-

λει δικαστικὰς εὐθύνας ἢ ὑπὸ τὸν κ. Δηλιγιάννην Κυβέρνησις, ὅπως περίπου ἔθηκεν αὐτὸ καὶ ἡ «**Πρωία**» τῆς 29 Δεκεμβρίου (Σελ. 95). Ἀλλὰ τίνες εἶνε ἀρά γε οἱ **πολιτικοὶ λόγοι**, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ὑπουργικὴν τῆς Αὐστρίας ἔφημερίδα ἐκώλυσαν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοιαύτης ἐνεργείας τοῦ στόλου, ἢτοι ἀπὸ τοῦ παρατάξαι τὰς μόνας πολεμικὰς τῆς Δυνάμεις, ὥστε ἐν πολλαῖς Εὐρωπαϊκαῖς Ἐφημερίσι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλικῇ Βουλῇ ἀπορία νὰ ἐκδηλωθῇ.

3. — Ὁ «**Χρόνος**» τῶν Παρισίων. — 19/31 Ἰαν. 1898. Ἡ **ἡμιεπίσημος** αὕτη Γαλλικὴ Ἐφημερίς δημοσιεύει λίαν ἀξιανάγνωστον ἄρθρον περὶ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ πρίγκηπος Γεωργίου, δράττεται δὲ τῆς εὐκαιρίας νὰ ὑπενθυμίῃ τὰς περισυῆας ἐν μηνὶ Μαρτίῳ συμβουλάς ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ πρίγκηπος Βαλδεμάρ τῆς Δανίας ὡς Διοικητοῦ Κρήτης ἢ ὑπὲρ ἄλλου ἀναλόγου τινοῦ σχεδίου. Δυστυχῶς, λέγει, **οὐδεμία** τῶν Δυνάμεων ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰς εἰσηγήσεις ἐκείνας, διὰ τῶν ὁποίων θὰ κατωρθοῦτο ἡ ἀποσόβησις τοῦ πολέμου. (Βλ. «**Πρωίαν**» τῆς 24 Ἰαν. ἐ. ἔ.).

Σχόλιον. Ἐχομεν καὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἡμιεπισήμου ὀργάνου τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ὅτι **οὐδεμία** Κυβέρνησις ἐσκέφθη κατὰ τὸν παρελθόντα Μάρτιον περὶ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ πρίγκηπος Γεωργίου, ὅτι δὲ τὰ γραφέντα τότε ἦσαν γνώμαι ἐφημερίδων. Δὲν εἶναι λοιπὸν **ἄληθές**, ὅτι οἱ κεραυνοὶ τῆς Ἀντιπολιτεύσεως ἐματαίωσαν τὴν ὑποψηφιότητα ταύτην, ὡς διατείνεται ὁ κ. Δηλιγιάννης. (Παράβαλ. Σελ. 98).

187-17

